

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

40e jaargang nr. 5

september - oktober 2011

Inhoud

- Julien Vangansbeke: Drukkerij Collier - Morjos (printers) 1953-1985.	386
- V. De Muynck: Inventaire Archéologique: Plafond van de bibliotheek van het gewezen klooster der Jezuïeten.	403
- Guy Schrans: “Pierre-Victor, Jacques Clément et les autres”. Minder bekende Gentse notabelen uit de periode 1780-1840 (Deel 6) Pierre-Philippe Lammens (1762-1836)	405
- Daniël Van Ryssel: Minder bekende en/of verdwenen locaties: Lakenmetershuis, Vrijdagmarkt 22.	416
- Pierre Kluyskens: Het Kinderen Alijns Hospitaal.	420
- Luc Devriese: <i>Ghendtsche</i> toestanden: Betoging tegen de rechttrekking van de Leie te Deurle (1911).	435
- Erik De Keukeleire: Sint-Denijsplein, een Trilogie. De prille jaren als vliegveld. Deel V: 1931-1940.	442
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 8 December.	455
- Daniël Van Ryssel: Vergeeten Gentse schrijvers: Gustave Abel (Gent - 1866 - Ukkel 1945). (Gent 1596 - Harderwijk (Ni) 1642).	459
- Willy Rouquart: Vergeeten Gentse schrijvers: Herman van Overbeke (G.T. 2011 - Nr 3 - p. 263). Enkele aanvullingen.	461
- Hugo Collumbien: Het Kroniekje van een oude Gentenaar. Vandaag met de S.	466
- Bibliografie.	471
- Vraag en antwoord.	473
- Lezers schrijven ons.	476
- Emiel Rouquart: Reflexies	478

DRUKKERIJ COLIER - MORJOS (PRINTERS) 1953-1985

De oude tijd

Toen ik in augustus 1953 ging werken in de drukkerij Colier in de Gentse Jutestraat zag Vlaanderen er nog helemaal anders uit dan tegenwoordig. Zo was mijn woonplaats Drongen nog grotendeels een landbouwgemeente en geen deelgemeente of wijk van de fiere Gentse stede.

Aldus was ik niet weinig blij dat ik zoals de meeste Drongense arbeiders en bedienden werk vond in de Gentse industrie, iets wat destijds meestal gebeurde in de talrijke textielfabrieken. Na het behalen, in 1953, van mijn diploma A3 grafisch tekenen aan de stedelijke vakschool CNR aan de huidige Offerlaan, kwam ik, bijna vanzelfsprekend, terecht in de Gentse drukkerswereld.

In mijn geval wil dat zeggen in drukkerij Colier, een van de eerste Gentse drukkerijen die na WO II, van hoogdruk radicaal was overgeschakeld naar vlakdruk, en aldus een alombekende stevige reputatie genoot inzake de stilaan verouderde steendruk en het, daarvan afgeleide, moderner procedé offset. Tijdens het interbellum stond de bedrijfsnaam Colier & Co in Gent voor de grootste steendrukkerij. Ze was gevestigd in twee straten in de binnenstad. De burelen in de Kalandeberg 7 en de werkplaatsen in de Onderstraat 5. De baas Robert Colier was van origine een Brusselaar. Het oudste drukwerk, een affiche, die het Miat van drukkerij Colier bezit, dateert van 1923.

De nieuwe locatie van de sinds 1946 in de Jutestraat gevestigde drukkerij was een voormalige houtzagerij. Toen ik er begon te werken was, behalve de burelen, de drukkerij nog gevloerd met bakstenen, en werd, wanneer de temperatuur en de vochtigheidsgraad voor het papier niet optimaal waren, het drukproces zo goed mogelijk bevorderd met grote ronde kolenkachels.

Toen ik er, als zeventienjarige pas afgestudeerde leerling, met mijn fiets ter kennismaking naartoe reed, deed ik dat langs de Drongense Steenweg en de Rooigemlaan richting de wijk De Brugse Poort. De Rooigemlaan was omzoomd door heerlijk geurende, lommerrijke lindebomen. Omdat ik niet op het fietspad naast de bomen maar ertussen reed, werd ik aangesproken door een politieagent, die me daarvoor gelukkig niet op de bon schreef. Eerlijk gesproken voelde ik mij, als buitenjongen, door het stadsrumoer niet zo op mijn gemak. Op het kruispunt van de Bevrijdingslaan en de Brugse Steenweg sloeg ik af richting Mariakerke, naar de Jutestraat 10, straat waarvan de huizen met pare nummers hoorden bij Gent en de onpare nummers bij

Mariakerke.

Ik werd in de drukkerij ontvangen door de amper een half jaar voordien benoemde jonge zakelijke beheerder van de drukkerij, Jean Bonnaffé, die in het grote huis naast de drukkerij woonde, en door de toen zestigjarige technische chef Jules Van de Velde. Zoals het hoort, dacht ik, had ik mijn diploma meegebracht, maar die achtte de technische baas amper een blik waard. Ik was, met 88% van de punten, de primus van mijn jaar in de vakschool, maar met een strenge blik zei hij tegen mij: ‘Vergeet alles wat je hebt geleerd en luister naar mij.’ Hij overhandigde me een speciale kroontjespen, chemische inkt en een lithografische steen om er de hoofdkleur van een wijnetiket op te tekenen. Om die proef tot een goed einde te brengen zette ik mij, in afzondering, aan een oud cafétafeltje voor het venster van mijn slaapkamer.

Pas nadat het resultaat van mijn opdracht door mijn toekomstige leermeester was goedgekeurd, durfde ik op aanraden van mijn moeder vragen hoe groot mijn uurloon zou zijn. Het lag een kwart lager dan wat mijn vader toen in de textielindustrie verdiende. Mijn leeftijdgenoten die toen begonnen te werken in de metaal- of chemische industrie verdienden ongeveer tien tot honderd meer dan ik. In 1953 duurde een werkweek nog vijfenveertig uur lang, dat wil zeggen dat men ook op zaterdagmorgen vier uur moest werken. Zo’n lange werkweek bracht, hoe men het ook draait of keert, extra geld in het bakje. Men moet ook in acht nemen, dat de werkdruk toen bijlange nog niet zo hoog lag als tijdens de tegenwoordig gemiddelde zevenendertig uur durende werkweek. Eén voorbeeld: het toerental van een drukpers was toen nog wel vijfmaal lager dan nu.

Ik begon aldus te werken in drukkerij Colier de eerste dag na de Gentse Feesten 1953. Mijn leermeester Jules Van de Velde gaf me onmiddellijk een zware opdracht: een affiche van een bekende stedelijke Gentse school in vier kleuren, formaat 62 x 92 cm, op zinkplaten te tekenen. De affiche was bestemd om in Vlaamse spoorstations te hangen. Het was een ontwerp van de in Vlaanderen heel bekende graficus Herman Verbaere. De affiche werd gedrukt op een platte lithografische pers van het Duitse merk Krause. De drukker Firmin Chavez, die toen de pensioengerechtigde leeftijd naderde, was een uitstekende vakman die in een mum van tijd de moeilijkste kleuren van drukinkt kon maken. Het was een man die fier was op zijn vakkennis en degene die ze ook maar enigszins in vraag durfde stellen, kreeg in ongezouten woorden van hem direct de wind van voor.

Na een jaartje werken in de drukkerij dwong Jules Van de Velde me om avondlessen tekenen naar levend model te volgen aan de Gentse Academie voor Schone Kunsten. Hij had daar, zonderling, toe besloten nadat hij had vastgesteld dat ik, als kerel van de buiten, uit mijn hoofd niet natuurgetrouw een

boerenpaard kon tekenen. Ik volgde de lessen met veel interesse en genoeg. Ik mocht, zonder loonverlies, een kwartier voor sluitingstijd de drukkerij verlaten om naar de school te fietsen en de modellen waren meestal mooie jonge vrouwen waar, zoals men zegt, 'pak' aan was. Tijdens twee van de drie leerjaren kreeg ik les van de Gentse kunstschilder Gaston Pauwels. De man was een buitengewone kenner van de klassieke kunst. Tijdens het lesgeven lag het woord 'sfumato' voortdurend op zijn lippen.

Na een tweetal jaar in de drukkerij te hebben gewerkt vroeg ik of het niet mogelijk was om mijn uurloon met enkele frankjes te verhogen. Goed, maar meer dan 75 cent kon niet, gezien de economische toestand. Een tijdje nadien zorgde chef Jules Vandevelde er persoonlijk voor dat ik beschikte over een trekpen, passer, twee metalen winkelhaken, een van 45 en een van 60 graden, en een lat. Het materiaal werd aangekocht bij de Parijse firma Deberny en was in Gent nergens te koop. De som die de drukkerij ervoor neertelde, was ongeveer gelijk aan mijn maandloon en werd beschouwd als mijn eigendom. Om aan te tonen van welke hoge kwaliteit het tekenmateriaal was, is de pen en passer nog altijd goed bruikbaar.

Firmins zoon Frans, met diens vrouw Agnès als helpster, werkte in de drukkerij op een oude offsetpers waarvan om de zoveel weken een radertje stuk was. Nog erger was het gesteld met de tweekleuren offsetpers uit de jaren dertig die met haar formaat 92 x 124 cm toenmaals waarschijnlijk de grootste was in Gent. Wanneer de pers in gang werd gezet, maakte het mechaniek een geluid dat leek op een vertrekkende stoomlocomotief. De hele drukkerij trilde op haar grondvesten. Hoe bekwaam de drukker die op de pers werkte ook was en zijn best deed, het was onmogelijk er nog mooi drukwerk mee te maken. Ik herinner mij dat de pers op den duur alleen nog diende om er werk op te drukken dat kwalitatief geen al te hoge eisen stelde. Ik denk aan de honderduizenden etiketten voor het merk Celta Pils van de bekende Gentse brouwerij Meiresonne. Op het etiket stond de kop van een oude Galliër met een grote hangsnor en een helm op met twee horens. Telkens wanneer per abuis de snor van de Galliër op zijn kin en zijn helm op zijn neus stond gedrukt, was de drukker verplicht de pers stil te leggen om dit te verhelpen. Het gebeurde echter vaak dat atelierchef Jules de drukker met een kwinkslag vroeg in dit geval gewoon verder te drukken, aangezien de beschonken pinteliers aan de tapkast dat toch niet meer zagen.

Aan de andere, kleinere offsetpers werd bij het drukken van wijn- en bieretiketten soms een verguldpers gekoppeld, een machine die 'doreuze' werd genoemd. Het is tegenwoordig ongelooflijk hoeveel technische termen in de drukkerij toen nog Frans waren, en dit des te meer wanneer, zoals bij Morjos, de directieleden zich onder mekaar doorlopend uitdrukten in die taal. Naast

doreren herinner ik me ook nog de gebruikte werkwoorden: estamperen, traceren, triëren, embaleren, piekeren, enzovoorts. Bij het gebruik van de 'doreuze' kwam er uiteraard geen goud aan te pas, maar een uiterst fijn geel koperpoeder dat meters ver in de omtrek een spoor achterliet - een spoor dat bovendien helemaal absoluut niet gezond was, gezien wie aan de machine werkte als tegengif gratis een liter melk kreeg.

In de veel kleinere typografische afdeling van de drukkerij stonden één met een voetpedaal en twee elektrisch aangedreven degelpersen en een groot aantal kasten met loden en houten soorten lettertypes van velerlei formaat. Als lithografisch tekenaar had ik daar weinig of niets te zoeken. Toen al bleek dat, behalve voor het drukken van leesboeken, de drukvorm typografie resoluut overvleugeld ging worden door het offsetprocedé. Op deze trend haakten de drukkersscholen uiteraard meer en meer in om de toekomst van het vak te garanderen.

De opvolger van de Gentse drukker Firmin Chavez was de Bruggeling Florimond Lescrauwaet. Hoewel een tiental jaren jonger dan zijn voorganger, was ook hij een element van de oude stempel die liever en beter werkte op een lithografische dan op een offsetpers. Naast de prachtige affiches in talrijke kleuren die hij er op drukte, herinner ik me dat Florimond graag pronkte met het feit dat hij het grootste loon van de arbeiders in de drukkerij verdiende, maar absoluut niet vrekkelig was. Zo nodigde hij zijn collega's af en toe uit om, op zijn kosten, na het werk een stapje in de wereld te zetten. Florimond was niet alleen de gulhartigheid zelf om mee op stap te gaan, maar ook bereid zijn vakkennis spontaan door te geven aan toekomstige drukkers. De meeste drukkers schermden wat ze wisten nog af als een geheim. Ik heb het meegemaakt dat een andere drukker die door de directie werd gevraagd een verstandig jong element op te leiden dat afwimpelde met: 'Zeg, ik ben geen achterwaardersterige.'

Naast voornoemde werknemers had de drukkerij toen als snijder Robert Bekaert, als typografen Jan Stadius en Robert De Bruycker, als lithograaf Gaston Van Gelder, als klusjesman Raymond Janssens die ook instond voor het greineren van de drukplaten, als inpaksters Adi en Jenny en een vrouwelijke bureelbediende, wier voor- of achternaam ik vergeten ben of nooit geweten heb, alsook een drietal, vaak wisselende, ongeschoolde jonge helpers met een leercontract, in dienst. Inpakster Adi was een levenslustige vrouw die in een andere drukkerij ooit een oog had verloren toen, spelenderwijs, een propje papier tegen haar pupil was terechtgekomen. Persoonlijk had ik vooral met lithograaf Gaston Van Gelder een goed contact. Hij was de eerste die mijn werk als lithografisch tekenaar waardeerde en de enige collega waarmee ik tot net voor zijn dood in de tweede helft van de jaren tachtig een vriendschaps-

Een aantal werknemers midden de jaren vijftig op de oprit van de drukkerij.
Vooraan v.l.n.r. Robert De Bruycker, Raymond Janssens, Gaston Van Gelder,
Jenny, Roger Crowth en Wilfried Keppens.

Achteraan in het midden Florimond Lecrauwaet en tweede van rechts Julien Vangansbeke.

band koesterde.

Vrij vlug besloot ik mij niet langer op de bonkige kasseiwegen in de Gentse wijk Brugse Poort, maar via een heel wat kortere maar helaas onverharde en onverlichte weg naast de toen alom bekende zavelputten, uitgebaat door Drongenaar Emiel Van Hoorebeke, naar de drukkerij in de Jutestraat te begeven. Op de scheiding van Drongen en Mariakerke liep de zanderige weg een twintigtal meter stevig op. Pas op het grondgebied van Mariakerke werd het een gekasseide straat met een fietspad uit sintels. De straat eindigde op de wijk Het Zandeken aan het einde van de Brugse Steenweg. Je had er ook een gelijknamig café. Dat de straat tegenwoordig Zandloperstraat heet, hoeft geen verder betoog. Aan de ene kant van de straat had je de haringdrogerij Parlevliet en aan de andere zijde paalde de achterkant van het kerkhof van Mariakerke.

Er was nog een korter traject van mijn ouderhuis naar de drukkerij: een echte, amper een boerenkar brede, veldweg waar ik 's zomers tussen grazige weiden

en korenvelden fluitend door het mulle zand fietste. De weg heet Valkenhuisweg en komt, via de Driepikkelstraat, uit tegenover het begin van de Jutestraat. Wanneer ik me langs deze weg naar de drukkerij begaf, genoot ik volop van de geur van de natuur, maar toen ik vlak voor ik de Driepikkelstraat inreed een grote stadsmestvaalt passeerde, probeerde ik niet langs mijn neus in te ademen.

Grote oplagen afgewerkt drukwerk voor klanten ver in de provincie of Brussel werden tot omstreeks 1960 verzonden met de grote donkergroene vrachtwagens van de Belgische Spoorwegen met op de zijkanten in het wit het ovaal embleem met de letter B erop geschilderd. Kleinere oplagen voor plaatselijke klanten werden soms afgeleverd met een stootkar die men huurde. De eerste bestelwagen van de drukkerij was een Volkswagen met schuifdeuren. Er werd me opgedragen op de zijkanten de slogan en de naam en het adres van de drukkerij te schilderen in het Nederlands en het Frans. Maar toen tijdens de vijfjaarlijkse Bloemencorso door de Gentse binnenstad de Franse tekst door flaminganten op de korrel werd genomen, moest ik de reclame onverwijld verwijderen.

Het reftertje waar we, bij een gezellig praatje, tijdens de schaftijd tussen twaalf en dertien uur onze honger en dorst stilden. Rechts vooraan staat voor het personeelslid, Jan Stadius, een halfvolle literfles melk en een wekker waarop hij in de gaten hield wanneer we het werk moesten hervatten. Arbeiders die in de buurt van de drukkerij woonden, gingen thuis middagmalen.

Zolang er geen vrachtwagen van de drukkerij beschikbaar was, deed ik met de tram van lijn 3 soms boodschappen, zoals teken- en schildersbenodigdheden halen bij het huis Warie op de Nederkouter. De bouw van de trams was toen bijlange nog niet zo gestroomlijnd als tegenwoordig. Heerlijk eraan was dat bij snikheet weer een buitendeur van het voorbalkon kon openstaan, zodat een verfrissend windje voor soelaas zorgde. De bestuurder van die tramlijn was vaak een zwijgzame man met zo'n een stroef gezicht dat hij de bijnaam Het ijzeren masker had gekregen. Ook moest ik af en toe naar de winkel De Schampheleire in de Veldstraat, enig huis waar een bepaalde soort doorzichtige plasticvellen werden verkocht. Toen ik bij oudere collega's de naam van de winkel uitsprak, begonnen ze telkens te gniffelen, omdat die zaak in vroegere tijden in Gent gelijkstond voor het verdoken verkopen van capotes anglaises. Bij mooi weer durfde ik aan de halte van de Koornmarkt, waar ik voor de terugrit stond te wachten, aleens de aankomende tram 3 voorbij laten rijden om, tot de volgende, nog een poosje te genieten van een hap frisse lucht en het zicht van flanerend vrouwelijk schoon. In acht genomen dat de tijd toen nog als het ware stilstond en ik achter mijn tekentafel uitkeek op een blinde muur, zal niemand mij dit nu kwalijk nemen, denk ik.

Als lithografisch tekenaar kwam ik in aanraking met heel wat ontwerpers van affiches en pancartes, wier creaties ik, kleur voor kleur op zinkplaat overbracht. Ik denk aan de Gentse illustrator Nojorkam en de affichetekenaars Julien Key, Frans Van Immerseel en Herman Verbaere. Van Julien Key herinner ik mij een affiche voor een Belgisch paviljoen op de Wereldtentoonstelling in 1958 en van Frans Van Immerseel affiches over historische Vlaamse stoeien.

Met Herman Verbaere had ik jarenlang een innige band. Hij was het immers die mij als leraar grafisch tekenen aan de Stedelijke Jongensvakschool CNR een job in drukkerij Colier heeft bezorgd. Behalve een origineel ontwerper van affiches, was hij een, eerst in de trant van Jacob Smits en later de Amerikaan Edward Hopper, verdienstelijke kunstschilder van talloze pittoreske dorps- en stadszichten uit hoofdzakelijk de Vlaamse provincies. Als leraar grafiek bracht hij zijn leerlingen in contact met de belangrijkste recente ontwikkelingen in de toegepaste grafische kunst waarin, als uitloper van Bauhaus, die van Zwitserland de bijzonderste plaats innam. Zijn eigen stijl als grafieker herinnerde aan die van de Fransman Cassandre. Geboren Wetteraar kwam Herman Verbaere iedere dag naar school in een modieus pak en nam hij tegenover zijn collega's vaak een hooghartige houding aan. Hij schroomde er zich niet voor om tegen andere leraars van de school die voortreffelijk Nederlands spraken, Wetters te spreken. Bij zijn leerlingen had hij de bijnaam *De peet* omdat hij betweterige leerlingen durfde afsnauwen met: 'Ik ben ne

peet, en gulder kunt nog niets.’

Andere leraars waar ik in de tekenklas les van kreeg waren Lucien De Rycke en Jacques Vermeulen. Eerstgenoemde genoot destijds vooral bekendheid als de decorontwerper van de Gentse Opera. Van hem heb ik geleerd het alfabet in drukletters te tekenen en de juiste ruimte te bepalen tussen alle mogelijke lettercombinaties. Wat me ook is bijgebleven is zijn verbazingwekkende vaardigheid om, met beide handen tegelijk, twee volkomen symmetrische ornamenten op het bord te tekenen. Jacques Vermeulen was een beminnelijk man, met een grote zin voor netheid: een inktvlek op je papier aanzag hij, hoe klein ze ook was, als een vloek. Toen ik in zijn klas zat was hij pas voor de leeuwen geworpen. Om de soms verhitte gemoederen van de leerlingen te bedaren, vertelde hij met succes de avonturen die hij als krijgsgevangene in Duitsland had beleefd.

Een technische leraar aan de school die eveneens een grotere invloed op de ontwikkeling van mijn vakkennis had, was de lithografische drukker Achiel Grootaert, een bijzonder strenge maar bekwame vakman. Net als het gros van de leerkrachten had hij onder de leerlingen een bijnaam, in zijn geval was dat *Senefelder*. Dit naar de familienaam van de Duitse uitvinder van de lithografie, procedé dat, kortweg, gebaseerd is op het eenvoudige principe van de afstoting van water en vet. In het midden van het klaslokaal stond een grote, logge lithografische pers die boven alles uitstak en de leerlingen ‘de olifant’ noemden. Telkens weer drukte meester Grootaert ons op het hart dat een drukker wiens pers, handen en werkpak besmeurd waren met inkt een slechte drukker was. Nauwgezet lette hij erop, dat het er in zijn klas nooit losbandig aan toeging. Toen we door hem ondervraagd werden over wat hij ons de voorbije week had geleerd, probeerde een leerling de toets te ontwijken door te vragen even naar het toilet te mogen gaan, waarop de leraar hem op een keer stoïcijns vroeg: ‘Heb je soms een konijnenblaasje, jongen?’

Ten slotte wil ik ook nog de leraar Lode Hoste vermelden. Hij gaf ons wat genoemd werd: algemene vakken. Hij was een leraar naar wiens lessen ik begeesterd luisterde. Ik herinner mij hoe hij ons kort en bondig maar toch accuraat de kunstgeschiedenis van de westerse beschaving sinds de Grieken bijbracht. Hij was ook de enige leerkracht waar ik les van kreeg, die ons aanzette een boek te lezen uit de schoolbibliotheek.

Bijlange niet alle leerlingen die in mijn tijd aan de jongensvakschool CNR een opleiding voor de grafische sector hadden gevolgd, bouwden nadien in dit vak een jarenlange loopbaan uit. Er waren er niet weinigen die na enige tijd de drukkerswereld verlieten om brandweerman of politieagent te worden – wat misschien wel hun kinderwensdroom was.

Links: baas-zakenman Clément Morraye tijdens zijn dankwoord ter verwelkoming aan de genodigden op een van de feesten die hij had georganiseerd.

Rechts: kunstschilder-graficus Herman Verbaere die vele honderden jongeren met tekentalent opleidde in de bekende Gentse stedelijke vakschool CNR.

Maar nu terug naar de drukkerij waar ik mijn boterham verdiende. Een paar jaar nadat ik er begon te werken, veranderde de naam Colier in Morjos. Een door de eerste lettergrepen van Morraye Joseph, de vader van de grote baas van de drukkerij, Clément Morraye, gevormde naam. Clément Morraye was een heel belangrijke Gentse zakenman. Hij was onder meer stichter van de Internationale Gentse Jaarbeurs en de Internationale Club of Flanders en voorzitter van de Gentse Haven. Hij was ook consul van Italië voor de provincie Oost-Vlaanderen, een vooraanstaand lid van de Gentse Rotaryclub en deken van de Gentse wijk waarin de straat van zijn woonplaats, de Lange Violettestraat, lag. In die functie was hij jarenlang aanwezig op alle belangrijke kerkelijke plechtigheden in de Sint-Annakerk.

Als Clément Morraye niet in het binnen- of buitenland op zakenreis was, bracht hij op het einde van de week een bezoekje aan de drukkerij om er het zakencijfer te bekijken. Van sommige van die zakenreizen bracht hij soms verslag uit ten paleize bij koning Boudewijn, stond in de krant. Van drukkende hij nauwelijks iets. Maar dat hoefde ook niet. Belangrijker was dat hij

ons door zijn veelzijdige relaties in de zakenwereld werk bezorgde. Zo verzorgde Morjos jarenlang vele stapels drukwerk voor de vliegtuigmaatschappijen Sabena en Alitalia, Belgische Radio en Televisie, Belgische Wielrijdersbond, Belgische Spoorwegen, Het Rode Kruis, Compagnie Maritime Belge, Bank Van Brussel, Procter & Gamble, Sidmar, Bekaert, Union Chimique Belge, Dow Chemicals, Keukens Bruynzeel, Plascobel, Electrolux, ICI Pharma, Dunlop, Erta, Rectavit, enzovoorts.

Aangezien Clément Morraye heel die tijd in de Lange Violettestraat ook nog een zaak in allerlei benodigdheden bestemd voor brouwerijen en stokerijen had, zoals het product Norit, verzorgden we ook vaak drukwerk voor die bedrijfssector. Zo ontwierp en lithografeerde ik verscheidene etiketten voor jeneverflessen en passe-partout affiches voor brouwerijen en limonadefabrieken om er feesten, kermissen of sportwedstrijden op aan te kondigen. Ook ontwierp ik etiketten voor textielwaren. Op die druksels stond nooit mijn naam vermeld – iets waar ik absoluut geen bezwaar tegen had.

Net als ik beoefende baas Clément Morraye in zijn vrije tijd de schone letteren, met het verschil dat ik dat deed in het Nederlands en hij in het Frans. Op zijn naam stonden een paar gedichtbundels, boeken over wijn en het libretto van een opera. Net zo goed als hij zijn weg wist in de industriële wereld had hij goede contacten in de culturele sector. Zo gebeurde het dat hij op een keer met een of andere hoge piet van de BRT binnenviel in de afdeling waar ik werkte, en hij met een weids gebaar en een gezonde blos op zijn wangen zei: ‘De jonge mannen die hier werken beschouw ik allemaal als het mijn zonen.’ Niet dat ons uurloon daardoor hoger werd, maar eerlijk is eerlijk: toen gedurende de eerste grote olieschok in 1973 de opdrachten zo flink terugliepen dat wij de ongeveer twee maanden de helft van de week met onze duimen zaten te draaien, moest geen van ons aan de dop staan.

Clément Morraye was bij de man in de straat bijlange niet zo bekend als de opeenvolgende burgemeesters van en eerste ministers uit de Arteveldestad sinds WO II, maar voor de welstand van veel werknemers uit Gent en de regio betekende hij minstens evenveel als hen.

Persoonlijk ben ik mijn baas Clément Morraye om twee redenen nog steeds bijzonder dankbaar. Ten eerste omdat hij me toen ik omstreeks mijn twintigste twee keer naeen maanden thuiszat met een longontsteking niet de buitenwacht gaf, en ten tweede omdat hij ettelijke jaren later zo bereidwillig was om mijn vriend Daniël Van Ryssel en ik toe te staan om op de drukpersen van Morjos aan een schappelijke prijs de eerste poëziebundels van de rijke Gentse Yang Poëziereeks te drukken. De dichtersziel van Clément Morraye staat in mijn ogen daarom nog altijd buiten kijf.

De nieuwe tijd

In het begin van de jaren zestig werd het duidelijk dat het machinepark van de drukkerij grondig aan modernisering toe was. Zo werden een na een de aftandse drukpersen gesloopt en vervangen door drie splinternieuwe. Een grote twee-kleuren pers en twee kleine één-kleur persen. Na het kopergedeelte van de mechanische lithografische pers te hebben gedemonteerd, verscheen de bonkige handelaar in oud ijzer, Gerard Herteleer. Met een indrukwekkende moker, die hij als een pluimpje hoog boven zijn hoofd zwierde, verbrijzelde hij het gietijzeren karkas van de pers. Tegelijk met de moderne offsetpersen beschikte de drukkerij ook over een nieuwe snijmachine. Alles samen een ferme investering.

De twee lithografische handpersen en bijhorende stenen werden verkocht aan de Gentse kunstschilders Jean Bilquin en Hugo De Clercq. Laatstgenoemde werkte tijdens de beginjaren van de drukkerij, vlak na WO II, er een poosje als graficus. Andere jonge kerels die er destijds werkten, waren de grafici Henri Parmentier die zijn creaties ondertekende met Tex en die nadien zijn talent te gelde ging maken in de USA, en Willy Seeuws die voor de Socialistische Partij senator werd, alsook de typograaf Prosper De Smet die als opmaker in drukkerij Vooruit ging werken en als dichter en romancier enige faam verwierf en, onder het pseudoniem Polleke Plum, in de kranten Vooruit en de Morgen wekelijks een sappige column schreef. Voornoemde figuren waren, net als ik, voor de grafische sector opgeleid in de Stedelijke Jongensvakschool CNR, in de regio destijds veruit de grootste kweekvijver voor velerlei takken in die sector van de industrie.

Zoals ik al opmerkte, werd lithografisch drukken van handelsdrukwerk vanaf eind de jaren zestig te tijdrovend en aldus niet langer economisch verantwoord. Het aloude kunstige vak dat veel handvaardigheid vereiste, werd dan alleen nog uitgeoefend door lithograferende plastische kunstenaars die, als ze niet beschikten over een pers, voor het afdrukken van hun werk op hun wenen bediend worden bij de befaamde Antwerpse fotograaf De Schutter of in het Rijkscentrum Frans Masereel voor Grafische Kunst in Kasterlee.

Ook qua personeel veranderde in de drukkerij toentertijd het een en het ander. Nieuwe, meestal jonge drukkers en helpers werden aangeworven. Velen kwamen en gingen. Slechts twee van hen ontpopten zich tot volwaardige vakmannen: Freddy Kinnaupenne, die later chef werd in nabijgelegen drukkerij Van Melle, en Georges Dhaenens die, zoals zoveel offsetdrukkers destijds, zijn beroepsloopbaan was begonnen als typograaf. Geleidelijk was het ook zo dat de directie het zich toen niet langer kon veroorloven te investeren in de opleiding van jongeren die bij hun aanwerving niet de minste scholing achter de

rug hadden.

De specialiteit waarin mijn leermeester Jules Van de Velde uitblonk was het graveren van naamkaartjes in lithografische steen. Wie zo'n exclusief kaartje wou hebben, moest diep in de portemonnee tasten. Toen hij de minuscule krulletters graveerde, droeg hij, behalve een gewone bril, zo'n vier vingers ervoor, als een soort loep, nog een speciale bril met heel lange veren, die dankzij een stevige elastiek achteraan zijn hoofd op zijn plaats bleef zitten.

Tijdens de eerste helft van de jaren zestig stopte mijn leermeester, de zeventig al voorbij, met werken. Een decennium lang had ik toen zijn raad zo goed mogelijk opgevolgd. Al een poosje lijdend aan een hartkwaal ging hij dan terug naar Frankrijk, waar hij een groot deel van zijn leven had gewoond en gewerkt. Samen met zijn vrouw vertrok hij op een dag naar het Normandisch kustplaatsje Cabourg waar hij een optrekje had. Niet zolang nadien vernamen we zijn overlijden.

Chef d'atelier Jules Van de Velde was een groot vakman maar als mens kwam hij soms kleintjes uit de hoek. Een paar voorbeelden. Tegen hen die iets probeerden te doen dat volgens hem onmogelijk was, zei hij: 'Je moet niet in een viool pissen om een schone klank te hebben.' Toen de werknemers in de drukkerij die gesyndiceerd waren door een staking de drukkerij platlegden, sprak hij hen daar in de volgende bewoordingen over aan: 'Ik vind het schandalig en dom. Beseffen jullie wel goed dat je zonder ons niets te vreten zouden hebben?' De dooddoener 'Communisten zijn allemaal smeerlappen, maar alle smeerlappen zijn geen communisten' die hij te pas en te onpas gebruikte, sluit perfect aan bij zijn harde oordeel over stakers.

Na het vertrek van Jules Van de Velde kreeg de drukkerij in de persoon van de Brusselaar met de familienaam De Wolf drie jaar een nieuwe atelierchef. Er ging geen dag voorbij of hij wou bewijzen hoe hij van alles verstand had. Helaas gold dat tienmaal meer wat betreft zijn kennis van mechaniek dan van het eigenlijke drukken. In de zakken van zijn stofjas stak altijd een kleine Engelse sleutel waarmee hij een schijnbaar losse moer vastdraaide. Toen hij met elan als meneer De Wolf in de drukkerij zijn intrede deed, was hij vergezeld van een, eveneens Brusselse, drukker waarvan ik mij herinner dat hij een kapotte knie had en zijn helper aan de pers hem moest helpen op te staan als hij op zijn hurken had gezeten. Merkwaaardig aan die drukker was ook dat hij frieten at met, in plaats van mayonaise of pickles, confituur op. Slechts een paar maanden mocht de gemoedelijke dikkerd zijn vakkennis in de drukkerij tentoonspreiden.

Tot in de jaren zeventig deden veel kleine maar ook grote drukkerijen in Gent en omgeving voor typografisch en fotografisch zetwerk, dat wil zeggen zinken clichés of offsetfilms, nog een beroep op zelfstandige vaklui. Zo wendde

drukkerij Morjos zich tot Alex Conincks in de IJskelderstraat voor linotypezetsel en, vele jaren later, tot Daniël Staessen uit Sint-Martens-Latem voor fotozetsel.

Ik herinner me nog levendig twee reproductiefotografen die voor de drukkerij werkten: Willy De Wulf uit de Hoogstraat en, vooral, Willy Goesaert, die in de Sleepstraat woonde en zich van zwart-wit portretfotograaf had omgeschoold tot reproductiefotograaf. Toen ik hem leerde kennen baatte hij er een winkel uit met twee etalages. In de ene etalage lagen tabaksartikelen en in de andere onder meer naaktfoto's van baby's op een schaapsvel die hij soms met waterverf had bijgekleurd. Het moet gezegd dat de man, ondanks zijn verouderde camera's, soms wonderen verichtte. Fotogravure De Wulf maakte ook zinklichés. Mijn oudere dorpsgenoot Roger De Cramer was er jarenlang meesterknecht voor hij leraar werd aan de drukkersafdeling van het Sint-Lucasinstituut in de Schouwvegersstraat. In het grote herenhuis waar Fotogravure De Wulf gevestigd was, hing vooral in het souterrain altijd een

Kiekje van de werknemers op het memorabele feest ter gelegenheid van het zilveren huwelijksfeest in 1958 van baas Clément Morraye. Vooraan zitten v.l.n.r. de oudsten van het gezelschap Jules Van De Velde en Jan Stadius.

Achteraan staan Florimond Iescrauwaet, Wilfried Keppens, bureelbediende Malschaert, Georges Dhaenens, Robert Bekaert, Raymond Janssens, offsethelfer Cyriel, uw enthousiaste dienaar en handelsreiziger de Brauwere.

dompige geur van chemicaliën.

Tussen 1958 en 1965 organiseerde baas Clément Morraye memorabele feesten waarop zijn gezin, enkele van zijn beste vrienden en al zijn werknemers werden uitgenodigd. Het eerste feest dat ik meemaakte, ging door in een grote zaal boven de horecazaak Trattoria aan 't Zuid. Na de onvermijdelijke speeches en te hebben genoten van vele pikante Italiaanse gerechten werd er gedanst. Het was een zwoele avond in augustus. Om de dorst te lessen schonken obers zo om het kwartier ons glas vol chianti. Heerlijk, maar 's anderdaags met pijnlijke gevolgen. De volgende keren mochten we ons bijzetten in de grote feestzaal van de Jaarbeurs in het Citadelpark en in café 't Tonneken in de Lange Violettestraat, het lokaal van de plaatselijke dekenij. Op het menu van laatstgenoemd feestmaal stond Gentse waterzooi. Om de stemming erin te houden zorgden een paar werknemers voor sketches en een muzikje met een drumstel, elektrische gitaar en accordeon. Maar echt memorabel aan die avond op 22 november 1963 was, dat we aan tafel enorm werden opgeschrikt door de moord op president Kennedy.

Een paar keer werd de werknemers van de drukkerij gevraagd of ze geen zin hadden om met de drukkersbazen uit het Gentse met een bus van op de Koornmarkt mee te reizen voor een bezoek aan een vakbeurs of bedrijf waar de nieuwste uitvindingen met een woordje uitleg te bezichtigen waren. Zo herinner ik mij een uitstap naar de Brusselse firma Bonte, vooral bekend om de verkoop en het herstellen van drukpersen. Slechts twee van de circa vijftien werknemers van de drukkerij voelden er iets voor om mee te reizen: Lucien Van Heydegem, de chauffeur van de drukkerij, en uw dienaar. In de firma Bonte aangekomen werden we vergast op een natje en een droogje. Na een uurtje vonden mijn vriend ik dat wij in het gezelschap er maar bijliepen voor spek en bonen en kozen we het hazenpad. Mijn vriend kende, door de talloze ritjes naar Brusselse klanten, de wijk vlakbij het Noordstation, waar in de Rue Gaucheret de firma Bonte gevestigd was, op zijn duimpje. Tijdens onze wandeltocht door de belendende straten genoten we van de frisse lucht en... de meisjes van plezier die in uitstalramen begonnen waren aan hun dagtaak.

Eind de jaren zestig gaf Clément Morraye de drukkerij geleidelijk in handen van zijn Italiaanse schoonzoon Alberto Guelfi. De gloriejaren van de West-Europese economie naderden hun einde, maar de dynamische jonge man zorgde er voor dat de drukkerij niettemin nog voldoende opdrachten kreeg. Naast zijn landstaal kon hij zich vrij behoorlijk uitdrukken in het Frans, maar wat het Nederlands betreft beperkte hij zich tot 'goete tag' en 'alles ok'. Mij sprak hij soms, enigszins spottend bedoeld, aan met 'Le poète sans souci'. Hij moest eens hebben vermoed hoe vleidend dat bij mij overkwam.

Begin de jaren zeventig was de tijd dat de loonschalen in de drukkerijen in Gent en de provincie eindelijk werden gelijkgeschakeld met deze in het Brusselse. Gedurende de jaren vijftig en zestig lag het uurloon van een drukker in de hoofdstad voor hetzelfde werk als hier 10 tot 25% hoger. Daardoor kwam het dat toen veel bekwame Gentse vaklui jarenlang met de trein naar hun werk pendelden. Soms streken ze voor hun verplaatsing een vergoeding op, maar waren ze elke werkdag in vaak overvolle treinstellen anderhalf uur langer weg van huis. De Brusselse drukkerij waar toen nogal wat Gentenaars gingen werken was Marci, vooral bekend om de heel grote straataffiches uit verscheidene delen die er van de persen rolden.

Toen in de eerste helft van de zeventiger jaren de olieprijs gestaag steeg, heerste er, zowel bij de bazen als bij hun personeel, in de westerse economische wereld terechte paniek. Gelukkig voor de werknemers in de grafische sector was die terugval voor hen maar van korte duur. Als gevolg van de plotselinge enorme stijging van de energiekosten moest, om hun koopkracht min te handhaven, hun wedde voortdurend worden opgetrokken. Aldus stelde ik vast dat mijn uurloon op minder dan vijf jaar bijna was verdubbeld.

Na het verdwijnen van de lithografische persen schakelde men om het te drukken gedeelte vast te leggen op de offsetplaat resoluut over op het fotografisch systeem. Daardoor was er voor mij ineens heel wat minder tekenwerk dan voordien. In plaats van het echte lithografische tekenen met chemische inkt rechtstreeks op de steen of zinkplaat, moest ik nu werken met met dekverf op een lichtjes gekorrelde film of met Oost-Indische inkt op papier. Voor het maken van een grafisch ontwerp deed men bijna uitsluitend nog een beroep op een reclamebureau. Aanvankelijk leek het dat ik door voornoemde grote omschakeling tussen twee stoelen ging vallen, maar toen ik enige maanden later op een keer amper één dag ziek was, bracht de baas me thuis een bezoekje om te vernemen wanneer ik opnieuw zou kunnen beginnen werken, waardoor het me leek alsof ik al onmisbaar was geworden.

Ondanks de van dan af broodnodige grondige aanpassingen door snelle technologische ontwikkelingen in de drukkersstiel waarvoor de directie van Morjos, en ook nog talloze andere Gentse drukkerijen, bij gebrek aan de nodige grote financiële middelen nauwelijks aandacht hadden, boerde de zaak gelukkig nog vrij goed verder. Van herhaalde technische werkeloosheid bleven veruit de meeste werknemers toen nog gelukkig gespaard.

De miserie met de tewerkstelling in de drukkerij begon pas toen de nieuwe baas Alberto Guelfi omstreeks dezelfde periode wegens familiale omstandigheden de drukkerij verliet en in Brussel een nieuwe drukkerij begon. Met als klap op de vuurpijl dat hij, om ginds van start te gaan, drukkerij Morjos tegelijk enkele grote Brusselse cliënten afsnoepte.

Om de drukkerij verder te zetten besloot chef Jean Bonnaffé na een poosje ze over te nemen. Uiteindelijk zou hij ongeveer veertig jaar lang werken in de drukkerij, de eerste helft als werknemer en de tweede als werkgever. Hij werd baas met naast zich als vennoot Fernand D'hondt, die voordien onder meer public relations deed voor het bekende plasticbedrijf Plascobel. Hoewel de man zich o zo graag uitdrukte in het Frans, drong hij er op aan dat, gezien de tijdgeest, de naam van de drukkerij vlug moest verengelst worden in Morjos Printers. Als op onze werkfiche het woord 'Urgent' was onderlijnd, hadden wij het over 'Sprinters'. Met de stresserende werkdruk hadden vooral de drukkers te kampen. Het gevolg daarvan was dat ik menige van hen, en zeker niet altijd de minst bekwame, hun goed betaald beroep weten opgeven.

Van de grootse plannen die de nieuwe vennoot nogal blufferig had verspreid, de drukkerij op korte tijd danig te moderniseren, kwam er in de reproafdeling waarin ik werkte behalve een piepkleine donkere kamer met een eenvoudige reproductiecamera, nauwelijks iets noemenswaardigs terecht. De donkere kamer was het domein van mijn collega Dick George, die na het opdoeken van de Morjos Printers in de nabijgelegen Lijnwaadstraat een offsetdrukkerijtje begon.

Op een keer organiseerde de directie een algemene vergadering waar de werknemers hun wensen en grieven mochten uiten, maar nadat een drukker Fernand D'hondt een netelige vraag had gesteld, die hij op gewiekste wijze wist te omzeilen, eindigde het gesprek abrupt, en zei hij tot slot dat wij voor het kwartier dat de vergadering had geduurd 's anderendaags dezelfde tijd gratis moesten overwerken. Inspraak in het beleid bleek voor de man niets meer dan een bliksemafleider van zijn problemen te zijn. Een tweede overleg kwam er uiteraard niet.

Uiteindelijk bleef baas D'hondt alleen hameren op het feit dat wij, werknemers, meer multifunctioneel moesten worden. Het heeft tussen hem en mij nooit echt goed geboterd. Toen hij mij op een keer aanmaande een vrij dure aërograaf te kopen om foto's op een folder van wasmachines bij te werken, zei ik hem dat hij beter een goede fotograaf in de arm had genomen. Na dat voorval ontweken we elkaar zoveel mogelijk.

Door de om de zoveel maanden kwakkelende economie en de door de directie nauwelijks financieel bij te benen enorme evolutie én doordat ik weinig zin had om multifunctioneel te zijn, was ik de eerste helft van de jaren tachtig regelmatig technisch werkloos. Door bemiddeling van reproductiefotograaf Willy Goesaert kon ik deze vervelende situatie wat verzachten door in de avonduren met pen en penseel wat bij te klussen voor onder meer de Gentse drukkerijen Snoeck-Ducaju, Van Autreve en Van den Hende en Sint Joris uit Sint-Denijs-Westrem.

Uiteindelijk verliet ik begin september 1985, na er tweeëndertig jaar te hebben gewerkt, Drukkerij Morjos Printers om te gaan werken in de kunstdrukkerij Imschoot op de Gentse Burggravenlaan. Ik beleefde er acht onvergetelijke jaren tot aan mijn brugpensioenleeftijd in 1993.

Het daaropvolgend decennium verdwenen, in alfabetische volgorde, op vrij korte tijd vier min of meer grote Gentse drukkerijen met een heel lange traditie en faam: Imschoot, Morjos Printers, Snoeck-Ducaju en Van Melle. Door het nieuwe procedé van digitaal drukken, vielen ook veel kleine drukkerijen die hoofdzakelijk afhingen van gelegenheden-drukwerk zoals geboortekaartjes en doodsprentjes, bij bosjes. Zoals slechts enkele decennia voordien alle grote handelsbedrijven stilaan al hun drukwerk voor intern gebruik zelf begonnen drukken op bureeloffset-persjes, begonnen begrafenisondernemers nu hun doodsbriefjes en -prentjes digitaal vrij goedkoop zelf te drukken.

De voormalige drukkerij Colier annex Morjos(printers) is tegenwoordig hereschapen in een prachtige kringloopwinkel met ingang langs de Brugsesteenweg. Eénmaal ben in de lokalen waar de drukkerij gevestigd was, uit nieuwsgierigheid binnen geweest. Toen ik, na jaren, de rode tarmacvloer betrad in de afdeling waarop ik ontelbare uren had gelopen, was ik een minuutje de kluts kwijt.

Einde van het verhaal over de, al bij al, aangename jaren die ik er beroepshalve doorbracht tussen 1953 en 1985.

Julien Vangansbeke

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 209

Op 30 April 1901 stelde V. De Muynck in de rubriek “Beeldhouwwerken - Volderstraat, n°7 -XVIIe eeuw” in het Frans een fiche op over

“Plafond van de bibliotheek van het gewezen klooster der Jezuiten.”

De aflevering n° XVIII van de huidige inventaris geeft de gevel van drie gebouwen opgericht op de koer van het oud klooster der Jezuiten. (fiche 175, 176 en 177.)

Op de verdieping van het groot gebouw aan de zuidvleugel was de bibliotheek van de Paters Jezuiten. Deze zaal bestaat nog en doet heden dienst als gymnasium.

Ze heeft een hoogte van twee verdiepingen en ze wordt zijdelings verlicht door vensters die helemaal aan de bovenkant van de muur geplaatst zijn.

Rondom deze grote zaal was er op halve hoogte een galerij die diende om de dienst in de bibliotheek te vergemakkelijken. Een deel van deze galerij die in een relatief modern tijdperk herbouwd werd, bestaat nog.

Het plafond van deze zaal is merkwaardig. Het is 32 m. lang en heeft een breedte van 8 m., dus een oppervlakte van 250 m².

Het is samengesteld uit 8 panelen die verschillende onderwerpen voorstellen. De sculpturen, hoofdzakelijk bloemen en arabesken, werden goed uitgevoerd; de dieren en de figuren bezitten niet dezelfde delicatesses en zijn van een meer primitieve stijl.

Het eerste van deze panelen, dit geplaatst aan de kant van de Paddenhoek,

bestaat uit fantastische dieren: draken, vampieren, gevleugelde hagedissen; de hoeken zijn gevuld met griffioenen.

Het tweede schijnt gewijd te zijn aan de plantkunde, want het bestaat voornamelijk uit bloemkorven en heesters.

In het derde, toegewijd aan de sterrenkunde, staan sterrenbeelden, de maan, de zon, etc. Vier engelen die in grote hoornen blazen, stellen de vier winden of de vier hoofdwindstreken voor.

Het vierde behandelt de pomologie: de beeldsnijder heeft er de hoorn des overvloeds voorgesteld, engelen die fruitkorven dragen, etc.

Het vijfde paneel is dit waarvan de gravure hierboven afgebeeld staat.

De allegorieën of de fantasieën die er op afgebeeld staan zijn moeilijk te begrijpen. Zo staan er rond de centrale cartouche twee ezels en twee eenhoorns. Op de rug van iedere eenhoorn staat een uil en op de rug van iedere ezel een aap. Een van de apen biedt een beker wijn aan en de andere een appel of een sinaasappel.

De tussenruimten zijn gevuld met een hond, twee katten, een bok, een vos, een varken, etc. De laatste drie panelen tonen bloemen, fruit, arabesken en andere versieringen van een grote diversiteit.

Dit interessant plafond toont geen naam, noch een jaartal, maar waarschijnlijk is de maker Jan Hanssche, een specialist die in 1673 het plafond maakte van de vergaderzaal van de brouwersnering. (Zie fiche n° 128).

“PIERRE-VICTOR, JACQUES-CLÉMENT ET LES AUTRES”. MINDER BEKENDE GENTSE NOTABELEN UIT DE PERIODE 1780-1840 (DEEL 6)

5. Pierre-Philippe-Constant Lammens (1762-1836)

Pierre-Philippe-Constant Lammens was een vermaard boekenverzamelaar en “un des plus savants bibliophiles belges”¹. In 1818 werd hij de eerste bibliothecaris van de pas opgerichte Gentse universiteit en bracht het later tot rector magnificus van deze instelling. Sedert het Frans bewind vervulde hij ook een centrale rol in de sociale onderstand als secretaris van de Commissie der burgerlijke godshuizen (*Commission des hospices civils*).

Een kleurrijke Gentse familie

Pierre-Philippe-Constant Lammens werd geboren te Gent op 8 oktober 1762² als zoon van de welstellende negotiant François-Joachim-Premier Lammens (1732-1769) en Petronella-Jeanne de Cocq, dochter van een procureur bij de Raad van Vlaanderen³. Dezen woonden aan de Krommewal in een ruim herenhuis met zeven traveeën, twee bouwlagen en een inrijpoort voor koetsen. Grootvader Pieter-Jacob Lammens was meester-brouwer (*den Anker*; bij de Ketelpoort)⁴ en gehuwd met Marie-Josèphe van Melle, vrouwe van de heerlijkheid Berchem (binnen Sint-Martens-Latem)⁵ en vermoedelijk een telg van de erfelijke meesters-vleeshouwers ‘van Melle’. De jong overleden François-Joachim studeerde in het jezüetencollege aan de Voldersstraat⁷ en nam druk deel aan het Gentse gezelschapsleven als lid van de Sint Joris-, Sint Michiels- en Sint Sebastiaansgilden⁸ en financieel contribuant van de Academie voor teken-, schilder- en bouwkunst⁹. Vanaf uiterlijk 1764 was hij ook een van de oprichters en bestuurslid van vrijmetselaarsloges te Gent (*La Discrète Impériale & Royale*) en te Aalst (*La Discrète Impériale*)¹⁰ waarvan de meeste leden in de stadsadel en de hogere burgerij waren gerecruteerd¹¹. Uit zijn levensstijl kan men overigens afleiden dat François-Joachim Lammens vlotte contacten onderhield met de Gentse *bonne société*.

Pierre-Philippe groeide dus op in het gunstige klimaat van een gezin dat behoorde tot de bovenlaag van de Gentse handels- en ambachtenwereld. Twee

broers en een zus verdienen een bijzondere belichting.

(1) François-Marie-Jean Lammens (geb. 1757) was waarschijnlijk een der zeldzame negotianten die ooit door de Theresiaanse Academie¹² te Brussel wegens een bekroonde inzending werden gelauwerd. In 1787 ontving hij inderdaad een eerste “accessit” voor zijn antwoord op de vraag: “Indiquer les nouvelles branches de manufactures et de commerce qui pourroient être introduites dans les diverses provinces des Pays-Bas autrichiens, sans nuire à celles qui y sont déjà établies”. De tekst werd nog hetzelfde jaar gepubliceerd door de *Imprimerie académique* (24 pag. in-4°)¹³.

(2) Jean-Baptiste Lammens (geb. 1767) nam tijdens de Brabantse Omwenteling dienst in de ruitery van het Patriottenleger¹⁴. In 1795 werd hij de correspondent op de Londense grondstoffenmarkt van de Gentse leerlooiers Lieven en Jan Bauwens. Hij kocht en verkocht er volgens de marktprijzen leder, tabak, suiker, koffie enz. en droeg dus door verstandige speculaties wezenlijk bij tot het fortuin van de familie Bauwens. Vanaf 1798 betrok Lieven Bauwens hem bij de illegale uitvoer van de befaamde mechanische spinmolen *Mule Jenny* die een aanzienlijk hogere productiviteit in de katoenspinnerijen verzekerde. Het verhaal van deze smokkel leest als een authentieke thriller¹⁵. Het avontuur eindigde met een hoge boete en een effectieve gevangenisstraf voor Jean-Baptiste Lammens. Na dit pijnlijk Engels intermezzo vestigde deze zich opnieuw als gezette burger in zijn geboortestad¹⁶ en huwde een kleindochter van de befaamde Gentse rococo-architect David 't Kindt. Zij werden de ouders van de grondeigenaar, liberaal gemeenteraadslid en filantroop Hippolyte Lammens naar wie een straat in het Sint-Elizabethbegijnhof is genoemd¹⁷.

(3) Angéline Lammens gaf in 1795 te Parijs geboorte aan de onwettige dochter Angélique-Françoise Lammens¹⁸. Even later huwde ze de Oostendse brouwer Georges-Théodore Roselt¹⁹ met wie ze een bescheiden handelszaak te Gent uitbaatte²⁰. Angélique-Françoise trouwde met de arts Charles-Auguste van Coetsem (geb. 1788) die hoofdgeneesheer van het burgerlijk hospitaal De Bijloke werd en hoogleraar aan de universiteit²¹. Hun dochter Marie-Mathilde van Coetsem werd de echtgenote van de provinciaal archivaris en auteur Polydore-Charles Vander Meersch²².

Een vlijtige jeugd

Pierre-Philippe studeerde waarschijnlijk humaniora aan het college van de paters augustijnen (Sint-Margrietstraat) vermits het jezueïtencollege (waar zijn vader had gestudeerd) in 1773 op bevel van de keizerin en de paus was gesloten. Aan de universiteit van Leuven ondernam hij rechtenstudies waar-

voor hij in 1786 het diploma (*licentiaet in beyde de rechten*) ontving. Niettemin ging tijdens zijn studies zijn belangstelling vooral uit naar de letteren, oude boeken en bibliotheken. Te Leuven sloot hij een levenslange vriendschap²³ met de universiteitsbibliothecaris priester Corneille-François Nelis die nog bisschop van Antwerpen werd alsmede president van het Soeverein Congres tijdens de Brabantse Omwenteling²⁴. Tevens werd hij bevriend met studiemakker Henri von Crumpipen jr. , een zoon van de invloedrijke Kanselier van Brabant Joseph-Ambroise von Crumpipen²⁵. Vermoedelijk verschafte deze vriendschap hem toegang tot de culturele *decision makers* in de regering. Hoe dan ook, reeds in februari 1789 werd hij met een leeropdracht in klassieke talen te Leuven benoemd²⁶. De universiteit had toen behoefte aan jonge docenten wegens een zware inwendige crisis die zij in 1787-1788 had meegeemaakt (een conflict tussen ultramontaanse theologen en keizersgezinde professoren). Enige tijd na zijn benoeming te Leuven werd hij door de regering naar de universiteit van Wenen ontboden om er mee te werken aan de hervorming van het secundair onderwijs. Dit was na de verdwijning van de vele jezuïetencolleges nog niet gestabiliseerd ondanks de oprichting van Koninklijke Colleges, zoals bijv. te Gent in 1777.

Tijdens de woelingen na de eerste Franse inval (november 1792) ondernam P. Lammens enkele reizen om het bibliotheekwezen te bestuderen in Frankrijk, Italië, Duitsland, Engeland en de Verenigde Provinciën. Zo leerde hij de meest eminente bibliothecarissen en boekenliefhebbers van zijn tijd kennen, die allen zijn trouwe correspondenten bleven²⁷.

Pierre-Philippe vestigde zich vanaf ca. 1794 in zijn geboortestad als advocaat bij de Raad van Vlaanderen. Hij bleef heel zijn leven lid van de balie²⁸. Op de lijst der advocaten stond hij bekend als *Lammens jeune* om hem te onderscheiden van zijn oudere confrater Jacques-Clément Lammens (*advocaet Lammens d'oude, Lammens aîné*)²⁹ met wie hij overigens niet verwant was.

Leraar aan de “Ecole Centrale”. “Secretaris van de Hospicen”.

In 1797 werd Pierre-Philippe Lammens leraar geschiedenis in de zopas opgerichte ‘Ecole Centrale’ te Gent³⁰. Deze benoeming was niet naar de zin van de driftige jacobijn Grégoire Du Bosch, de vertegenwoordiger van het Directoire in het Scheldedepartement: “Aucun des candidats n’a donné de gages à la révolution... Il est impossible de ne pas croire à la partialité de ce jury, quand on voit désigner pour la classe d’histoire un homme [P. Lammens] dont la moralité est des plus équivoques et qui a été expulsé de l’assemblée primaire de sa section comme débiteur failli, mais aussi dont la réputation de royalisme est jusqu’ici sans tache”³¹. Reeds in 1798 werd de benoeming van Lammens

ongedaan gemaakt onder het voorwendsel dat een buitenlandse reis langer had geduurd dan hem was toegestaan³².

Met de reorganisatie van de sociale onderstand (ca. 1800) na de verwarde periode van het Directoire werd P. Lammens benoemd tot het tijdrovende ambt van secretaris van de Commissie van de burgerlijke godshuizen (*Commission des hospices civils*)³³. Deze instelling was naast een Bestuur der Weldadigheid (*Bureau de bienfaisance*) in 1796 opgericht ter vervanging van de stedelijke Armenkamer en de religieuze godshuizen van het ancien régime. Het Bestuur der weldadigheid verstreekte huiselijke bijstand aan ambulante hulpbehoevenden terwijl de Commissie in een twintigtal gestichten instond voor meer dan duizend zieken, invaliden, wezen, enz. Bij gebrek aan voldoende financiële middelen waren de twee onderstandsinstellingen niet in staat om het hoofd te bieden aan de armoede die de arbeidersklasse teisterde zodat de besluitvorming telkens gepaard ging met moeilijke afwegingen. Lammens vervulde de opdracht van *Secretaris van de Hospicen* tot in de Hollandse tijd³⁴.

Naar een eigen bibliotheek met 45.000 boeken

Vanaf 1796 kon P. Lammens zijn befaamde verzameling wiegendrukken, boeken en manuscripten opbouwen. Met de afschaffing van abdijen en kloosters werden inderdaad hun eeuwenoude en doorgaans omvangrijke bibliotheken aangeslagen en openbaar verkocht. Van belang waren vooral de bibliotheken van de Sint-Pieters- en de Baudeloo-abdij, het augustijnen-, het recolletten- en het predikherenklooster en het bisschoppelijk seminarie³⁵. Voor Lammens en zijn vriend-bibliofiel Charles van Hulthem³⁶ was dit natuurlijk een buitenkans. Bij zijn overlijden in 1832 bezat bijv. van Hulthem een unieke bibliotheek van 60.000 boekdelen³⁷ die de basis werd van de *Bibliotheca Hulthemiana* in de Koninklijke bibliotheek. De nalatenschap van P.-C. Lammens (1836) omvatte 45.000 gedrukte banden en 300 handschriften³⁸.

P. Lammens koesterde zijn bibliotheek in de ruime woning die hij betrok in de Augustynen (Sint-Margrietstraat)³⁹. Inmiddels was hij ook financieel contribuant geworden van de Koninklijke Academie voor teken-, schilder- en bouwkunst⁴⁰ die in 1804 werd overgebracht naar een vleugel van het gewezen augustijnencollege (huidige Academiestraat).

Kandidaat-stadsbibliothecaris

Met de boeken die de Fransen niet veilden bouwde van Hulthem in 1797 een eerste stedelijke bibliotheek op. Deze werd aanvankelijk gehecht aan de Ecole Centrale (Ottogracht) om in 1804 aan de stad te worden overgedragen⁴¹.

Charles van Hulthem werd de eerste bibliothecaris⁴². Toen hij kort daarop werd verkozen tot lid van het Conseil des Cinq-Cents te Parijs⁴³ stelde hij voor dat Lammens hem zou vervangen: “Le citoyen Lammens réunit à une connaissance profonde de la bibliographie et de l'histoire littéraire, toutes les qualités requises pour l'organisation de cette bibliothèque. J'ose donc vous proposer ce citoyen et vous invite à le nommer également avec moi bibliothécaire pour l'Ecole Centrale de ce Département. Je crois que le bien public y est intéressé car il serait difficile d'en trouver un dans ce département qui réunisse autant de connaissances nécessaires pour cet objet”⁴⁴. Niettemin werd in 1798 een gewezen Leuvens hoogleraar Grieks aangesteld (de man die ook Lammens' opvolger werd als leraar geschiedenis). De vervanger moest evenwel vrij spoedig de plaats van bibliothecaris ruimen na van Hulthem's terugkeer te Gent. Toen Van Hulthem in 1802 lid werd van het *Tribunat* liet hij zich vervangen door een ander interimaris, maar na de afschaffing van het *Tribunat* in 1808 keerde Van Hulthem opnieuw terug naar Gent en in 1809 nam de interimaris ontslag zoals afgesproken.

In 1810 werd Van Hulthem rector van de *Académie Impériale* te Brussel en stelde opnieuw voor dat Lammens hem als bibliothecaris zou vervangen. In 1804 was de bibliotheek van de 'Ecole Centrale' evenwel aan het stadsbestuur overgedragen zodat men voortaan ook met de politieke invloeden moest rekening houden. Lammens was uiteraard kandidaat voor de aanstelling maar een patricische tegenkandidaat (Walwein de Tervliet) zocht politieke steun bij zijn verwante (“Monsieur et cher parent”) graaf Joseph Sebastien della Faille die tot 1808 'Maire' van Gent was en erna lid van het *Corps Législatif*. Walwein de Tervliet werd benoemd. Pas in 1816 was hij klaar met een catalogus (55 pag.) van de 234 handschriften die in de bibliotheek werden bewaard. Auguste Voisin verklaarde in 1839 dat deze catalogus “laisse assurément bien des choses à désirer”⁴⁵. Van Hulthem had nochtans vruchteloos gewezen op de tekortkomingen van deze kandidatuur.

Rechter? In de gunst bij koning Willem I

In 1801 overwoog de voorzitter van de recent opgerichte rechtbank van eerste aanleg te Gent Pierre-Philippe Lammens tot plaatsvervangend rechter te laten benoemen. Ook de Préfet Guillaume Faipoult steunde deze kandidatuur: “... a perdu une place par l'esprit de parti ... c'est une injustice à réparer”⁴⁶. De procureur-generaal adviseerde evenwel dat P. Lammens “plus littérateur que jurisconsulte” was en de benoeming ging uiteindelijk niet door⁴⁷.

In 1807 poogde Lammens nogmaals tot rechter te worden benoemd. Opnieuw lukte het hem niet ondanks de steun van zijn verwante de beruchte Franse

generaal Dominique Vandamme (de zwager van zijn broer Jean Baptiste)⁴⁸ en van de illustere Philippe-Antoine Merlin de Douai, procureur-generaal bij het Franse Hof van cassatie en een bekend verzamelaar van oude rechtsboeken. In 1811 werd Lammens (hoewel “de fortune médiocre”⁴⁹) eindelijk tot plaatsvervangend rechter benoemd⁵⁰. Hij behield dit onbezoldigde ambt tot ver in de Hollandse Tijd⁵¹.

Na de val van Napoleon werd Pierre-Philippe Lammens door koning Willem I belast met de delicate opdracht om te Parijs boeken, handschriften, schilderijen en kunstvoorwerpen te recupereren die de Fransen uit onze plaatselijke verzamelingen en bibliotheken hadden ontvreemd⁵² – “mission d’autant plus difficile à remplir qu’il n’existait aucun inventaire des objets enlevés, et qu’il fallait donc procéder à un examen de toute la collection des manuscrits de la bibliothèque royale de Paris”⁵³. Na ook het juridisch advies van de toekomstige hoogleraar Jean-Baptiste Hellebaut te hebben ingewonnen⁵⁴, vervulde Lammens deze opdracht met brio, wat hem een benoeming tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw opleverde⁵⁵. In mei 1816 werd hij bovendien benoemd tot titelvoerend lid van het in 1808 gestichte *Koninklyk Nederlandsche Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten*⁵⁶ en tot lid van het *Bureau van Administratie van het Koninklyk Collegie van Gend*⁵⁷.

Universiteitsbibliothecaris, hoogleraar en rector magnificus

P. Lammens kwam pas aan zijn trekken als bibliothecaris na de oprichting van de universiteit van Gent door koning Willem I in mei 1816. Het stadsbestuur schonk zijn bibliotheek aan de nieuwe universiteit en in februari 1818 werd Pierre-Philippe Lammens bibliothecaris van de universiteitsbibliotheek⁵⁸. Hij verkreeg eveneens de titel van ere-hoogleraar⁵⁹ met de daaraan verbonden voordelen (onder meer de wedde) zonder evenwel college te moeten geven. Bij zijn ambtsaanvaarding werd de inventaris opgemaakt van het bezit van de bibliotheek: 23.700 boekdelen gedrukt sedert de 16de eeuw; 202 wiegen-drukken; 234 handschriften⁶⁰. Bovendien verkocht Lammens een deel van zijn reeds omvangrijke persoonlijke bibliotheek (18.000 banden) aan de universiteit. Wegens dubbel gebruik kocht hij overigens 4 à 5.000 van deze boeken terug. Van de aldus uitgebreide bibliotheek stelde Lammens een catalogus op die jarenlang in gebruik bleef⁶¹.

In 1828-1829 werd Pierre-Philippe Lammens rector magnificus van de universiteit⁶². In dezelfde periode trad hij waarschijnlijk toe tot de Oranjegezinde vrijmetselaarsloge *Le Septentrion*⁶³.

Na de onafhankelijkheid van 1830 sloot het Voorlopig Bewind twee facultei-

ten (wijsbegeerte & letteren en wetenschappen) van de als orangistisch bekende universiteit van Gent. De bedoeling was de universiteit te laten doodbloeden vermits de afgeschafte faculteiten de studenten leverden voor de overige twee faculteiten (rechten en geneeskunde). Ererector Lammens werd met enige collega's aangewezen om de intrekking van deze maatregel te vragen. De professoren werden niet eens ontvangen door leden van het Voorlopig Bewind⁶⁴. Lammens kon de normalisering van de toestand nog beleven met de inwerkingtreding van de organieke wet van 27 september 1835 op het hoger onderwijs die onder meer in elke universiteit alle faculteiten herstelde.

Pierre-Philippe Lammens, die ongehuwd was gebleven, overleed op 9 juni 1836⁶⁵. De nalatenschap (met uitzondering van de bibliotheek) ging naar zijn neef Hippolyte Lammens. Zijn aangetrouwde neef dokter van Coetsem (die zelf een bibliotheek van 12.000 boeken over de geneeskunde bezat) erfde Lammens' omvangrijke bibliotheek: 45.000 gedrukte banden en 300 handschriften. Door Lammens' kleinneef de archivaris Polydore-Charles Vander Meersch werd een meerdelige catalogus samengesteld met het oog op de openbare verkoping die plaatsvond in april en oktober 1839, oktober 1840 en juli 1841⁶⁶.

Als universiteitsbibliothecaris werd Pierre-Philippe Lammens opgevolgd door Auguste Voisin. Ook bij deze overgang werd een inventaris opgemaakt: 51.416 boekdelen, 325 wiegendrukken en 556 manuscripten⁶⁸.

o o o o o

Pierre-Philippe Lammens had één grote passie: oude boeken. Hij wordt beschouwd als één der voornaamste bibliofielen van zijn tijd. Nu nog preciseren antikwariaten dat een bepaald boek afkomstig is van zijn bibliotheek. Dat hij bovenop zijn monumentale verzameling nog een aanzienlijke uitbreiding van de universiteitsbibliotheek kon verzekeren getuigt voor zijn speurzin en inzet. Meer recente bibliothecarissen opperen (met weinig zin voor historisch perspectief) dat hij "nooit meer dan een conservator" was, geen "bibliothecaris" naar de huidige opvattingen⁶⁹. Hoe dan ook, boeken verzamelen is allesbehalve een broodwinning zodat Lammens heel zijn leven een beroep moest uitoefenen: advocaat, leraar, secretaris van de sociale onderstand, met eindelijk, vijfenvijftig jaar geworden, de lang verwachte bekroning: bibliothecaris van de universiteit, hoogleraar en zelfs rector magnificus.

Guy Schrans

NOTEN

- ¹ F. Vanderhaeghen (die het als universiteitsbibliothecaris kon weten), *Bibl. gant.* V, p. 212.
- ² Zie verder: P. Bergmans in: *Biogr. Nat.*, , XI (1890-1891), 220-221; M. De Schepper, A.Kelders & J. Pauwels eds., *In de ban van boeken. Grote verzamelaars uit de 19de eeuw in de Koninklijke Bibliotheek van België*, 2008, hoofdstuk III; B.Linnig, *Bibliothèques et ex-libris d'amateurs belges aux XVIIe, XVIIIe et XIXe siècles*, 1906, p. 140-143
- ³ SAG, Modern archief, *Fonds Nap. de Pauw*, nr 2327, 2253/11 (Lammens); centrale bibl. UGent, Handschriftenkabinet, Hs. 2693, *Genealogische aantekeningen betr. Vlaamse families* (F. van den Bemden), nr 425 (Lammens); Hs. 3058, *Notes généalogiques de quelques familles bourgeoises de la ville de Gand* (de Potter de Ten Broecke), tw. Lammens
- ⁴ Zie de bouwaanvragen 1759/1762 met geveltekening in: *BeeldbankGent.be* , tw. Lammens
- ⁵ *Gazette van Gend*, 15 april 1768 (verkoop)
- ⁶ J. de Saint-Genois, Ph. Blommaert e.a., *Graf- en gedenkschriften der provincie Oost-Vlaanderen*, 2de reeks, Kloosterkerken. II, 1866, p. 103
- ⁷ Zie bijv.: G.T., 1980, p. 65
- ⁸ G. Schrans, *Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIde eeuw*, 2de druk, 2009, p. 300
- ⁹ [E. van de Vivere], *Historie en inrichting der Koninglyke Akademie voor teeken-, schilder- en bouwkunden opgeregt binnen de stad Gent* (1794), p. 30, 46 (weduwe)
- ¹⁰ G. Schrans, *o.c.*, p. 29-30, 300-306
- ¹¹ G. Schrans, *o.c.*, p. 609
- ¹² Ambtelijke benaming: Académie impériale et royale des sciences et des belles-lettres de Bruxelles
- ¹³ *Mémoires sur les questions posées par l'Académie royale des sciences et belles-lettres de Bruxelles*, 1818, p. xxx; J.-P. Namur, *Bibliographie académique belge ou répertoire systématique et analytique des mémoires [couronnés par] l'ancienne et nouvelle Académie de Bruxelles*, Liège, 1838, p. 20; E. Maily, *Histoire de l'Académie impériale et royale des sciences et belles-lettres de Bruxelles*, 1883, p. 327, 391, 497; N. Bracke, *Bronnen voor de industriële geschiedenis. Gids voor Oost-Vlaanderen (1750-1945)*, 2000, p. 328. De eerste prijs ging naar de Gentse apothekerszoon Bernard Coppens (1756-1801) die nog een aanzienlijke (ook buitenlandse) vermaardheid verwierf als arts, schepen van de Keure en van Gedeede, democraat, botanicus (mede-oprichter van de Plantentuin), president van de Commissie van burgerlijke godshuizen, leraar aan de Ecole Centrale en wetenschappelijk auteur.
- ¹⁴ Als jonge man was Jean-Baptiste reeds erg ondernemend. Zie vooral: *Rapport fait par les trois Volontaires députés par résolution de Leurs Hautes Puissances les Etats de Flandre du 17 avril 1790, et lettre close adressée à leurs Députés au Congrès pour se rendre à la Citadelle d Anvers, afin d'y voir et parler... le général Vander Meersch*; E.J. Dinne, *Mémoire et pièces justificatives pour M. van der Meersch*, 1791, II, p. 104 e.v.; F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, V, p. 386, nr 11.290
- ¹⁵ Nap. de Pauw, *Liévin Bauwens. Son expédition en Angleterre et son procès à Londres* (1798-1799), 1903.
- ¹⁶ Zie bijv.: P. Claeys, *Mémorial de la ville de Gand*, 1792-1830, 1902, p. 242

- ¹⁷ K. Devolder, *Gij die door 't volk gekozen zijt. De Gentse gemeenteraad en haar leden*, verh. MGOG, 1994, p. 354
- ¹⁸ SAG, Modern archief, *Fonds Nap. de Pauw*, nr 2737
- ¹⁹ Bibl. univ. Gent – Handschriften, Hs. 3058, gec. tw. Lammens. Hij was een zoon van de arts-chirurgijn Jan-Albert Roselt (1714-1785) die zijn praktijk uitoefende te Machelen a.d. Leie. Hij beschreef zichzelf als *Gezwoörn Wondartz en Geboorts-helper* en was in 1781-1783 de auteur van het tweedelige werk *Natuer-, genees-, heel- en geboortkundige waarnemingen en mengelschriften, ten dienste van het landvolk*.
- ²⁰ Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1828, p. 192; 1829, p. 174; 1831, p. 293; 1838, p. 423; *Gazette van Gent*, 29 mei 1823. In het begin van de 19de eeuw was de zaak reeds eigendom van van Angéline Lammens' broer Jacques (*Wegwyzer*, 1809, p. 87; *Gazette van Gent*, 29 mei 1823).
- ²¹ *N.B.W.*, XIV, 128-130; Université de Gand, *Liber Memorialis. Notices biographiques*, 1913, II, p. 430-433
- ²² *Biogr. Nat.*, XIV (1897), 267-270
- ²³ Bijv.: Ph. Lesbroussart ed., *Types et caractères belges. Moeurs contemporaines*, 1851, p. 100
- ²⁴ C. De Clercq, "Corneille-François Nelis, dernier évêque d' Anvers, homme d' Etat, philosophe et humaniste », *Ann. Prince de Ligne*, 1937, p. 32-40; W.J. Price, *Corneille-François de Nelis, 18e et dernier évêque d' Anvers*, 1954
- ²⁵ Henri von Crumpipen Jr. (1766-1829) werd advocaat bij de Soevereine Raad van Brabant in januari 1786 en later raadsheer in de Rekenkamer (J. Nauwelaers, *Histoire des avocats au Souverain Conseil de Brabant*, 1947, II, p. 343; C. Bruneel & J.P. Hoyois, *Les grands commis du gouvernement des Pays-Bas autrichiens. Dictionnaire biographique du personnel des institutioins centrales*, 2001 [Alg. Rijksarchief], p. 197). Over de aanzienlijkste leden van de familie Crumpipen zie: C. Bruneel & J.P. Hoyois, *o.c.*, p. 193-201.
- ²⁶ F. Leleux, *Charles van Hulthem*, 1764-1832, 1965, p. 165
- ²⁷ P. Bergmans, *o.c.*
- ²⁸ Zie bijv. nog: *Wegwyzer*, 1831, p. 210
- ²⁹ Zie bijv.: [E. van de Vivere], *o.c.*, p. 285 (errata). Betr. Jacques-Clément Lammens: zie een eerdere bijdrage in deze reeks
- ³⁰ P. Claeys, *Mémorial*, *o.c.*, p. 73 ; J. Nève, *Gand sous la domination française*, 1927, p. 198
- ³¹ J. Nève, *Domination française*, p. 199
- ³² J. Nève, *Domination française*, p. 200
- ³³ Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1815, p. 103
- ³⁴ Bijv.: P. Claeys, *Mémorial*, p. 366
- ³⁵ Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1782, p. 84
- ³⁶ F. Leleux, *Charles van Hulthem, o.c.*: Id., "Charles van Hulthem", *G.T.*, 1988, p. 267-277; *Biogr. nat.*, IX (1886-1887), 692-705
- ³⁷ A. Voisin, "Notice sur la bibliothèque de M. Charles van Hulthem", *Messenger des sciences et des arts* [Gent], 1837, p. 54-66; C. Vandenbroeke, "De lokalisatie van het publikatieaanbod in de Zuidelijke Nederlanden op basis van de van Hulthem-bibliotheek", *Hand. MGOG*, 1994, inz. p. 181-182; F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, V, p. 152.
- ³⁸ A. Voisin, *Bull. Acad. Royale*, V (1838), p. 382
- ³⁹ Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1809, p. 41, 42; 1815, p. 84, 103; 1819, p. 86, 110; 1828, p. 140, 158;

1831, p. 210, 238.

Hij woonde wel degelijk “in” het augustijnenklooster. Na confiscatie door de Fransen in 1796 hadden de paters de kloostergebouwen opnieuw ingekocht met de vergoeding die ze bij hun uitdrijving van de bezetter hadden ontvangen.

Omdat ze van het klooster geen gebruik mochten maken, verhuurden ze belangrijke delen ervan als woning aan particulieren, o.m. P. Lammens. Jammer voor hem werden de meeste boeken van de rijke kloosterbibliotheek in 1796 naar de Baudeloo-abdij overgebracht met het oog op hun openbare verkoping. Pas na het overlijden van Lammens (1836) vestigden de paters zich opnieuw in hun klooster. Zie verder: A. Keelhoff, *Geschiedenis van het klooster der eerw. Paters Eremiten Augustynen te Gent*, 1864, p. 215-217., 222-224.

⁴⁰ [E. van de Vivere], *o.c.*, p. 262

⁴¹ J. Nève, *Domination française*, p. 227-230; A. Derolez, “Oorsprong en beginjaren van de universiteitsbibliotheek te Gent (1797-1830)”, *Boek en bibliotheek*, 1987/4, p. 16-23

⁴² Zie verder: P. Claeys, *Mémorial*, *o.c.*, p. 71

⁴³ J. Nève, *Domination française*, p. 34

⁴⁴ Zie het verdere relaas in: A. Voisin, *Recherches historiques et bibliographiques sur la bibliothèque de l'université et de la ville de Gand*, 1839, p. 25-40; J. Nève, *Domination française*, p. 227-230

⁴⁵ A. Voisin, *o.c.*, p. 33

⁴⁶ Bedoeld was zijn vrij willekeurig ontslag als leraar aan de Ecole Centrale.

⁴⁷ Ph. Van Hille, *Het Hof van Beroep te Brussel en de rechtbanken van Oost- en West-Vlaanderen onder het Frans bewind (1800-1814)*, 1970, p. 112.

⁴⁸ Generaal Vandamme was gehuwd met Marie-Sophie 't Kindt welke een zus was van J.B. Lammens' echtgenote Thérèse-Henriette 't Kindt. Zie: G. Schrans, *o.c.*, p. 292-293; : A. Du Casse, *Le général Vandamme*, Paris, 1870; W. van Hille, “La famille du général van Damme”, *Tablettes des Flandres*, X (1973), p. 114-133.

⁴⁹ Ph. van Hille, *o.c.*, p. 124

⁵⁰ Ph. van Hille, *o.c.*, p. 125

⁵¹ Ph. van Hille, *o.c.*, p. 127; Id., *Het Hof van Beroep te Brussel en de rechtbanken van Oost- en West-Vlaanderen onder het Nederlands bewind*, p. 111, 116, 120

⁵² D. Destanberg, *Gent sedert 1831*, 1903, p. 166

⁵³ P. Bergmans, *Biogr. Nat.*, 220-221

⁵⁴ N. Cornelissen, “Notice biographique et nécrologique puisée et recueillie dans les souvenirs de quelques amis”, *Annales belgiques des sciences, arts et littératures*, Gent, IV (1819), p. 331 ; P. Claeys, *Les expositions d'art à Gand. Essai historique*, 1892, p. 47. J.B. Hellebaut wordt in een volgend artikel behandeld.

⁵⁵ D. Destanberg, *Gent sedert 1831. Voornaamste gebeurtenissen*, 1903, p.166; P. Bergmans, *Biogr. Nat.*, 221

⁵⁶ Koninklyk Nederlandsch Instituut, *Naemlyst der leden*, 1817, p. 82; P. Claeys, *Mémorial*, p. 339

⁵⁷ Bijv.: *Wegwyzer*, 1815, p. 97; 1828, p. 161

⁵⁸ P. Claeys, *Mémorial*, p. 357

⁵⁹ P. Bergmans, *Biogr. Nat.*, 221. Bijv.: *Wegwyzer*, 1828, p. 158

⁶⁰ J.J. Steyaert, *Volledige beschrijving van Gent*, 1857, p. 164. Zie ook het relaas in: A. Voisin,

Recherches historiques, o.c. In de *Wegwyzer* 1828, p. 158) luidt de beschrijving van de *Bibliotheque der Hooge-school* als volgt: “De zelve bestatet uyt de boeken der gesupprimeerde abdyen en kloosters, waer in zig bevinden eenige manuscrits van de elfste en twaelfste eeuwen; uyt oude en nieuwe letterkundige werken en de schoonste drukken van onzen tyd; en uyt de schoone bibliotheque van den hoogleraer Lammens, door de hooge-school gekocht”.

- ⁶¹ P. Bergmans, “Le centenaire de la bibliothèque de la ville et de l’université de Gand”, *Bull. MGOG*, 1897, p. 60.; R.
Apers, *Schets eener geschiedenis der universiteitsbibliotheek te Gent*, 1933; J. Nève de Mévergnies, *Gand sous le régime hollandais* (1814-1830), 1935, p. 159
- ⁶² *Algemeene konst- en letterbode*, 1828, nr 29, p. 17; K. De Clerck, *Verkenningen in Noord en Zuid*, 1967, p. 24
- ⁶³ In het logelokaal komt ene in 1836 gestorven “P. Lammens” voor op het tableau der overleden broeders. Blijkens het loge-archief en een andere bron (H. De Schampheleire, E. Witte & F. Borne, “Vrijmetselaars te Gent tijdens het Empire en de Hollandse periode (1804-1824)”, *Hand. MGOG*, 1971) werd hij desgevallend pas lid na 1822/1824.
- ⁶⁴ P. Claeys, *Mémorial, o.c.*, p. 539; J. Nève de Mévergnies, *Gand sous le régime hollandais*, p. 29; P. Claeys, “Fondation de l’université de Gand” in: id., *Pages d’histoire locale*, 1885, I, p. 88.
- ⁶⁵ D. Destanberg, *Gent sedert 1831*, p.166
- ⁶⁶ F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, V, p. 212, 228; VI, p. 210.
- ⁶⁷ M. Steels, “Auguste Voisin”, *G.T.*, 1972, p. 61-62
- ⁶⁸ A. Voisin, *o.c.*, p. 39 ; J.J. Steyaert, *o.c.*, p. 164
- ⁶⁹ *Handelingen van het Wetenschappelijk Vlaamsch congres over boek- en bibliotheekwezen*, 1932, p. 37
-

MINDER BEKENDE EN/OF VERDWENEN LOCATIES:

Lakenmetershuis, Vrijdagmarkt 22

Het Lakenmetershuis staat op de plaats, waar voordien “Den Grooten Wulf” stond, waarvan reeds sprake is in het renteboek van de parochie Sint-Michiels in 1308. Den Grooten Wulf gaf ook zijn naam aan een straatje, links van het huis, dat van de Vrijdagmarkt naar de Ottogracht, toen nog waterloop, leidde. Het bruggetje aan de Ottogracht, waar het straatje op uitkwam, heette Wulfbrugge. Dat straatje, zeer smal (zoals trouwens alle straatjes die op de Vrijdagmarkt uitmondde, cfr. vandaag nog de Garensteeg), heette Wulfsteghe; in 1656 Metershuisstraat. Daar bevond zich ook, zoals te verwachten was, een stove. Aan de andere kant van de Wulfsteghe staat al vier eeuwen De Vergulde Valcke, zoals het café-restaurant vandaag nog steeds heet. Het straatje verdween in 1902.

Pas in 1652 werd Den Grooten Wulf omgevormd tot Lakenmetershuis. De lakenmarkt in Gent was heel belangrijk. Justus Billiet zegt dat er in het midden van de 17e eeuw iedere vrijdag gemiddeld 1.600 stukken laken te koop werden aangeboden. Als het stuk laken verkocht was, gingen de verkoper en de koper naar het Lakenmetershuis om het te meten. De inkomsten van dat meten gingen voor 3/4 naar de Sint-Jacobskerk. Frauduleus en gebrekkig gewezen laken werd in beslag genomen en op de markt dag aan het Toreken opgehangen.

De oude voorgevel van het Lakenmetershuis komt ook voor op een schilderij van Jean Baptiste van Volxsom dat de inauguratie van keizer Karel VI op de Vrijdagmarkt voorstelt als graaf van Vlaanderen: de gevel van het Lakenmetershuis is er heel goed zichtbaar op weergegeven. De trapgevel wordt bekroond door de Gentse leeuw met een vaandel en steunend op een kussen. Boven de ingang deur staat de gebeeldhouwde Maagd van Gent.

De slechte staat van de voorgevel, overhangend en gescheurd, verplichtte de stad die in 1771 af te breken De nieuwe voorgevel, die thans nog bestaat, werd in 1771-1772 gebouwd door bouwmeester Bernard De Wilde, die ook het Pakhuis op de Korenmarkt en gildehuizen op de Kouter bouwde. Verhoogde begane grond met dubbele trap, bordes en smeedijzeren leuning. De classicistische halsgevel met gebogen fronton als bekroning was in de tweede helft van de 18e eeuw nog niet helemaal verdwenen en ging duidelijk terug op

Vrijdagmarkt: Lakenmetershuis.

Hollandse voorbeelden. Het Lakenmetershuis is daar een voorbeeld van, maar dan wel met een fronton met rechte zijden.

Dat het Lakenmetershuis niet uitsluitend gediend heeft om laken te meten, moge blijken uit de volgende opsomming:

- Vanaf de 13 e eeuw was het het ambachtshuis van de corduaniers of schoenmakers.
- In de 17e eeuw was het eigendom van kroniekschrijver Justus Billet, die er in 1652 afstand van deed ten voordele van de stad.
- 't Is goed op te merken dat de kelder onder het Lakenmetershuis, eene herberg, langen tijd den titel van Den Wulf behield.
- Ontfaen op den 30 november 1695 van de coordendansers die ghespeelt hebben in het metershuys op de Vrydachmerct de som van 2 ponden 5 schel. 10 groten.
- Op den 24 april 1737 ontfanghen van de coordendansers ghespeelt hebbende op den Vrydachmerct 9 schellynghen 6 grooten.
- In de 18e en het begin van de 19e eeuw werd de zaal op het gelijkvloers, gedurende de kermis van de Sint-Jacobs parochie in oktober, vaak ingericht als een danszaal.
- In de jaren 1745 en 1755 maakte men er het vuurwerk voor de feesten: ... de saele gheoccupeert gheweest met het maecken van vierwercken.
- In 1810 stichtte men er een bisschoppelijke zondagschool, die er gebleven is tot de jaren 1850.
- Op 15 juli 1865 werd de eerste kosteloze volksbibliotheek van het Willemsfonds, mededankzij de milde financiële steun van het liberale stadsbestuur, in het Lakenmetershuis voor het publiek opengesteld. Men moest wel bekend zijn bij de boekbewaarder of een aanbevelingsbrief hebben van het Willemsfonds of een onderwijzer om als lezer aanvaard te worden. De uren van uitlening voor mannen en vrouwen waren gescheiden. Er werd tegen de vrijzinnige Willemsbibliotheek in de katholieke pers geschreven en van op de kansel gepredikt.
- In de tweede heft van de 19e eeuw diende de grote zaal als stembureau. Men hield er ook politieke meetings, concerten en allerlei feesten.
- In 1867 werd, in samenwerking met De Taal is Gansch het Volk, een tijdschriftenleeszaal ingericht
- Sedert 1882 richtte het filantropisch genootschap Zonder Naam niet Zonder Hart er een publieke eetzaal in.

Vandaag is het bovenste gedeelte van het gebouw nog steeds hoofdbestuur en bibliotheek van het Willemsfonds. De zaal wordt gebruikt als expositieruimte, boekenbeurs en voor allerlei culturele en literaire activiteiten. De crypte is een café. In de jaren '70 en '80 heette het KIO en was het een ontmoetings-

plaats voor vrijgezellen; hij wordt thans gebruikt door de meest uiteenlopende verenigingen om er samenkomsten, spreekbeurten en andere activiteiten te organiseren.

Literatuur

P. Claeys, Les Monuments de la ville de Gand, Gent 1905.

F. De Potter, Gent, van den oudsten tijd tot heden. Deel VI.

M. Bots e.a., Het Willemsfonds van 1851 tot 1914, Gent 1993.

K. Arnaut, Bibliotheken te Gent (1830 - 1890), structuur en betekenis. Onuitgegeven licentiataatsverhandeling, RUG, 1983-1984.

Internet. Google.

Daniël van Ryssel

Erratum

In het artikel over Wellington in Gh. Tijd. 2011 - Nr. 3 - p. 295 staat op de 8e onderste regel: 1831. Dit moest natuurlijk 1821 zijn.

HET KINDEREN ALIJNS HOSPITAAL

Toen het Gents stadsbestuur een twintigtal jaren terug, tot de aankoop van het Kinderen Alijns Hospitaal aan de Kraanlei besloot, althans van hetgeen er toen nog van over bleef, maakte de zaak weinig of geen ophef. Het was oorlog en wie door de zure appel moet bijten, bekommert zich maar luttel om de aankoop van een paar huizen door de stad en zeker niet wanneer die huizen een handvol onbewoonbare krotwoningen zijn, met een oude kapel die door een brandramp lelijk was toegetakeld geworden.

Als enige troost voor de stad mocht gelden dat het ensemble enkele jaren voordien bij Koninklijk Besluit was gerangschikt geworden, hetgeen er op scheen te wijzen dat het om een of andere architecturale, historische of artistieke reden een zeker belang moest vertonen of liever vroeger had kunnen vertonen.

Magere troost voor hem die zijn blikken liet rondcirkelen op de bouwvallige huisjes van de binnenkoer, de afschuwelijk verminkte gevels langs de Kraanlei en de ergerlijke toestand van de kapel, op dewelke men na de brand van 1880, die het zo elegante torentje vernielde, een plomp dak had aangebracht.

Men dronk een glas op de aankoop en alles bleef zoals het was.

In de enkele nog bewaard gebleven huisjes sleten oude gezinnen kille en vochtige winterdagen, zetten met de eerste lentestralen een paar geraniums en begonia's op de vensterbanken of in witte klompen aan de gevel, hingen de was te drogen op het binnenplein en keken benieuwd op naar een verdwaalde toerist die de zware ingangspoort deed knarsen.

Toen oorlog en oorlogswee definitief geweken waren, begon men aan de herstelling te denken en onmiddellijk rees de gedachte op, van het Kinderen Alijns-Hospitaal het Museum voor Folklore te maken. De rijke en zo sympathieke verzamelingen waarover Gent beschikte, lagen immers in de gewezen kerk van de Geschoeide Karmelieten in de Lange Steenstraat weg te rotten in een gebouw dat alles behalve geschikt was voor een dergelijk museum.

De Gentse folkloristen wisten het stadsbestuur warm te krijgen voor hun initiatief en daar een bestemming moest gevonden worden voor het ensemble aan de Kraanlei, bleek voor allen deze oplossing nog de gelukkigste te zullen worden.

Het zou ten andere meer geld dan hoofdbrekens vergen, want er bestond sedert 1909 een volledig plan van restauratie dat opgemaakt werd door de toen nog zeer jonge architect Valentin Vaerwijck. Kwestieus plan werd zelf, met

enige wijzigingen en de nodige aanpassing gebruikt bij de Wereldtentoonstelling van 1913, toen men als grote attractie en als voorloper van het Vrolijk België van 1958, een Oud Vlaanderen reconstitueerde, dat een geweldige bijval oogstte. De sierlijke en zo eigenaardige kapel van het Halijns-gesticht werd de clou van deze sectie.

Het bestaan van dit plan heeft heel wat moeilijkheden en de gebruikelijke discussies die telkens oprijzen wanneer een herstelling moet doorgevoerd worden, vermeden. Het stadsbestuur hield zich aan het ontwerp Vaerwijck en gelastte de h. Robert Van Belle met het opmaken van de detailtekeningen en het toezicht, taak waarvan hij zich met veel kunde en toewijding kweet.

Het mooiste experiment was wel dat de stad op werklozen een beroep deed voor de uitvoering der werken. De proef, ondanks een paar begrijpelijke tegenslagen van korte duur, mag als zeer geslaagd genoemd worden. Natuurlijk vorderden de werken veel trager omdat men niet steeds over de right man kon beschikken, maar nu het ensemble voltooid is, vergeet men gemakkelijk dat de werken jaren in beslag namen: de uitslag alleen telt, en die uitslag is van het zuiverste karaat.

Al wat kon bewaard worden werd gaaf behouden: de oorspronkelijke schikking om het binnenplein, de ingangspoort, de muren en gevels, de kapel. In de mate van het mogelijke werden ook de bestaande schoorstenen gered, doch zulks kon niet beletten dat heel wat moest hersteld of zelfs heropgetrokken worden.

Het geheel is uitgegroeid tot een van de stemmigste plekjes in de oude stads-kuip een ensemble dat door zijn stijleenheden, zijn innigheid, zijn smaakvol voorkomen en niet het minst door zijn gelukkige inwendige schikking, een atmosfeer schept welke de Gentenaar of vreemde toerist niet vlug zal vergeten en elders zeker niet gemakkelijk zal aantreffen.

Pas is men de ingangspoort, boven dewelke het opschrift "Kindren Halijns Hospital 1363" en het beeld van de Heilige Katarina, beschermheilige van het gesticht prijken, binnengetreden, of men voelt zich volledig opgenomen en begeesterd door die unieke atmosfeer, door het kader van de binnenkoer, alsof men bij het binnenkomen de tijd van zijn zolen had geschud.

Voor de bezoeker is het dan nog geen museum, maar een oase, een sprookjes-landschap, zo innig en rustig, zo balsemend heerlijk voor de ziel, een plekje waar de twee middeleeuwse koningskinderen zich hun minne hadden kunnen verklaren, waar een Pieter de Hooch zijn schildersezels had willen opstellen, waar men een Gezelle aan het brevieren en een Georges Rodenbach aan het dichten zou willen zien en waar de moderne atoommens nu een paar ogenblikken rust komt inademen.

En men laat zijn blikken glijden over de lage, kraaknette gevels met de kleine

dakkapellen, over die vensterramen die het licht zo dichtertijk weerkaatsen over die frisse luiken, over die rode dakpannen die het wit der gevels nog sterker doen uitschijnen en dan ook over de rijzige vormen en lijnen van de kapel, waarboven zich elegant en delicaat als een minaret, het klokkentorentje silhouetteert, een kapel hersteld zoals ze vroeger was, d.w.z. niet helemaal orthodox en liturgisch met haar verdieping boven de eigenlijke kapel zelf, de vergaderzaal waar destijds de beheerders of voogden van het gesticht bijeenkwamen.

En men denkt dan onwillekeurig terug aan al wat zich hier gedurende zes eeuwen heeft afgespeeld en aan die vreselijke geschiedenis waaruit die oase van vrede is gegroeid...

Vandaag is het nog enkel in het "milieu" dat men naar het mes grijpt om een ruzie uit te vechten of een belediging te wreken, doch in de Middeleeuwen grepen ook de machtigste en meest aanzienlijke poorters tussen twee gevechten op het slagveld in, naar het moordend wapen en meer dan een vete eindigde met een bloedvlek op een dolk.

In de XIVe eeuw waren de Gentenaren in tweekampen verdeeld, de volders en de weversgezinden en het ging er niet steeds rustig aan toe. Onze taalrelletjes zijn niet eens kermisbier vergeleken bij de passie en de haat die toen in de Gentse stede, waar men zopas Artevelde met een bijslag had vermoord, heersten.

De Rijms nu behoorden tot de partij van de wevers, de Halijns of Alijns tot de vijandige fractie en speelden zelfs een politieke rol daar een hunner, Hendrik, in 1352 schepen der stad was.

Wij weten niet met zekerheid wat er toen is voorgevallen doch erg moet het wel geweest zijn, want er ontstond "wanconst, rancuer, nyt ende onminne", zovele eufemismen die betekenen dat het een strijd op leven en dood was geworden.

Het scenario van het drama is op dat ogenblik bijna compleet: aan de ene kant Simon en Goswin Rijm, aan de andere kant Hendrik en Sieger Alijn, door eerstgenoemden ervan beschuldigd "enighe woorde" te hebben uitgesproken "die Henryc gheseid soude hebben touchierende den vorseiden Symoen ende Goessine".

Het voorval heeft een reukje weg van de geschiedenis der Horatiërs en Curatiërs. Is het daarom dat sommige auteurs, zonder zich op een enkel officieel stuk te kunnen beroepen, er een vrouwenfiguur hebben bijgesleept? Of was het enkel om er een legende van te maken die men gemakkelijker aan de herbergtafel of bij de haard kan opdissen?

In elk geval kwam het vrouwelijk personage na enkele eeuwen opdagen onder de gedaante van een beeldmooi meisje, waarop én Hendrik Alijn én Simon

Rijm verliefd geraakten.

De Paysierder of schepen van verzoening riep de antagonisten tot zich en de vete werd bijgelegd; zij beloofden “bi trouwen, bi eed, bi waerheden ende bi al dien dat zi van Gode houdende waren, als kerstenen lieden” een kruis te maken op verleden en twist.

Een veel te mooie en solemnele belofte natuurlijk die ruikt naar de officiële tekst opgesteld door de paysierder en niet naar de werkelijke gevoelens van de partijen.

Wat moest gebeuren kwam nog vrij snel. Begin 1354 verbraken de Rijms de vrede die zo plechtig gesloten was geworden en ten einde in hun opzet niet te falen, ronselden zij een achttal handlangers en begaven zich naar de Sint-Janskerk om er de vete naar de gebruiken van de tijd te regelen.

Zij drongen de kerk binnen gedurende de goddelijke dienst, haalden hun dolken uit en richtten er een afschuwelijk bloedbad aan.

Hendrik Alijn, de verliefde schepen werd afgemaakt, de dienaar die hem vergezelde werd eveneens vermoord en Sieger werd dusdanig toegetakeld dat hij enkele dagen nadien overleed.

Een driedubbele moord, gepleegd in een kerk tijdens de goddelijke dienst, o.m. op de persoon van een schepen, dat was natuurlijk meer dan een fait divers in het Gentse stadsleven. De graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, werd ervan op de hoogte gebracht en begaf zich onmiddellijk naar Gent om persoonlijk de zaak in handen te nemen.

Men schrok in het middeleeuwse Gent voor geen geweld terug en men had er zelfs een Artevelde gezien die zijn politieke tegenstrevers met eigen hand neerverde, doch nooit had iemand het aangedurfd gewapend het huis Gods binnen te dringen om er tijdens de goddelijke dienst een afschuwelijke en laffe moord te plegen op de persoon van een drietal eerbare Gentse poorters.

Aan de afloop van het proces kon niemand een ogenblik twijfelen, temeer daar Lodewijk van Male zich in hoogsteigen persoon naar Gent begaf om er het onderzoek te leiden en het geding van dichtbij te volgen, “omme tforseide fait scerpelicke te doen coorigieren”.

De komst van de graaf is wel het beste bewijs dat het niet ging om een liefdesdrama zoals men later heeft beweerd, maar wel om een troebele politieke vete en moord. Dergelijke praktijken brachten de orde in het graafschap in gevaar en Lodewijk van Male wou waarschijnlijk met zijn tegenwoordigheid te Gent beletten dat door allerhande invloeden het politiek proces op een dwaalspoor zou gebracht worden en dat de misdadigers aan hun verdiende straf zouden ontkomen.

Het onderzoek zelf stelde geen zware problemen doch onmiddellijk na hun misdaad hadden de moordenaars, gebruik makende van de paniekstemming in

en om de St. Janskerk, de vlucht kunnen nemen en het was de wetsdienaars onmogelijk geweest ze bij de lurven te vatten. Hoogstwaarschijnlijk mochten zij op de steun en de hulp rekenen van de talrijke politieke tegenstrevers van de Alijns.

Er bleef de Gentse schepenen dan ook geen andere oplossing over dan een vonnis bij verstek te vellen: de voortvluchtigen werden vogelvrij verklaard en hun woningen werden, naar eeuwenoud gebruik, tot de laatste steen afgebroken. Alle wethouders van het graafschap werden bovendien verzocht de moordenaars op te zoeken en ze aan het gerecht over te leveren.

Meer nog, er werd een belangrijke premie uitgelooft voor wie een van de schurken om het leven kon brengen, maatregel welke, zelfs in die tijd, zeer zelden werd genomen.

Het vonnis werd door Lodewijk van Male bekrachtigd en na enkele weken werd er in de Arteveldestede niet veel meer nagepraat over het “horribel, onghesien jammerlic fait ende mordaet”, behalve in beide families niet het minst in deze van de slachtoffers: en waar veel gepraat wordt, worden de gemoeden nogal gemakkelijk in gisting gebracht.

Nieuwe verwickelingen, zelfs relletjes tussen de aanhangers der Rijms en de partijgangers van de Alijns deden zich voor en de overheden zagen zich andermaal verplicht tussen beide te komen om het ergste te voorkomen.

Deze nieuwe verzoeningszending moet aanvankelijk niet heel vlot zijn verlopen en de Alijns hebben de overheden en schepenen wellicht hun laksheid in deze zaak verweten daar zij na jaren er nog steeds niet in geslaagd waren de moordenaars aan te houden, doch ook de tijd streek zijn laagje zelf op de wonden en acht jaren na het bloedig gebeuren was er niemand meer in het kamp der Alijns of in dat van de stadsdielen er voor te vinden, bij een mogelijke aanhouding de doodstraf toe te passen.

Nu de moordenaars zo lang op vrije voeten hadden gelopen, moest er wel een ander, voor eenieder nuttiger middel gevonden worden om eens voor goed met die droevige geschiedenis gedaan te maken.

‘s Graven raad riep in 1362 de partijen bijeen in de abdij van Drongen en sprak er een vonnis uit dat, indien niet ons verstand, dan toch onze mentaliteit van moderne mens te buiten en te boven gaat.

Soms werden de wreedste straffen uitgesproken, werd de veroordeelde afschuwelijk verminkt en na onmenselijke folteringen ter dood gebracht. De straf was in de Middeleeuwen, toen te vele misdadigers de aanhouding en bestraffing konden ontkomen, in de allereerste plaats een voorbeeld, een middel om de kandidaten moordenaars, boeven en plunderaars af te schrikken. Wie zijn gebuur de ogen ziet uitsteken of in een vat kokende olie ziet verdwijnen, zal er niet gauw voor gevonden worden dezelfde weg op te gaan!

Wanneer dit motief ontbrak, wanneer het niet meer nodig bleek een voorbeeld te stellen, omdat zoals in het geval Rijms bv. jaren verlopen waren, en van religieus standpunt uit bekeken, de uitvoering van de doodstraf als wraak zou kunnen aangezien worden, trad er in de vonnissen een mildheid naar voren die geweldig contrasteert met het gewone strafrecht uit de tijd, en die ons zelfs geheel onrechtvaardig voorkomt. Beide families, zo luidde het vonnis dat op 5 mei 1362 te Drongen werd uitgesproken, moeten hun geschil nu definitief bijleggen en de spons halen over al hetgeen in het verleden mocht gebeurd zijn.

De gebroeders Rijm, acht jaar voordien vogelvrij verklaard, in gans het graafschap opgespoord en aan de dolksteek van Jan en alleman bloot gesteld, mogen opnieuw vrij ademen en komen er met minder dan de schrik van af. Zij zullen met hun medeplichtigen een paar bedevaarten ondernemen, hetgeen toch aangenamer is dan met een strop om de hals ergens aan de galg te bengelen: “de eerste pelgrimaige te sinte Pieters ende tsinte Pauwels ten hoghe Rome, bin sinte Jan daghe uutghaende oust eerst commende ende hem van daernaer weder purren ende doen sine andre pelgrimaige te sinte Jacops in Galissien”.

Een plezierreisje was een bedevaart in die jaren wel niet en de rechters hadden dan ook hun voorzorgsmaatregelen genomen: de veroordeelden moesten bij hun terugkeer een bewijs voorleggen waaruit bleek dat zij wel degelijk die bedevaarten hadden ondernomen: “goede lettren bringhen dat hise wel ende ghenauwelike ghedaen heeft”.

Dat was het voorgerecht. De hoofdschotel was ietwat zwaarder doch nog betrekkelijk verteerbaar en Simon en Goswin Rijm kwamen er nog zeer goedkoop van af: zij zouden ieder jaar een som van honderd pond parisis bezetten tot het stichten van een godshuis en twintig pond parisis tot het stichten van een kapelaanschap.

Dat elk wraakgevoel bij de Alijns definitief was uitgestorven bewijst de schoone daad welke zij stelden, een gebaar dat men enkel in de Middeleeuwen mag ontmoeten.

Als echo op de straf opgelegd aan de moordenaars antwoordden zij met een prachtige geste: zij schonken de grond waarop het godshuis aan de Kraanlei zou worden opgetrokken.

Zo eindigde de lange vete der Rijms en der Alijns, de ware, niet immer waarschijnlijke geschiedenis van twee aanzienlijke Gentse families, die in het stadsleven, in de politiek een belangrijke rol hadden gespeeld.

De legende die naderhand is ontstaan, en volgens dewelke een Rijm en een Alijn op hetzelfde meisje verliefd geraakt waren, houdt geen steek. Er zijn echter weinig legenden zonder een grond of een schijn van waarheid en ook

in dit liefdesdrama is er een feit geweest dat wellicht de legende heeft helpen ontstaan : de broeder van het slachtoffer, een zekere Petrus Alijn, was in het huwelijk getreden met Maria Rijm, doch zulks geschiedde lang vóór de moord.

De familiale banden welke tussen beide families bestonden heeft men misvormd, geromantiseerd en er de liefdesgeschiedenis van gemaakt van een Rijm en een Alijn verliefd op de beeldschone Kathelijne Zilverberghs!

Dat het tweede, zo paradoxaal mild vonnis niet enkel toe te schrijven is aan religieuze beweegredenen en aan die zilverschone deugden van onze Middeleeuwen, zal wel niemand betwijfelen.

Tussen 1350 en 1362 was er heel wat voorgevallen te Gent. Toen het eerste vonnis werd geveld, was Hendrik Alijn nog schepen der stad, d.w.z. dat zijn familie behoorde tot de partij die op het schepenhuis het hoge woord voerde, nl. de volders. In 1362 was de toestand aanmerkelijk gewijzigd: de wevers, tot welke partij de familie Rijm behoorde, hadden de volders bijna volledig uit het stadsbestuur geëlimineerd en het is dan ook geen louter toeval dat op dit gunstig ogenblik werd gewacht om de ondergedoken moordenaars in verzoening op te roepen in de abdij van Drongen en hen daar een straf op te leggen die, zelfs acht jaar na de feiten, toch geenszins in verhouding was met de afschuwelijke drievoudige moord welke zij gepleegd hadden.

De vete tussen de twee aanzienlijke families Halijns en Rijm was dus definitief bijgelegd en alles was geëindigd als in de slotscène van het beste patronagestuk: de tot inkeer gekomen moordenaars waren met hun bestofte boetekleed en hun bedevaartbewijs huiswaarts gekomen en de ouders van het slachtoffer hadden de grond waarop de Rijms het godshuis zouden bouwen, rechtover de Leie, gans kosteloos, als bewijs van vergiffenis en verzoening, geschonken.

Ook in die jaren praatte de Administratie graag een woordje mee: de abt van Sint-Baafs moest, God weet waarom, zijn toestemming geven voor de schenking van de grond en het bouwen van het godshuis met kapel, hetgeen hij op 23 juli 1363 deed, terwijl van zijn kant de Graaf van Vlaanderen de toelating moest verlenen om op die grond het geplande godshuis op te trekken.

Nog immer een tikje wantrouwig na die jarenlange ruzie en procedures, achtte hij het voorzichtiger er zelf de bescherming van op te eisen: “nous serons gardyen dicelui perpétuellement sans fraude et malengien”.

Nooit twee zonder drie. zegt het spreekwoord: ook de bisschop van Doornik kwam zijn pen in het debat mengen door op 7 september 1365, na in een lange epistel al het voorgevallene nogmaals te hebben opgedist, zijn persoonlijke richtlijnen voor het beheer van het godshuis te geven.

Die administratieve procedure had drie voile jaren in beslag genomen driemaal zoveel als de bouw zelf, welke kant en klaar was in 1366: acht proveniersplaatsen werden gesticht onder het beheer en toezicht van twee inwoners van de stad “Symoen Damman in d’Oudebourch ende Ghenloed de Pape, goeverneurs ende proviseurs” van de toen officieel genaamd “Kindren Halijns Hospitale staende te Ghendt up de Leye”.

Zonder bepaald een oud-mannenhuis te zijn was het “Hospital” zeker ook geen kleuterschool, want men moest minstens de veertig voorbij zijn om er onderdak te krijgen, en veertig in de Middeleeuwen was toch al een half-geze-gende ouderdom.

Ten andere, wij denken niet dat er veel jongeren, zelfs in het pré-Breugheliaans tijdvak, voor te vinden zouden geweest zijn, om er hun dagen, avonden en nachten te gaan slijten, want het reglement was alles behalve aantrekkelijk. Bij de minste overtreding – en de bestuurders beslisten oppermachtig – werd men van zijn prebende beroofd.

Wie een spaarpotje, tafel en stoel of een oud familiejuweel bezat, moest ze aan het gesticht afstaan.

Men vraagt zich dan ook af hoe de proveniers die van hun kleine prebende moesten leven, dan ook in staat zouden geweest zijn om op volgend artikel van het reglement in overtreding genomen te worden: “Misseliken ofte costeliken geselscepe ende van onredelike conversatien en wandelinghen, van eten, drinckene, slapene, husene, hoven of van weerliken uterliken habytien die ten hospitale niet en behoorden”. Waar zouden zij wel het geld gehaald hebben voor die verballen buitensporigheden in kledij, eten of drinken?

De ingang vroeger.

Zij waren ten andere verplicht de kost te eten welke hen in het godshuis werd opgedist. En wie ‘s avonds na het luiden van de werkklok aan het collectief gebed niet deelnam, kreeg een brood minder op zijn bord, bij elke afwezigheid!

De werkklok luidde vrij vroeg in de wintermaanden en na de laatste echo van de klok werd de poort gesloten en mocht niemand meer het gesticht verlaten.

Men goochelde met de broodstraffen als met kegels in een cirkulent: een brood bij afwezigheid op 't avondgebed, een brood voor wie een andere provenier voor leugenaar uitschold, twee broden voor wie vloekte, zich een stuk in de kraag dronk of in het bezit van een verboden wapen werd gevonden... Erger dan vloeken was het kwaad vertellen van een provenier, veertig dagen zonder prebende, of van het godshuis, tachtig dagen zonder de minste prebende!

Er was een reglement voor de speciale gebeden, o.m. voor de vermoorde Alijn, een reglement voor de wijze waarop vuur mocht gemaakt worden, hoe men de voorraad turf moest aanleggen, een reglement voor het gebed voor de Graaf van Vlaanderen, voor stede tegen brand en oorlog.

Niettemin werden er acht liefhebbers gevonden en wij zullen maar veronderstellen dat zij en degenen die hen in de kleine huisjes opvolgden, er gelukkige en kommerloze dagen hebben gesleten, want er is ons zeer weinig aan documentatie over wat er in die eerste eeuw omging, overgebleven, niet veel meer dan de namen van enkele bestuurders: Jan Sersanders en Jan Alijn in 1430, Jan Sersanders en Jan Tollin in 1468.

Een punt hadden de stichters blijkbaar in hun reglement uit het oog verloren, maar het was een uiterst belangrijk punt: de wedde of vergoeding aan de bestuurders.

Bij gebrek aan reglementaire vergoeding, moesten zij vrede nemen met zegen of de verwensingen van de acht proveniers, hetgeen niet bepaald van aard is om iemands ijver aan te wakkeren of warm te houden.

Wat er moest geschieden, viel dan ook voor: in 1513 was het godshuis dat in recordtempo en wellicht met geen al te stevig materiaal was opgetrokken geworden, zo ellendig bouwvallig geworden dat het praktisch niet meer bewoonbaar was, en vooraleer men in de XVIe eeuw een gebouw onbewoonbaar verklaarde, moest het al vrij erg geweest zijn.

Gelukkig was de familie Alijn nog niet volledig uitgestorven en telde ze zelfs schatrijke afstammelingen in de persoon van Lieven van Pottelsberghe en diens echtgenote Livina van Steelandt, waarvan de mooie portretten, toegeschreven aan Gheraart Hoorenbout, vandaag nog in ons Museum voor Schone Kunsten prijken.

Lieven van Pottelsberghe, ridder van Vinderhaute, en een aantal andere gemeenten of heerlijkheden, was raadsheer en Ontvanger van Keizer Karel in Vlaanderen. Van een dergelijke beurs kon er dus wel een mooie stuiver of gouden carolus af.

De godvruchtige echtgenoten trokken zich het geval van het Alijnsgesticht ter harte en deden zelfs beter dan het herstellen, want zij lieten er in 1519, nog acht huisjes bij bouwen.

Tien jaar later, kort voor zijn dood, liet van Pottelsberghe er nogmaals acht optrekken en zijn zoon kwam in 1543 de eerste steen van de nieuwe kapel leggen.

De wapenschilden van Lieven en zijn vrouw die wij heden nog in de boog boven de ingangspoort van het gesticht aantreffen, herinneren voor eeuwig aan de milde gift van de Ontvanger van Karel V en van zijn vrouw welke die schone leus had uitgeloozen: “Ma foy est telle”.

Jaren en eeuwen trokken voorbij met de wolken in de Vlaamse hemel: Oude vrouwtjes kwamen bij zonnig weder even het hoofd buitensteken op het pleintje en het hoofd intrekken in de koude wintermaanden, als in die Zwitserse barometers. Zij kwamen oud de ingangspoort binnen gesukkeld en stierven stokoud voor het venster en terwijl men in de kapel de laatste gebeden prevelde, kwam een ander oudje schoorvoetend de plaats innemen voor de haard.

‘s Zomers kregen zij 32 centen daags, ‘s winters 36 centen of vier stuivers! Een oudje kreeg bovendien een titel, die van meesteres of meesterige.

In het midden van de vorige eeuw moet het geheel nog tamelijk net geweest zijn. Steyaert die het bezocht, schreef in 1857: “Tot heden zijn er niet meer dan 18 bejaerde vrouwen, welke er wooning en geldelijken onderstand vanwege de burgerlijke Godshuizen genieten. De kapel is klein, maer zeer net, en draegt blijken van hooge oudheid, inzonderheid een der beide torekens”.

Maar het verval stond reeds gegrift tussen de vochtige muren en de witte kalklaag. Een halve eeuw later was de kapel uitgebrand, waren de huizen vervallen, regende het door de daken...

Kort vóór de laatste wereldoorlog was het Alijnsgesticht nog enkel een grote, vuile, bijna smerige krotwoning.

De rest van de geschiedenis van het Gesticht hebben wij u reeds verteld. Vandaag prijkt het opnieuw geurig en fleurig in zijn nieuwe bestemming. De poort staat open, wij kunnen met blij gemoed het Godshuis, het Museum binnen.

Er zijn reeds honderden en nog honderden Gentenaren in de afgelopen weken naar het Alijnshospitaal getrokken. Nieuwe messen snijden altijd scherp en het lag volledig in de lijn der verwachtingen dat in de eerste weken en maanden na de officiële opening van het Museum voor Volkskunde, de Gentenaren, al was het maar uit atavistische nieuwsgierigheid en met het vast voornemen bij het verlaten der zaal heftige kritiek uit te brengen, in dichte drommen naar het gerestaureerde Alijnsgesticht zouden getrokken zijn.

Dat ook heel wat stadsgenoten, hoogstwaarschijnlijk voor de allereerste en allerlaatste maal, een vijffrankstukje uit de zak haalden, om een museum in eigen stad te bezoeken, mogen wij ook aan die zelfde curiositeit toeschrijven.

Het Kinderen Alijnhospitaal vóór de restauratie.

Het aantal bezoekers zullen wij dan ook niet, althans momenteel, als de juiste barometerstand gaan bekijken, maar wel het feit dat, waarschijnlijk ook wel voor de allereerste maal in hun leven, de Gentenaren een hunner musea verlaten hebben zonder morren en brommen, zonder op gebouw, presentatie, kunstwerken, enz., kritiek uit te oefenen. Dat zij bij het verlaten van het Alijnsgesticht er niet eens aan gedacht hebben een met gif bestreken pijl op de pees te leggen, zoals zij dit gewoonlijk doen, omzeggens uit principe, wanneer het stadsbestuur een initiatief ontplooit, spreekt boekdelen.

De Gentenaren hebben nu eens een kolfje naar hun hand gekregen, een spiegel waarin zij hun eigen portret en trekken, hun karakter, hun gemoed en die van hun ouders en grootouders naar hartelust kunnen bekijken, het groot familieportret van drie of vier Gentse generaties.

Dit familieportret bestond weliswaar ook in het oude museum van de Lange Steenstraat, doch het was meer een puzzle dan een portret.

Wie er ooit een bezoek aan bracht, zal de herinnering bewaard hebben aan een stoffige rommel van duizenden heterocliete voorwerpen zo goed en meestal zo kwaad als het kon opgestapeld, zonder enig kader, cachet of atmosfeer, alles onder een hoop stof, in een killige ambiance, zonder standing of ziel.

We zullen niemand de steen toewerpen, omdat het nu eenmaal niet beter kon in die jaren, in een lokaal dat zich tot vele diensten en bestemmingen had kunnen lenen, maar nooit een Folkloremuseum had mogen worden.

Vandaag, met de verhuizing, kreeg het Museum een nieuwe adelbrief: van Folkloremuseum is het een Museum voor Volkskunde geworden.

Hier in het Alijnsgesticht met de wonderbare historie van moord, boetedoening en vergiffenis, wordt het spreekwoord “elk huisje heeft zijn kruisje” niet bewaarheid. Elk huisje heeft integendeel zijn eigen, gezellige, sympathieke stemming, zijn eigen leven, de atmosfeer die het weleer elders gekend heeft en nu hier in geur en fleur werd overgebracht, overgeplant om er verder en schoner te bloeien.

Alle ambachten en stielen, alle typische winkels en bedrijven worden er in een levendige, reële fresco opgewekt. Wij zien ze niet, we beleven ze, wij treden werkelijk in de winkel van de kruidenierster uit de jaren 1900 waar een weesmeisje, een rood lijveke zoals men het toen noemde, klaar staat om ons te bedienen.

Wat verder is het de kuiper die midden zijn compleet alaaam ons als het ware zijn dagelijks werk uitlegt; hier rijst plots voor ons de schoenlapper, onverschillig bij onze komst. Hij gunt ons zelfs geen blik maar werkt naarstig voort terwijl wij vol interesse naar zijn schoenrek, zijn gerief, zijn curieuse lamp opkijken.

Het Kinderen Alijnhospitaal op de Kraanlei.

En wie zou niet even willen halt houden in deze typische Gentse estaminet waar het bier misschien niet zo ijskoud werd getapt, maar waar grootvader zo gezellige avonden heeft doorgebracht en verteld heeft over de Garde Civiek en zijn jeugdijaren, en plots doodsbleek werd toen hij in de deuropening moeder de vrouw zag verschijnen die hare tedere echtgenoot kwam “plukken”. Elk huisje, pikfijn hersteld en kraaknet in zijn stenen kader, lokt ons aan en wij treden het binnen alsof wij ergens bij goede vrienden wie wij in jaren niet meer gezien hadden, gingen aankloppen.

Hier is het de modiste met in de toonkast die voor ons zo gekke hoedjes waarmede grootmoeder zaliger ‘s zondags op de Kouter pronkte; de drukkerij met de zeer oude en mysterieuse drukpersen waarop die boeken werden gedrukt die de geleerde zoon van de familie’s avonds bij de haard voorlas; de bakkerij met de goede Gentse specialiteiten die ons doen dromen van Kerstdag en Nieuwjaar uit onze jeugd; de primitieve badkamer met het ouderwetse bad waarin elk lid van het gezin eens per jaar, met leeuwenmoed de gevaarlijke plons waagde; het salon van de kleine burger waar veel gepraat en nog meer geroddeld werd over familie, geburen en kennissen; de apotheek waar men om een wonderpoeder of een wonderzalf vroeg wanneer de kwakzalverij had gefaald; de prebendenwoning waar gedurende eeuwen zovele oude vrouwtjes, uit armoede naar het Alijngesticht getrokken, zich de ogen ziek werkten om wat centen voor de gure winterdagen te kunnen wegleggen!

En dan de zaal van de maatschappijen waar een volle eeuw Gents “societeitsleven” in borden, medaljes, kentekens, juwelen en andere pronkstukken zijn laatste rust slaapt, al die maatschappijen zonder dewelken een stad niet kan leven: boogschutters, bolders, kaartspelers, spaarders, met hun prinsen, koningen en keizers, met hun feesten en banketten, met hun vieringen, bestuursvergaderingen, verkiezingen, met die duizend en een discussies en ruzies waarmede men rond het groene laken en een pint bier ware vriendschappen smeedt.

Ic ben Ulen Spieghele: de Gentenaar bewondert zich zelfvoldaan in de spiegel van het nieuw museum. Hij voelt dat hier in die huisjes, in die interieurs iets van zijn eigen ziel zweeft, van dat verleden, die tradities welke hij in zich draagt.

Hij is een moderne mens geworden, hij werkt en woont in een modern kader, hij reist met trein en wagen, doch dat modern leven kan de erfenis van tientallen generaties niet weggoochelen: zijn volkstaal, zijn dialect, een manier van denken, van aanvoelen, een soort instinct dat in hem opkomt als een oud lied, als een ballade uit een sprookje.

Hier in die huisjes hoort hij in zijn binnenste de sappige volkstaal, weet hij wat die schoenlapper of kaarsgieter denkt, zingt of fluit bij het werk, kent hij

de vloeken die de kaartspeler, in de herberg op de lippen zullen komen wanneer zijn maat een verkeerde kaart speelt, ziet hij het gebaar van de drukker, de glimlach van het meisje bij de modiste, de trage beweging van de pijproker...

En dan eindelijk is er nog de kapel, een kapel, waar de priester nooit mocht dopen of verliefden in de echt mocht wijden, maar waar hij enkel een dies irae mocht zingen voor oude vrouwtjes die naar het gesticht waren gekomen of gesukkeld om er rustig te komen sterven; een kapel waar elke avond, in het schaarse licht van een paar kaarsen, gebeden werd voor de goede grave en de brave gravin van Vlaanderen, voor de zielelafenis van de Rijms en van de Alijns, voor het oude vrouwtje dat amper op een paar passen van de kapel aan het sterven was, en dan ook zoals vandaag nog, voor de vrede tussen de mensen en de volkeren...

Pierre Kluyskens

***GHENDTSCH*E TOESTANDEN**

BETOOGING TEGEN DE RECHTTREKKING VAN DE LEIE TE DEURLE (1911)

Dit jaar is het precies een eeuw geleden dat er in het Gentse door (overwegend) Gentenaars een manifestatie gehouden werd voor natuurbeschoud. Dat was toen iets geheel nieuw en een voorbode van een mentaliteitswijziging die zich in de daaropvolgende decennia slechts heel langzaam zou doorzetten. De twee wereldoorlogen en de miserie die ze meebrachten, waren niet bepaald bevorderlijk voor dergelijke ideeën en initiatieven.

Wat was er aan de hand? De Brusselse administratie van Bruggen en Wegen was plannen aan het uitbroeden om de Leie tussen Deinze en Gent minstens gedeeltelijk recht te trekken. Ook de pittoreske oude brug van Deurle moest er aan. Het concrete nut van de plannen voor de scheepvaart en de waterbeheersing zal wel niet overduidelijk geweest zijn, en het economische geen dwingende noodzaak. Al meer dan een halve eeuw, sinds het graven van het zuidelijke deel van het Schipdonkkanaal⁽¹⁾ werd ongeveer twee derde van het Leiewater vanaf Deinze afgeleid naar het noorden. Kort voor de tweede wereldoorlog vaarden wekelijks slechts enkele bootjes met beer en bakstenen over het traject tussen Deinze en Gent⁽²⁾. Voor de scheepvaart moest zo'n recht-trekking derhalve niet en dank zij het afleidingskanaal was ook de wateroverlast in de Leiedorpen ten westen van Gent verminderd. Dit alles had voor gevolg dat aan de oevers van de kronkelende Leie van Gent tot Deinze het bucolische de overhand kreeg op het utilitaire. De Gentse kunstenaars, literatoren zowel als schilders, en niet de minste, hadden de Leiedorpjes als eerste ontdekt en de welgestelde burgers waren al aan het volgen.

Dit en nog veel meer kunnen we afleiden uit de berichtgeving voorafgaand aan een betoging op zondag 20 augustus 1911.

Gentenaars en Antwerpenaars van alle gezindten

De betoging was een initiatief van de kring 'Gent - Voorwaarts / Gand-en-avant', een vereniging die, heel uitzonderlijk voor die tijd, leden telde van verschillende politieke strekkingen. Eigenlijk was ze vooral actief om diverse evenementen te organiseren. Zo bijvoorbeeld de viering van 75 jaar België of

een provinciale tentoonstelling. In die zin vormde ze een voorafspiegeling van de manier waarop men de wereldtentoonstelling van 1913 in Gent zou voorbereiden en verwezenlijken⁽³⁾. Voor zo'n grote onderneming werden alle hens aan dek geroepen. Katholieken, liberalen en zelfs socialisten bundelden hun krachten. 'Gent - Voorwaarts' ontstond onder impuls van Lodewijk De Vriese. Deze creatieveling, schrijver van populaire Gentse verhalen en jarenlang hoofdredacteur-drukker-uitgever van 'La Flandre libérale', zocht niet enkel hulp bij zijn collega's Gustaaf Dhont, uitgever van Gent XXe eeuw – Gand XXe Siècle, en Karel Lybaert van het katholieke Fondsenblad en van De Landwacht – De Gentenaar. Ietwat atypisch, maar toch mee in het bootje gestapt, was nog een vierde figuur, de radico-socialist Coppieters, senator en medestander van Anseele⁽⁴⁾.

Zo'n gezamenlijk initiatief was dus ook de Leiebetoging. Volgens La Flandre was de advocaat Bevernaege, die in Deurle een buitenverblijf had, de ziel van de beweging⁽⁵⁾. Bij zoiets hoort echter, naast een organisatie met voortrekkers (en voorttrekkers), ook een grote naam en die was rap gevonden: buurtbewoner en talentvolle beschrijver van het Leielandschap en haar eenvoudige bewoners, Cyriel Buysse liet zich niet pramen. Al in 1909 publiceerde hij een oproep *Laat ons de Leie*. De beslissing mocht men niet overlaten aan de ingenieurs en de aannemers die op het punt staan zich op deze *charmante et délicate proie* te storten, op dit laatste restje landelijke schoonheid dat de vernietigers (*les démolisseurs*) intact gelaten hadden in het hart van notre vieille et douce mère Flandre. Mijn alarmkreet, zo schreef Buysse verder, komt er niet enkel namens de artiesten, maar ook en vooral voor de duizenden nederige werkmensen die er zich iedere zondag komen verpozen en genieten van de kalmte, de poëzie, de charme, de rust en de gezondheid die de sombere fabrieken hen tijdens de week ontzeggen.

Ook in de aanloop van de betoging in 1911 nam La Flandre van hem als eerste een oproep op⁽⁶⁾. Dit werd gevolgd door brieven van prof. Paul Fredericq (een verzoekschrift aan koning Albert), Leieschilderes Anne De Weerd en anderen. Maar er was meer. Bij die gelegenheid vonden de Gentenaars steun en inspiratie bij de toen pas (1910) in Antwerpen gestichte en nog steeds actieve 'Vereniging tot behoud van Natuur- en Stedenschoon'. Ook dat was een pluralistisch initiatief. Hoewel vooral lokaal Antwerps (Buysse werd in 1912 een van de toen twee buitensteedsche leden), was het in de schoot van die piepjonge vereniging dat de beroering ontstond. Het allereerste stukje dat in 1911 te Gent verscheen over deze zaak betreft een tussenkomst van de Antwerpse volksvertegenwoordiger en latere burgemeester Frans Van Cauwelaert namens 'Voor Natuur- en Stedenschoon' bij de minister van open-

bare werken Van de Vyvere ⁽⁷⁾. Het kan toch niet, zo schreef de Gentse krant dat het de Scheldezones zijn die moeten opkomen voor het behoud van de Leie! Ook in de betoging zelf zouden de Antwerpenaars een opmerkelijk aandeel hebben, zoals we verder zullen zien ⁽⁸⁾.

Al de vrienden van de Leie, al de minnaars van het schoone in de boot...

Het eigenlijke verslag plukken we uit de luxe uitgave Gent XXe Eeuw - Gand XXe Siècle, een creatie van Gustaaf D'Hondt, secretaris en in die tijd drijvende kracht van Gent-Voorwaarts⁽⁹⁾. Eerst verscheen daarin een oproep en daarna een reportage waarin de stadsonderwijzer - dichter Richard De Cneudt in fraaie bewoordingen verslag deed van het evenement. Bij dit relaas sloot een gedicht aan van zijn hand, even hoogdravend als lang (17 strofen van zes regels), dat voorgelezen (voorgedragen, uitgedalmd?) werd door de auteur tijdens de manifestatie. De hele tekst van De Cneudt, en a fortiori, het hele dichtstuk 'Zang aan de Leie' opnemen is niet te doen, maar hier en daar is een flits nog best genietbaar. De letterlijk geciteerde stukjes staan cursief aangegeven⁽¹⁰⁾.

Alle politici van laag tot hoog waren uitgenodigd, tot en met de minister van openbare werken, maar die zond zijn kat. Verder *al de vrienden van de Leie, al de minnaars van het schoone, al onze Maatschappijen, o.a. onze Roeimaatschappijen ... eigenaars van plezierbooten... de inrichters van pleziersochtjes op de Leie*. Ongeveer vierhonderd deelnemers kwamen opdagen. Onder hen Cyriel Buysse, die *'t eerst den alarmkreet voor de bedreigde Leie aanhief*. De meesten scheepten in aan de zwemkom Den Overzèt op Ekkergerm op *de prachtige stoomboot "Willy-Remy", voorafgegaan, omstuwd en gevolgd door tal van kleine, sierlijke yachts, vlugge stoom- en motorvaartuigjes en lichte, ranke roeiboortjes*.

Volgen we de dichter-reporter in zijn verslag van de tocht.

De dag was mooi, en in den helderblauwen zomerhemel vlagde de zomerzon feestelijk en vol overmoed. Nadat de Leie zich, reeds speelsch en onwillig, heengeworsteld heeft uit de onmiddellijke, door groot-industrie overrompelde en bezoedelde omgeving van Gent, vol braakliggende gronden en zwart-berookte muren van wanstaltige nijverheidsgestichten, vloeit zij, te beginnen van Den Anker' tot aan Deurle en Astene, door een der liefelijkste streken, die men zich droomen kan: geen stralende, overweldigende pracht, maar een schoonheid die vredig en stil is, vroom en ingetogen, lijk de schepping onzer middeleeuwsche schilders en dichters, werk van goddelijke intimiteit, dat uit verborgen en diepe bronnen, blijvende schoonheid ontvangt.

En dan komt een volzin van hier tot ginder. Haal diep adem:

Zoo is onze Vlaamsche Leie, voor wie haar diepste ziel en verborgen schoonheid te benaderen weet, zoo heb ik haar lieflijk ze vrij en vrank, dichteresse bij de gratie Gods, heur eigen schone bane volgt naar de ingevingen van heur speelse dichterluim, en kust in verliefden schroom de roerlooze blanke waterlelie en het wuivend oeverriet; en ik zie, dankbaar, dat ik zooveel schoonheid genieten mag, de glanzende weiden met de bonte koeien in schilderachtige wanorde aan 't grazen in de glorie van de zon; en de lachende landhuisjes met hun dichterlijke benamingen, en de statige parken der rijke kastelen vol kleur en schaduw en zwijgen, en de kerktorentjes opduikend uit het zegenend loover, en hier en daar een molentje, dat draait in eenzaamheid en stilte.

In Deurle aangekomen, luisterden de betogers ingetogen naar de verwelkomingen, onder ander door baron della Faille d'Huyse, burgemeester van Deurle, *in een lang niet onverdienstelijk Nederlandsch*, naar de adhesiebetuigingen en de speeches. Na de secretaris van 'Gent - Voorwaarts' kwam de Antwerpenaar Arthur Cornette, voorzitter van de 'Vereeniging tot Behoud tot Natuur- en Stedenschoon' aan het woord, *die in een kleur- en beeldrijk en uiterst beschaafd Nederlandsch over de Leie sprak Daar was liefde en vereering en wijding in zijn schoone rede, en ieder van zijn woorden trilde iets van de schoonheid van de ziel der gulden rivier, een diepe ernstige en bewogen toon, die dadelijk in alle harten weerklank vond.*

Daarna werd het meer prozaïsch met senator Coppieters, als Gentse aannemer en baas van een baggerbedrijf niet onbekend met de materie, die een nauwkeurig verslag gaf van de onderhandelingen gevoerd *om de nuchtere hoge oomes van Bruggen en Wegen' de aanbidders van de rechte lijn, van hun wandalenontwerp te doen afzien.* Het was niet van een leien dakje gelopen, zo benadrukte de senator, maar de minister had de stellige verzekering gegeven dat de rechttrekking niet zou doorgaan. Karel Lybaert, gemeenteraadslid en medevoorzitter van 'Gent — Voorwaarts', drukte als laatste spreker allen op het hart *waakzaam te blijven, opdat, wat nog gebeurd is, de bureelen en de dienstoversten de ministeriële beloften niet zouden verdonkeremanen. Mocht het ooit nodig zijn, dan trekken de Gentsche vrienden en vereerders der dichterlijke Leie met duizenden naar Brussel, om te bevestigen dat de Leie vrij moet blijven, en zonder schande of smet.*

Volgde dan een gezellig en smakelijk noenmaal in het oud Gemeentehuis van Deurle en een allerhartelijke ontvangst *ten kastele* van Baron della Faille en op het buitenverblijf van advocaat Bevernaege. Ondertussen had de dichter zijn 'Zang' aan de grillige, links en rechts kerende Leie voorgedragen. We plukken er de 15de en de 17de (de laatste) strofe er uit:

*Wie sprak, uw vrijen loop, tot baat,
naar eigen wil te wenden;
wie durft tot aller schande en smaad,
uw teedre schoonheid schenden;
wie wringt u, vrij en zonder smet,
ruw in een schamel slavenbed?*

*O gulden Leie, dichterdroom,
Blijf eeuwig Vlaandrens glorie;
Bloei als een wildzang, vrij en vroom,
en bandloos, ter victorie!
Ga links, ga rechts, keer weer, vlucht heen,
En wees gezegend door elkeen.*

... en een tweetal uit de boot gevallen

Tot slot nog een korte aanvulling bij de bevlogen tekst van onze dichter. We halen het uit het verslag in 'La Flandre'⁽¹⁾. Het weer was prachtig op die gedenkwaardige dag in augustus. De boot vertrok met enige vertraging rond tien uur van aan de Lindenlei, want er moest gewacht worden op een veertigtal medebetogers die uit Antwerpen per trein kwamen. Geen probleem. Er waren muzikanten van de partij: *un corps de musique contribuait à rendre attrayant ce voyage, déjà agrémenté par tant de charmes: ceux de la nature, ceux aussi du beau sexe, car les dames et les jeunes filles étaient accourues nombreuses pour affirmer leur admiration enthousiaste pour la Lys*. Niet te verwonderen dat de bermen zwart zagen van de kijklustigen.

Het liep al tegen vijf toen de terugvaart aangevat werd. Het weer bleef overheerlijk en de muzikanten speelden lustig door, maar ter hoogte van het Heilig Huizeken in Drongen deed zich een incident voor. Plots riep men dat twee vrouwen achter de boot in het water gevallen waren. De opvarenden drumden naar de achtersteven, waardoor nog meer gevaar ontstond. Gelukkig zonder erg. Uiteindelijk begreep men wat er gebeurd was. De dames zaten samen met twee roeiers in een bootje van de 'Sport nautique'. Toen ze zich op het grote schip wilden hijsen, donderden ze het water in. Uiteraard werden ze meteen gered door behulpzame jonge lieden. De twee werden vlotjes gereanimeerd en na een rustpauze in de Nénuphar konden ze naar huis gebracht worden.

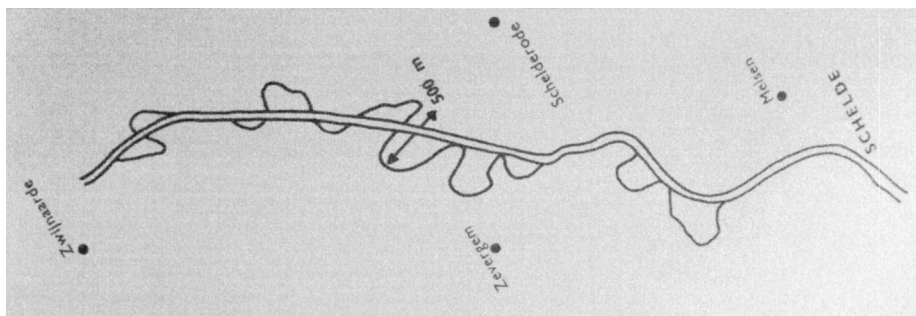
In alle opzichten een geslaagde dag dus. De betogersboot legde rond half-acht aan de Graslei aan en iedereen vond dat het nog veel te vroeg was.

En wat meer is... de plannen bleven onuitgevoerd. Was het enkel de protestactie, of zat de aankomende oorlog er ook voor iets tussen? We weten het niet,

al mogen we stellen dat het uiteindelijk het Schipdonkkanaal was dat tussen de 'Toeristische Leie' redde. Tussen haakjes: dat is de officiële naam van de Leie tussen Deinze en Gent! Wel verdween de oude brug in Deurle en later werd de scherpe en grote bocht dichtst bij het Gentse centrum recht getrokken. Zo kregen de Gordunakaai en de Neermeerskaai vorm. Het tracé van deze laatste Leiebocht was trouwens gedeeltelijk kunstmatig. Het gedempte deel tussen de Overzet en de Albertbrug, waarop nu de Henri Dunantlaan en de Verenigde Natieslaan liggen, was immers in de calvinistentijd omgevormd tot Ekkergermse vestgracht. Het westelijke deel van die bocht van Aan de Bocht (inderdaad ...) tot aan de Overzet bij Malem, bleef bestaan, `dwarst' zelfs de Watersportbaan en heet nu officieel Leiearm van Ekkergerm. Aan dat weinig bekende verhaal zullen we een volgende Ghendtsche toestand besteden.

Luc Devriese

Met dank aan Adrien Brysse, André Verbeke en Bart D'hont (Liberaal Archief Gent)

Om een idee te krijgen hoe zo'n rechtekking het rivierlandschap grondig verandert, hier een kaartje van de rechtekking van de Schelde tussen Melsen en Zwijnaarde (uit De Leenheer, L., Natuurspiegel van Oostvlaanderen, Gent, 1966, p. 28). De oude meanderbochten bleven daar gelukkig bewaard.

Noten

- ¹ Het oorspronkelijk geplande deel van Deinze tot de vaart Gent - Brugge - Oostende in Merendree was voltooid in 1850. Enkele jaren later werd het kanaal doorgetrokken tot Heist aan Zee (nu Zeebrugge). Vanwege het vlasrootwater uit het Kortrijkse kreeg dit de fraaie bij naam 'Stinker'.
- ² *La Flandre libérale*, 3 juli, 1911.
- ³ De hele organisatie van de wereldtentoonstelling te Gent stond onder de leiding van het driemanschap Joseph Casier (katholiek), Maurice de Smet de Naeyer (liberaal) en Louis Coppieters (radico-socialist). Hun namen vind je samen op het monumentje met het vaandel dragende leeuwje midden op het Sint-Veerleplein bij het Gravensteen.
- ⁴ Louis - Emile Coppieters (Gent 1849 - Gent 1922), aannemer van openbare werken en directeur van een baggermaatschappij; socialistisch gemeenteraadslid van 1896 tot 1922, senator van 1908 tot 1922 (eerst voor het arrondissement Luik); ondervoorzitter van de kamer van koophandel; raadgever van Anseele en na W.O. I Koninklijk hoog Commissaris voor de Verwoeste Gewesten. De heropbouw van Ieper gebeurde grotendeels onder zijn leiding (Devolder, K., Gij die door 't volk gekozen zijt. De Gentse gemeenteraad en haar leden, 1830- 1914. *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1994, deel 20, p. 269).
- ⁵ Bevernaege: '... l'âme du mouvement qui s'est créé en faveur de la Lys (*La Flandre libérale*, 22 augustus, 1911).
- ⁶ *De Vlaamsche Gazet* van 27/10/1909 (geciteerd in Van Parys, J., *Het leven. Niets dan het leven. Cyriel Buysse en zijn Tijd*, Antwerpen, 2007, p. 419). Brief van Buysse in *La Flandre libérale* van 7 juli 1911.
- ⁷ *La Flandre libérale*, 3 juli 1911. Artikel getiteld 'Pro Leïa'.
- ⁸ Volgens het eveneens Gentse liberale weekblad *Het Volksbelang* (26/08/1911), dat aan het evenement slechts een kort bericht wijdde, was de betoging een gezamenlijk initiatief van de Vereniging voor Natuur- en Stedenschoon en van de kring Gent - Voorwaarts. Ook tijdens het Interbellum werd in 'Natuur- en Stedenschoon' nog teruggekomen op de Leiebetoging, maar toen was het gevaar blijkbaar geweken (artikel van Gustaaf D'Hondt in: *Maandelijksch Bulletin der Vereeniging voor Natuur- en Stedenschoon*, Antwerpen, 1932, jg. 11 nr. 6, p. 81-84).
- ⁹ *Gent XXe eeuw - Gand XXe Siècle*, jg. 2, 1911, nrs. 7 en 8 (aanwezig in het DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg). Als tijdschrift was dit de opvolger van *Gent - Voorwaarts* dat onregelmatig verscheen. Het werd gelanceerd in de aanloop naar de wereldtentoonstelling te Gent van 1913 en hield in dat jaar op te bestaan.
- ¹⁰ De nu vergeten Richard De Cneudt (Gent 1877), die zich voor W.O. I in Vlaams voelend liberaal vaarwater bevond, verzeilde tijdens die oorlog in het collaborerende activisme, hetgeen hem, naar Nederland gevlucht, een zware veroordeling opleverde. Hij kwam pas in 1937 terug naar Gent waar hij in 1959 overleed. De Cneudt schreef, niet zonder talent, vooral natuurpoëzie in de trant van de tachtigers. Later werk was meer sociaal bewogen.
- ¹¹ *La Flandre libérale*, Gent, 21 augustus 1911. Ondertekend door V.H. (mogelijk medewerker Léon Van Hollebeke).

**SINT-DENIJSPLEIN, EEN TRILOGIE
DE PRILLE JAREN ALS VLEGVELD
DEEL V: 1931 - 1940**

**VOOR U VERZAMELD UIT 31 600 EDITIES VAN DE
GAZETTE VAN GENT**

*** De term "trilogie" verwijst naar het drievoudig gebruik van het plein door de jaren heen, samengevat in vijf afleveringen, waarvan hier de laatste.*

26 maart 1931

Sedert enige dagen kon men in de uitstalling van een autogarage in de Bagattenstraat een fijnggebouwd glijvliegtuig bewonderen. Iedereen verlangde er de werking van te kennen en men heeft niet lang moeten wachten. Zondag hebben op het Sint-Denijsplein de eerste glijvluchten plaatsgegrepen, vooral onder de zeer grote belangstelling van de jonge leden van de glijvluchtkring *Section Gantoise de Vol sans Moteur*.

De presidente, mejuffer Suzanne Lippens, huldigde het programma in met een glijvlucht van meer dan 50 meter. Daarna probeerden de andere leden hun kansen, de ene met wat meer succes dan de andere, maar allen met het meeste enthousiasme.

Niet minder dan 52 glijvluchten werden zonder incidenten uitgevoerd, wat belooft voor de toekomst. Ze zullen alle dagen op dezelfde plaats worden voortgezet.

12 april 1931

Er is ernstig sprake van op het Sint-Denijsplein een luchthaven voor Gent te bouwen, als verbindingspunt tussen Brussel en Oostende. Reeds hebben besprekingen in die zin plaats gehad tussen het Gents gemeentebestuur en de heren Lippens, minister, Van Crombrughe, algemene bestuurder en Crabbé, bestuurder van de burgerlijke luchtvaart.

24 april 1931

Zondag zullen de monitor-loodsen Nagant en Strubbe van 10 tot 18 uur een vliegtag geven op het Sint-Denijsplein. Het vliegtuig, een *R. S. D.* met motor *Renard*, 120 paarden sterk, is van Belgische bouw en biedt plaats aan vier personen.

Vanaf nu zijn kaarten aan 7 frank te bekomen in de Vlaanderenstraat te Gent en zondag op het terrein zelf.

28 juni 1931

De aanvalswagens *Renault F 17* van het regiment te Sint-Denijs worden weldra uit de dienst genomen en ter beschikking gesteld van de gendarmerie. Ze worden door wagens van een ander type vervangen.

12 oktober 1931

Zondagmiddag gebeurde een vliegongeval op het Sint-Denijsplein. De heer Eggermont oefende zich met een zweefvliegtuig en heeft daarbij een val gedaan van 60 meter hoogte. Het tuig is ernstig beschadigd en de loods kwam er met wat kneuzingen van af.

11 december 1931

Op zondag 13 december zal de afdeling zeilvliegen van de *Aéroclub de Belgique* op het Sint-Denijsplein een demonstratie geven met een *Kassel*-toestel. Het is majoor Massaux die de proeven zal ondernemen.

15 januari 1933

De bekende vlieger Pieter de Rycke heeft de toelating bekomen om op 30 april een vliegfeest in te richten op het Sint-Denijsplein. De opbrengst ervan zal ten goede komen aan de invaliden. Ongetwijfeld gaat dit initiatief van menslievendheid een succes tegemoet.

23 maart 1933

Voor het eerst werd op het plein van Sint-Denijs een zweefvlieger *Zögling* aan een elastiek de lucht ingetrokken. Hij haalde een hoogte van ongeveer 30 meter.

De zweefvliegclub *Section Gantoise de Vol sans Moteur* beoefent regelmatig zweef- en glijvluchten van op dit plein.

2 april 1933

Er is een overeenkomst gesloten tussen het stadsbestuur, de staat en de militaire overheden voor het aanleggen van een groot vliegplein te Sint-Denijs. Vliegtuigen voor personenvervoer en handelsdoeleinden zullen dan te Gent kunnen aankomen en vertrekken. Een boulevard zal het vliegplein met de stad verbinden. Als de nieuwe gronden zijn aangekocht zullen de werken beginnen.

13 april 1933

Op de dag van het vliegfeest te Sint-Denijs wordt 's morgens door de *Koninklijke Automobielclub* een valschermrally voor automobilisten op touw gezet. Dit soort wedstrijd is helemaal nieuw en zal zeker de grootste belangstelling wekken.

Het Belgisch militair vliegkorps verleent zijn medewerking. Een jachteskader zal naar het plein komen om er zijn gezamenlijke evoluties uit te voeren. Het feest wordt gegeven ten voordele van het *Rode Kruis van België*, afdeling Gent.

De deelneming is verzekerd van Armand Bolline, de jonge kampioen van het Belgisch kunstvliegen. Zijn meesterschap en zijn grote ondervinding hebben hem toegelaten tal van acrobatische figuren te scheppen.

17 april 1933

Voor de eerste maal in België zal tijdens het *Vliegfeest van de Floraliën* het publiek de gelegenheid hebben te Sint-Denijs een gezondheidsvliegtuig te zien. De Gentse afdeling van het *Rode Kruis van België* zal aan de oefeningen deelnemen.

Op vrijdag 28 en zaterdag 29 april zal over de stad een regen van strooibriefjes vallen om het vliegfeest aan te kondigen.

1 mei 1933

Zaterdag kwam rond 15 uur 30 het sanitair vliegtuig van het Belgisch leger op het Sint-Denijsplein aan, bestuurd door vlieger Van Damme.

Om 17 uur gaf majoor-geneesheer Eillenaerts, overste bij de gezondheids-

dienst van het militair vliegwezen, een zeer belangrijke voordracht over het benutten van vliegtuigen bij het vervoer van gekwetsten, gevolgd door prachtige oefeningen.

Om 17 uur 15 landde de Franse vlieger Michel Detroyat, de wereldrecordhouder in rugvliegen. De vedette van de luchtacrobatie is 29 jaar oud en behoort tot de *Haute Ecole Aérienne*. Aan boord van zijn *Maurane-Saulnier* verblufte deze luchtheld eenieder door zijn durf en kunnen. Na enkele oefeningen die door de aanwezigen met spanning werden gevolgd, vertrok hij terug naar het vliegveld van Wevelgem.

Zondagmorgen zag de lucht er grijs en regenachtig uit, maar in de voormiddag kwam een lachende lentezon te voorschijn. Even na de middag trok een stroom belangstellenden naar het plein van Sint-Denijs voor het grote vliegfeest. Het verkeer langs de baan werd flink geregeld door de plaatselijke politie en de rijkswacht.

Om 14 uur waren duizenden toeschouwers op het veld verzameld. De vliegtuigen bevonden zich naast elkander langs de rechterzijde. De piloten waren druk in de weer. De laatste voorbereidselen werden genomen. Een speaker kondigde het begin aan van het feest.

De heer Detroyat steeg op. Door zijn kennis van het luchtwezen is hij op korte tijd de *koning van de bezemsteel* geworden. Hij wist zich bijzonder te onderscheiden in het rugvliegen. Bij het nederdalen werd de koene loods daverend toegejuicht. Minister Lippens ging hem persoonlijk zijn gelukwensen aanbieden.

Prachtige oefeningen werden uitgevoerd door de vlieger Bolline. Wat bijzonder de aandacht trok was de vlucht met de armen uit de cabine.

Met veel koelbloedigheid liet de heer Georges Hanet zijn demonstraties met het toerismevliegtuig bewonderen. Hij is een loods van hoge durf. In 1931 won hij 14 rally's en 17 meetings. Het krijgskader Drieklein voerde ook zeer geslaagde oefeningen uit.

Bij een tweede opstijging vernietigde Dutroyat een aantal luchtballonnetjes, tot groot vermaak van de toeschouwers.

Bijzonder veel bijval behaalde de demonstratievlucht met de zwever *Kassel 12*, uitgevoerd door Manchoulas, Voortman en Stas de Richelle van de *Gentse Afdeling glijvliegen zonder motor*. De heer Henri Manchoulas bekwam voor het jachtvliegwezen aan het front van Nancy drie officiële overwinningen en is de ziel van de Gentse club.

Het benutten van het gezondheidsvliegtuig met medehulp van het *Rode Kruis* en een bombardement op strijdwagens werden aandachtig gevolgd.

Mejuffer Lippens, die per vliegtuig was aangekomen, verliet aan het einde van het feest het veld na enkele malen boven de toeschouwers te hebben rondge-

cirkeld.

Aan de vliegers Detroyat, Bolline en Hanet werd door de voorzitter van de Gentse afdeling van het Rode Kruis een gedenkpenning van de stad overhandigd. De vliegers verschenen op de officiële tribune, waar ze door de verschillende autoriteiten werden gelukgewenst. Een glas schuimwijn werd hen aangeboden.

Rond 18 uur eindigde het vliegfeest. Trams en autobussen werden stormenderhand ingenomen. Wie tijd had trok te voet voort. De politie had veel moeite om het verkeer van de honderden automobielen te regelen.

Het welslagen van het groot vliegfeest op het Sint-Denijsplein was een schitterend slot van de wereldvermaarde Gentse *Floralien*. De neringdoenden in de omtrek van het plein hebben een gouden dag gekend. Het feest heeft bovendien een mooie stuiver opgebracht ten voordele der hulpwerken van het *Rode Kruis*.

4 februari 1934

Met Pinsteren zal op het Sint-Denijsplein nogmaals een alom bekende vliegmeeting plaatshebben. Het feest gaat uit van de Gentse afdeling zeilvliegen, ten voordele van de Hulpkas van het Militair Vliegwezen en de luchtvaartpropaganda. Er zal ook een kampstrijd zijn voor zeilvliegen.

9 februari 1934

De regering onderzoek de mogelijkheid om een luchthaven in te richten op het Sint-Denijsplein.

8 april 1934

Omwille van de vele vliegtuigen die aan de vliegmeeting van 29 mei op het Sint-Denijsplein zullen deelnemen, werd dit groots feest *De Dag der Vleugelen* genoemd. Het zal totaal verschillend zijn van het voorgaande.

Eén der nummers van het programma is de talrijke deelneming van Engelse, Franse en Belgische eskaders. Het publiek ziet graag de machtige toestellen van het militair vliegwezen. Het houdt er aan, zich van dichtbij te vergewissen van het vertrouwen en de vastberadenheid waarmee de loodsen de sterkste en moeilijkste krachttoeren verrichten. Gent zal zoiets op het gebied van de luchtvaart nog niet eerder hebben gezien.

Ingangskarten worden op voorhand te koop gesteld in het reisagentschap *Flandria* op de Kouter. Men kan zich daar ook laten inschrijven voor de lucht-

dopen op zaterdag 19 en zondag 20 mei.

Voor de vliegmeeting verzekeren autobussen zonder onderbreking de verbinding tussen de Kouter, het vliegplein en omgekeerd.

Twee parken zullen ter beschikking staan voor de automobielen van de toeschouwers om er hun voertuigen te gareren. Het ene voor plaatsen aan 10 frank op het koersplein, het andere aan 5 frank, toegankelijk langs de Sint-Denijslaan en de Maaltebruggestraat.

22 mei 1934

De grote feesten welke werden ingericht ten bate van de Hulpkas van *het Vliegwezen* en de luchtvaartpropaganda hebben zondag een overgrote bijval gekend. Rond de middag waren duizenden toeschouwers op gang die zich naar het vliegplein van Sint-Denijs begaven. Talrijke speciale trams naar De Sterre en autobussen brachten voortdurend belangstellenden aan, zodat rond 15 uur een ontelbare massa op het plein en in de omgeving verzameld was. Het verkeer werd uitstekend geregeld door gendarmen en talrijke agenten onder bevel van de commissaris Wynants.

Talrijke overheidspersonen waren aanwezig. Rond 15 uur nam het feest aanvang met de demonstratieoefeningen van een toeristenvliegtuig door Georges Hanet, een Gentse vlieger die de toeschouwers enkele staaltjes van zijn kunst liet bewonderen. Hij wordt aanzien als de beste liefhebber van België.

Wanneer mejuffer Hélène Boucher werd aangekondigd waren alle ogen op deze mooie Franse vliegenierster gericht. Zij werd seffens overrompeld door talrijke fotografen, die haar klein, lachend kopje van uit de machine wilden *kieken*.

Zij is één der jongste en meest bevallige vliegeniersters. Ze beschikt over een *Maurane-Saulnier* 230 met motor *Salmson* van 230 paardenkracht, die speciaal is uitgerust voor het rugvliegen. Het is met dat toestel dat zij de oefeningen in kunstvliegen boven het plein uitvoerde.

Toen zij was geland werd de knappe loodse per auto langs de tribunes gevoerd, waar ze door de duizenden toeschouwers daverend werd toegejuicht. Intussen was het jachteskader van het Franse luchtleger aangekomen, bestaande uit de luitenanten de Mardinière en Amand, alsook sergeant Verry van het zesde vliegeskader van Reims. Zij genoten veel bijval.

De Franse as Roger Lepreux bracht de toeschouwers in verrukking met zijn kunstvluchten. Hij is een vooraanstaand acrobaat en één der beste specialisten.

De vlucht van twee zweefstoestellen met een H.P. motor door de heren Hanet en Manchoulas van de Gentse *Afdeling voor Zweefvliegen* genoten hoge

belangstelling.

Een Belgisch militair eskader van Wevelgem, bestaande uit de adjudanten Van Damme, Jordaens en Burviat voerden enkele oefeningen uit in het kunstvliegen. De knappe loodsen werden hartelijk toegejuicht.

Het kleinste vliegtuig van Europa werd voorgesteld door de heer Dubois. Het heeft 40 paardenkracht en een kruissnelheid van 120 kilometer per uur.. Deze ééndekker met verlaagde vleugels is uiterst handelbaar.

Mejuffer Hélène Boucher en de heer Roger Lepreux stegen twee maal op en brachten de toeschouwers oefeningen van hoge virtuositeit. Ze ontvingen een mooie beker. Aan de Belgische vliegers werden gedenkpenningen uitgereikt. De inrichting was zeer verzorgd en de heren Stas de Richelle, Van Toone en De Rycke dienen daarvoor van harte te worden gefeliciteerd.

Nochtans hebben we een grondige opmerking te maken. Al de verrichtingen en oefeningen van de vliegers werden door een speaker in het Frans aan het publiek meegedeeld. Dit was uitstekend. Doch de inlichtingen in het Vlaams waren weinig duidelijk. Het inrichtend comiteit beschikt zeker over genoeg personen die onze taal machtig zijn. Dit heeft een zeer slechte indruk verwekt, want men kon onmogelijk de vluchten goed volgen zonder een nauwkeurige beschrijving van verschillende prestaties. Wij hopen dat de volgende maal ook de Vlaamse *speaker* voldoende op de hoogte zal zijn van het vliegwezen.

9 juli 1934

Het nieuw museum van het *Oord der Gefusilleerden*, gelegen in de oude stedelijke schietbaan aan de Martelaarslaan, werd zaterdag onder drukke belangstelling plechtig geopend.

De heer Lippens was per vliegtuig op het plein van Sint-Denijs toegekomen. Bij zijn vertrek uit het museum beloofde hij in de lucht nog een groet te komen brengen aan de plaats van de voor het vaderland gestorven helden. Weinige tijd nadien hoorde men geronk. Al de aanwezigen gingen zich rond het groot Belgisch vaandel plaatsen dat midden de schietbaan wapperde. Het vliegtuig cirkelde drie maal rond het oord. De heer Lippens wuifde met zijn zakdoek, terwijl al de aanwezigen hem op dezelfde wijze begroetten. Daarop verdween het toestel in de richting van de de kust.

23 juli 1934

Kortelings zullen in de Sint-Denijskazerne plaatsen beschikbaar zijn van autovoerders voor de strijdagens.

De personen die hun militaire plichten hebben vervuld, de ouderdom van 40

jaar niet hebben overschreden en een autovoertuig van een gekend merk kunnen besturen komen daarvoor in aanmerking.

Zij mogen vanaf nu een aanvraag tot dienstneming sturen aan de bevelhebber van de strijdwagens. De kandidaten zullen tijdig worden opgeroepen om een bekwaamheidsproef af te leggen.

20 augustus 1934

Het regiment van de strijdwagens in de kazerne van Sint-Denijs wordt weldra afgeschaft en vervangen door de 14° compagnie van het tweede linieregiment, dat uit de Sint-Pieterskazerne van Gent verhuist.

Deze compagnie is uitgerust met mobiel anti-tankgeschut 47 millimeter, dat wordt getrokken door rupswagens *Vickers Carden Lloyd*.

26 februari 1935

Een onlangs verschenen ministerieel besluit schaft het strijdwagenkorps af dat gekazerneerd is te Sint-Denijs-Westrem en sinds 1920 bestond. De ontbonden eenheden hebben zich hervormd in tankafweer en begeleidingsbatterijen.

Woensdag 27 februari zal de vlag in het *Koninklijk Museum* te Brussel worden gedeponerd. Door een afdeling en het muziekkorps van het eerste linieregiment zal zij van de kazerne naar Gent-Sint-Pieters worden geleid en daar rond 7 uur 45 aankomen.

De hoge militaire overheden en de afdelingen van de Gentse troepen zullen zich aan de station bevinden om de laatste groet te brengen aan het vaandel, dat Gent om 8 uur 12 zal verlaten en om 8 uur 56 in Brussel-Noord zal aankomen.

7 oktober 1935

Zondagnamiddag is op het plein van Sint-Denijs de vliegenier Georges Lampereur uit Lokeren, 36 jaar, door een hevige wind met zijn zeilvliegtuig van een kleine hoogte ten gronde geslagen. Hij werd de linkerschouder ontwricht en bekam kneuzingen over het gehele lichaam.

12 november 1935

Het gemeentebestuur is van oordeel dat er in de huidige omstandigheden vooralsnog geen sprake kan zijn van het inrichten van een luchthaven te Gent, onder meer wegens het gebrek aan fondsen, maar hoofdzakelijk doordat de handels- en nijverheids crisis gewis geen druk luchtvaartverkeer naar onze stad

zal bezorgen.

14 november 1935

Men weet dat er sedert enige tijd tussen de stad en de staat een ontwerp van overeenkomst aanhangig is voor het aanleggen van een luchtvaarthaven op het Sint-Denijsplein, dat zich op een kilometer van de statie Gent-Sint-Pieters uitstrekt.

Wat betreft de oppervlakte zou sterk dienen onteigend te worden, ongeveer het dubbele van wat oorspronkelijk werd gedacht, daar een gedeelte voor militaire doeleinden voorbehouden moet blijven.

De gebouwen zouden volgens het ontwerp van conventie door de luchtvaartdienst van het gouvernement worden ontworpen en de aerodroom zou voor de stad bijzonder voordelig gelegen zijn. Het project wordt niet uit het oog verloren.

28 november 1935

Bij wijze van uitzondering is toelating bekomen om op het Sint-Denijsplein doopvluchten en luchttochtjes in te richten. Op zaterdag 30 november, zondag 1, zaterdag 7 en zondag 8 december zal een daartoe bijzonder vliegtuig ter beschikking worden gehouden van de belangstellenden.

De vlucht over de boorden van de Leie en de stad zal een prachtig aandenken blijven voor allen die de gelegenheid willen te baat nemen eens te vliegen.

Kaarten zijn verkrijgbaar in de tentoonstelling van het *Vliegwezen*, die zal gehouden worden van 30 november tot 5 december in de Handelsbeurs aan de Kouter en op het Sint-Denijsplein, op de dagen waarop de vluchten zullen geschieden.

3 februari 1936

Ingenieur De Block, die reeds vroeger aan de stad een voorstel deed over het inrichten van een luchthaven, heeft over dit onderwerp een voordracht gehouden.

Zij zou komen in de nabijheid van het Maria-Hendrikaplein. Hij meent dat de oprichting zonder een centiem toelage van de staat, de provincie of de stad mogelijk zou zijn en ze een tamelijke winst kan opleveren.

Personaliteiten uit officiële en nijverheidsmiddens woonden de voordracht bij, onder meer generaal Decae, die de minister Devèze vertegenwoordigde.

23 maart 1936

Onderhandelingen zijn aangeknoopt met het hoger beheer van het vliegwezen te Brussel over de aanleg van een vliegveld op het Sint-Denijsplein. De ontwerpen van de Gentse bouwkundige Armand De Block werden overgemaakt. Aangaande deze zaak werd op administratief gebied een overeenkomst getroffen tussen de gemeentebesturen van Gent en Sint-Denijs-Westrem, over het inlijven van het plein en de landerijen, gelegen tot aan de Leie.

25 maart 1936

In overeenstemming met het bevoegde ministerie is het gemeentebestuur in onderhandelingen over het afstaan van een gedeelte van het grondgebied van Sint-Denijs-Westrem aan Gent, namelijk het plein zelf en dan nog een strook die begrensd wordt door het straatje van het koffiehuis *Derby* en de weg welke naar de Leie loopt, tot en met de linkeroever, stroomopwaarts de rivier.

Deze inlijving zou geschieden met het oog op de gebeurlijke oprichting van een aerodroom door het ministerie van luchtwezen. Dat heeft reeds het inzicht te kennen gegeven, een zekere controle te willen uitoefenen op de zweefvluchten die op en boven het plein worden uitgevoerd.

20 november 1936

Het bevoegd ministerie schijnt het aanleggen van een luchthaven te Gent genegen te zijn. Onderhandelingen zijn aan de gang tussen het stadsbestuur en de staat over de modaliteiten. De uitvoering van het ontwerp zal wellicht in een nabije toekomst worden verwezenlijkt en gaat gepaard met een omvangrijk urbanisatieplan, dat voorziet in de inlijving van een aanzienlijk gedeelte van Sint-Denijs-Westrem.

22 januari 1937

Volgens een Brussels blad zou vanwege zekere inwoners van Gent die regelmatig gebruik maken van de luchtvaartdiensten aangedrongen zijn, opdat hun stad een luchthaven zou bekommen.

De vliegtuigen die nu te Gent landen maken gebruik van het Sint-Denijsplein. Ambtenaren van *Verkeerswezen* zouden zich onlangs naar Gent hebben begeven, teneinde de mogelijkheid van het aanleggen van een vlieghaven te bestuderen.

19 maart 1939

De *Ghent Aviation Club* leverde een half jaar lang goed propagandawerk voor de luchtvaart. Na de oprichting op 13 oktober 1938 ging de belangstelling in de eerste plaats uit naar de verwezenlijking van een vliegveld te Gent.

Op 17 februari laatstleden werd de toestemming verleend tot het effenen van het Sint-Denijsplein en op 6 maart werd daarmee aangevangen, een eerste overwinning die spoedig door andere zal gevolgd worden.

De *G. A. C.* is ook op andere terreinen werkzaam en richt verscheidene voordrachten en filmvertoningen in. Aldus gaat op 26 maart om 10 uur 's voormiddags een voorstelling door in de cinema Rex op het Maria-Hendrikaplein, met de medewerking van de Britse *Imperial Airways*.

De *Club* telt na een half jaar reeds 251 leden: 13 gedecretteerde piloten, 26 ereleden, 6 persleden, 36 beschermleden, 113 effectieve leden en 57 sympathisanten.

Deze belangstelling zal zeker nog toenemen, eens dat de Gentse bevolking minder onderscheid zal maken tussen de commerciële en de toeristische luchtvaart.

Een toeristenpiloot stijgt op wanneer het hem geschikt lijkt, zonder daartoe door één of ander bevel verplicht te zijn, waardoor de ongelukken in de sector van de luchtvaart voor liefhebbers uiterst zeldzaam zijn.

27 maart 1939

De militaire overheden schijnen erop gesteld te zijn dat de luchthaven wordt aangelegd aan de noordkant van de stad en niet te Sint-Denijs-Westrem. Anderzijds kan de stad zich de weelde niet veroorloven, een eigen vliegveld voor de burgerluchtvaart aan te leggen. De kosten zijn al te groot in verhouding tot hetgeen men mag verwachten.

De militaire overheden zijn er immer toe bereid om het vliegveld ook door de burgerlijke luchtvaarders te laten benutten. Er mag echter worden verwacht dat in de huidige omstandigheden, waarbij het *Comiteit van de Luchtbescherming* de bevolking maatregelen aanbeveelt tegen gebeurlijke aanvallen van uit de lucht, niemand hard gesteld is op een vliegveld in zijn buurt.

31 maart 1939

Er was sprake van het plein te Sint-Denijs-Westrem te herscheppen in een militair vliegveld. De rustige bewoners uit de omtrek komen daar echter tegen op, gezien het grote gevaar dat daaruit kan voortspuiten voor hun vei-

ligheid.

Men zou nu zinnens zijn een militair vliegveld te bouwen op de gronden van de *Rooigemse meersen*. Zaterdag zal het schepencollege zich 's voormiddags samen met de militaire overheden uit Brussel en Gent aldaar begeven, teneinde zich te vergewissen of dat gebied zich daartoe leent.

In het geval van een bevestiging zou een ontwerp worden gemaakt, dat vervolgens door de bevoegde overheden moet worden bestudeerd.

17 juli 1939

De *Ghent Aviation Club* nodigt de belangstellenden in de luchtvaart uit, zich eens naar het Sint-Denijsplein te begeven om er het werk van haar piloten te volgen.

Dank zij haar extreme propaganda telt de *Club* sedert donderdag vier nieuwe gebrevetteerde loodsen. Deze werden voor de luchtvaart gewonnen dank zij de bemoeiingen van de *Club*. Een na te volgen voorbeeld!

*** Op 1 september 1939 begonnen de vijandelijkheden tussen Duitsland en Polen. Op 3 september waren Frankrijk en Engeland in staat van oorlog met Duitsland.*

24 februari 1940

Niettegenstaande de beroerde tijden is de bedrijvigheid van de *Ghent Aviation Club* in niets afgenomen, wel integendeel.

Toen deze stoutmoedige instelling werd gesticht om aan Gent het voordeel te geven van een centrum voor het vliegwezen, werd door het bestuurscomiteit een programma uiteengezet dat voor velen onuitvoerbaar leek.

Nochtans heeft de *G. A. C.* woord gehouden en zijn werking neemt meer en meer toe. De *Club* wordt reeds aanzien als één van de belangrijkste van het land.

Als inzet van zijn cinematografische propaganda wordt op 10 maart om 10 uur 's voormiddags in de zaal *Majestic*, Veldstraat, een best passende film op het doek gebracht, namelijk *The lion has wings - De leeuw heeft vleugels*. De toegang is strikt privaat voor de leden.

5 mei 1940

De beheerraad van de *Ghent Aviation Club* brengt ter kennis dat wegens een beslissing van de militaire overheid, de toegang tot het plein van Sint-Denijs-

Westrem enkel nog zal verleend worden aan de loodsen, beschermleden van de G. A. C. en burgers welke dragers zijn van hun strikt persoonlijke lidkaart voor het jaar 1940. Die zullen zij aan de ingang moeten aanbieden.

Bovendien is het streng verboden op het plein om het even wat te fotograferen, te wandelen langsheen en binnen de hangaars of militaire vliegtuigen te benaderen.

De Club betreurt het, zijn leden niet op een andere wijze te kunnen verwittigen, wegens de verspreidheid van een groot gedeelte ten gevolge van de mobilisatie.

*** Op vrijdag 10 mei 1940 viel Duitsland België, Nederland en het Groot-Hertogdom Luxemburg aan. Gent werd op 23 mei 1940 door Duitse troepen bezet, het Sint-Denijsplein de dag nadien.*

25 juni 1940

De opperbevelhebber van de *Luftwaffe* Herman Göring is op 22 juni met een bijzondere trein naar Gent gereisd en heeft er het Sint-Denijsplein bezocht.

24 november 1940

Meer en meer wordt de aandacht van de Gentse bevolking in beslag genomen door de kwestie van de urbanisatie. De plannen bestaan uit het aanleggen en uitbreiden van nieuwe kwartieren aan de zuidwestelijke kant van de stad.

Het tweede plan, dat van Sint-Denijs-Westrem, zou het Vliegveldkwartier zijn, met de daarbij horende nijverheid. Dit gedeelte zou zich uitstrekken tot aan de moderne autostrade Brussel - Oostende, die moet worden vervolledigd.

*** De "Luftwaffe" had weinig belangstelling voor het vliegveld van Sint-Denijs. Het werd niet gebruikt door jachtbommenwerpers, wel door verkenningstoestellen. De kazerne werd overgelaten aan de Fabriekswacht, een bewakingseenheid van de industriële bedrijven, vliegvelden en strategisch belangrijke punten.*

ERIK DE KEUKELEIRE

Fragmente uit "Sint-Pieters-Aalst, Sint-Pieters-Aaigem en Sint-Denijsplein - deel 3 (1919-1940)", 290 pagina's - oktober 2004 - uitgave in eigen beheer.

GENTSE MEMORIEDAGEN: 8 DECEMBER

8 December 1567

Dood van François d'Helfault, abt van de St-Pietersabdij.

Hij vervulde deze functie van 1555 tot 1567.

Deze ontwikkelde kunstminnende Artesische edelman werd door, Filips II en de Paus uitgekozen om de eerste bisschop van Gent te worden, maar hij weigerde deze eer. Hij heette in feite Avroult, maar was Heer van Helfaut.

Men kan hem dus ook tegenkomen als d'Avroult en d'Havroult .

Volgens Bernardus De Jonghe stierf hij van hartzeer omdat de beeldstormers huis gehouden hadden in zijn kerk.

8 December 1760

Mijtering van Gudwalus Seiger als 70e en voorlaatste abt van de St-Pietersabdij. Als je ooit een Gudwald Sieger tegenkomt, niet verschieten, het is onze Seiger.

Geboren in 1717 was hij abt van 1760 tot 1789. Hij werd begraven op het kerkhof van Zwijnaarde.

Hij werd bijgenaamd "Le Magnifique" (De prachtlievende).

Hij was eigenaar van het "Huis met de 2 torens" in de Veldstraat dat hij liet afbreken en vervangen door een neoclassicistisch herenhuis.

Een portret van hem, geschilderd door Jean-Pierre Sauvage, hangt in de Bijloke, of zou er moeten hangen.

8 December 1847

Tijdens de Franse overheersing waren al de kerkelijke eigendommen uitgeroepen tot nationaal bezit, daaronder bevond zich ook de St-Amandusheuvel met de daarop gebouwde kapel, bij de Gentenaars misschien beter bekend :als de Kapellenberg.

Noch het Hollands Bewind, noch de Belgische onafhankelijkheid brachten daar verandering in en de Kapellenberg bleef staatseigendom.

In 1847 verzamelde Pastoor Van Damme van St-Amandsberg de nodige gelden om de heuvel en de kapel van de Staat af te kopen. Hij kreeg eveneens de toelating om er een kerkhof aan te leggen. Dit kerkhof, werd er gezegd, "moest waardig voor deze bestemming zijn en van de historische en godsdien-

Neogotische grafmonumenten op het Campo Santo.

stige herinneringen dezer plaats, eene soort campo santo zijn voor bemiddelde lieden, voor adellijke families, voor personen door deugden en hoedanigheden aanzienlijk.”

De Italiaanse benaming “Campo Santo”, wat staat voor “heilig veld”, sloeg in en sindsdien .is dit kerkhof zo blijven heten.

Het werd de begraafplaats voor tal van Vlaamse prominenten. De eerste onder hen was Jan Frans Willems. Hij was het jaar voordien gestorven en werd aanvankelijk begraven op het kerkhof van de Wasstraat, maar hij werd daar ontgraven en overgebracht naar het Campo Santo. Deze plechtigheid had veel volk naar Sint-Amandsberg gelokt. Voor zijn mausoleum voerden 300 zangers, onder de leiding van Mengal, een cantate uit “Grafkrans aen Willems”, op muziek van Gevaert en tekst van Prudens Van Duyse. Er waren toespraken van Professor Serrure, Hendrik Conscience, August Snellaert, Norbert Cornelissen, enz. Tal van bekende Vlamingen zouden Willems daar in de loop der jaren komen verwoegen, zoals de letterkundigen Ledeganck, Snellaert, Rosalie Loveling, Prudens Van Duyse, Karel Van de Woestijne. Ook architecten zoals Louis Roelandt, Louis Minard, Jan Rooms en Valentin Vaerwyck vonden er hun laatste rustplaats. Kunstschilders zijn er goed vertegenwoordigd met Felix De Vigne, Doudelet, Theophiel Lybaert, Ferdinand Willaert, Albert Baertsoen, Cecile Caeterman.

Verder gekende toondichters zoals Joseph Mengal, Isidoor De Vos, Frans Uyttenhove en Gabriël Verschraegen liggen er begraven.

Wetenschappers ontbreken evenmin: Mareska, Guislain, Nobelprijswinnaar Heymans, de geschiedkundigen Baron Jules de Saint-Genois, Frans De Potter, Pierre Kluyskens. Beeldhouwers: Aloïs De Beule.

Zelfs voor hen voor wie kerkhoven bezoeken geen geliefde bezigheid is, loont het toch de moeite dit uniek museum eens binnen te stappen.

8 December 1856

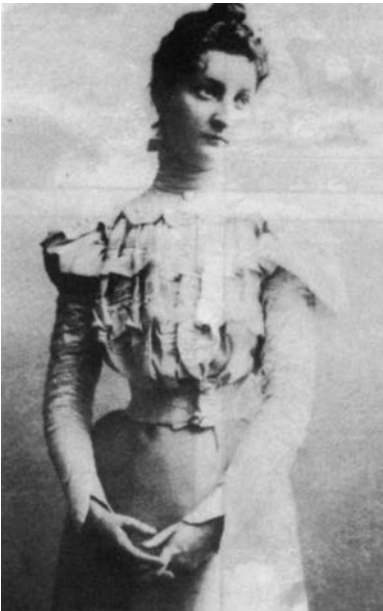
De St-Baafs kathedraal wordt voor de eerste maal met gas verlicht: 90 beken.

8 December 1860

Karel Onderet wordt aan het Conservatorium benoemd tot eerste Professor van “Vlaamsche uitspraak en uitgalming.”

Zie ook “Ghendtsche Tydinghen” - 2002 - n° 4 - pp. 251-252

8 December 1875

Geboorte te Gent van Jenny Montigny. Deze schilderes was de dochter van een Universiteitsprofessor, haar moeder was een Engelse. Zij stierf in Deurle in 1937.

Jenny Montigny. 1875-1937. Portret geschilderd door Leon De Smet

8 December 1883

Opening in de oude Wolleweverskapel van het “Eden-Theater.”

Dit gebeurde in aanwezigheid van de Schepenen Colson, Voituren, Dauge en Bruneel. Het maakte enkele jaren furore, maar sloot zijn deuren in 1894.

Later zou daar de “Cinema Carillon” komen en nog later de “Savoy”.

8 December 1896

Paul Bergmans en Armand Heins stellen aan de “Société d’Histoire et d’Archéologie de Gand” voor een “Inventaire Archéologique” op te maken en te publiceren in de vorm van losse fiches.

Hugo Collumbien

VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS: GUSTAVE ABEL (GENT 1866 - UKKEL 1945)

Advocaat, provincieraadslid, journalist, schrijver

Gustave Abel werd geboren te Gent in 1886 in de Sleepstraat. Zijn vader Charles was koopman.

Hij studeerde rechten aan de universiteit te Brussel. Advocaat. Journalist. Hij staat met een welgedaan gezicht en een sigaar rokend afgebeeld op de ets "Les Journalistes" van Jules De Bruycker.

Hij was van 1894 tot kort voor W.O.I hoofdredacteur van de krant *La Flandre Libérale*. Hij reorganiseerde het blad en legde meer nadruk op de literaire bijdragen en de lokale berichtgeving. Hij was tevens hoofdredacteur van *Le commerce et l'Industrie* te Gent en medewerker, aan *La Meuse* en *l'Echo de l'Industrie*. Na W.O. I was hij van 1922 tot 1925 hoofdredacteur van *L'Indépendance belge*. In 1904 werd hij in Gent tot provincieraadslid verkozen. Hij werd permanent secretaris van het Nationaal Comité van de Liberale Partij. In 1907 was Gustave Abel als advocaat gevestigd in Nieuwland 4 te Gent. In 1914 verhuisde hij naar Etterbeek en later naar Ukkel. Van 1910 tot 1921 had hij ook een buitengoed in de Kasteelstraat 4 te Gentbrugge. Hij werkte mee aan verscheidene periodieken, o.a. **Revue de l'Université de Bruxelles** en **La Revue de Belgique** en publiceerde talrijke brochures over politiek, sociale en economische problemen. **Une enquête sur l'armée Hollandaise** (1908), **En faveur du Congo et contre sa reprise immédiate** (1895), **De fiscale grieven der kleine burgers — Les griefs fiscaux des petits bourgeois** (1901), **Gand Exposition 1913**, **La Revue de Belgique**, 1913, **Le rôle du Libéralisme, Socialisme et Socialistes**, **Les Syndicats neutres**, **La question des langues** (1914), **De l'influence religieuse de la femme dans le mariage** (1906), **A propos de la séparation des églises et de l'Etat** (1906), **Les religions sanglantes** (1904), **La Jeunesse Catholique**.

Hij had heel wat contacten o.a. met Prosper Claeys, Ferdinand Vanderhaeghen en Paul Frédéricq en de talloze literatoren die aan *La Flandre Libérale* hun medewerking verleenden. Hij schreef ook literair werk o.a. **Le labeur de la prose** (vol frappante karakteristieken over de conceptie en uitwerking van literair werk), préface de Camille Lemonnier (1891), **Portraits de Gantois** (s.d.), een studie over Sainte-Beuve. Van zijn toneelstukken, o.a. **La Fiancée** en **l'Obstacle**, is het meest succesrijke **Les forces ennemies**, een komedie in drie bedrijven, die op 2 april 1910 in de barstensvolle Gentse Opera werd

opgevoerd door acteurs en actrices van de Comédie Française. Hij publiceerde zijn memoires onder de titel **Le livre de mes illusions** (1930), een boek met reflecties over politieke, militaire, economische en sociale toestanden en gebeurtenissen uit de periode van 1914-1918 tot het einde van de jaren twintig. Het bevat ook bijna honderd bladzijden uittreksels uit zijn dagboek van dezelfde periode en verwijst herhaaldelijk naar vroegere perioden in de geschiedenis.

Literatuur

G. Vanzype, *Biographie Nationale*, Gustave Abel, XXX, col. 2-3.

L. Bertelson, *Dictionnaire des journalistes-écrivains de Belgique*, 1960.

E. Voordeckers, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers. Repertorium (1667-1914)*, I.C.H.G., 1964.

Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie, Gustave Abel, deel I, p. 169, 1971.

Paul Huys, *Les Journalistes*, een ets van Jules De Bruycker, 1907, Ghendtsche Tydinghen, 24e jg., 1995, nr. 1, 51-63.

Daniël Van Ryssel

VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS: HERMAN VAN OVERBEKE

("Ghendtsche Tydinghen, 40ste jaargang, nr.3, blz. 263-264)
Enkele aanvullingen.

"Een overheidsbestuur dat zichzelf respecteert, moet of wil van tijd tot tijd zijn verdienstelijke onderdanen, groepen van onderdanen of figuren uit andere regionen die iets bijzonders presteerden voor de stad, in de bloemetjes zetten. Dat gebeurt dan meestal tijdens een officiële ontvangst ten stadhuize waarbij niet zelden een eremetaal wordt uitgereikt".⁽¹⁾

Vanaf 1881 heeft de Gentse stadsmagistraat een reeks standaardpenningen voor dergelijke gelegenheden laten aanmaken. Het eerste type was een stadspenning die was ontworpen door de Gentse kunstenaar Victor Lemaire (zie verder). In het derde decennium van de 20ste. eeuw werd bij beeldhouwer Floris De Cuyper ⁽²⁾ een nieuw ontwerp voor de stadspenning besteld. Op de

voorzijde (zie Afb. 1) is de Gentse Maagd afgebeeld, niet volledig, maar tot in de helft van haar dijbenen. Haar lichaam is een weinig gedraaid naar haar rechterzijde en haar hoofd is volledig in profiel (naar rechts gedraaid). Zij draagt een middeleeuws gedrapeerd kleed met schoudermantel, een halssnoer en een huif, een soort puntig hoofddeksel. In haar rechterhand houdt zij het wapenschild van de Stad Gent vast. Haar linkerarm rust op de afsnede van de medaille. Onder de afsnede is er een banderol waarop de tekst GENT is aangebracht gevolgd door drie vierpuntige sterren en onder de eerste tekst verder op de banderol het woord GAND. Op de achtergrond zien we de Gentse

torens. Links, tussen de rand en het wapenschild, staat de naam van de medailleur: Floris De Cuyper (incuus [11]). Op de keerzijde (zie Afb. 2) zien we bovenaan het Gentse stadswapen met links en rechts daarvan een banderol waarop links de inscriptie LA VILLE DE GAND en rechts DE STAD GENT. Rond de banderol is een bloemenkrans verweven. Onderaan langs de rand staat de naam van de medailleur: Floris De Cuyper (incuus). De open plaats in het midden is voorzien voor een te graveren tekst en op de banderol onderaan wordt de datum van uitreiking van de medaille gegraveerd. Deze medaille is dus tweetalig. Huguette Taymans beweert in haar artikel “De tweede Duitse luchtvloot op bezoek in het Gentse Stadhuis”⁽³⁾ dat tijdens de Duitse bezetting van België, toen de 2de Duitse luchtvloot op 1 oktober 1940 op bezoek was in het Gentse Stadhuis en aan alle aanwezigen de stadsmedaille voor die gelegenheid werd uitgereikt, de eerste vervlaamste versie van de stadsmedaille werd uitgereikt. Op de voorzijde kwamen nu op de plaats van het woord GAND vier 4-puntige sterren te staan (zie Afb.3) en op de keerzijde stond nu bovenaan links STAD en rechts GENT (zie Afb.4).

Daniël Van Ryssel vermeldt op blz. 264 van zijn artikel over Herman Van Overbeke dat hij de ontwerper is van het Openluchttheater in het Citadelpark. Op 1 september 1940 werd daarvoor aan Herman Van Overbeke door de Gentse Stadsmagistraat een medaille uitgereikt (zie Afb.4). We lezen de op 6 regels gegraveerde tekst:

AAN
DR HERMAN VAN OVERBEKE
ONTWERPER
VAN HET
OPENLUCHT THEATER
PARK

Op de banderol onderaan staat de datum van uitreiking gegraveerd:
1 SEPT 1940.

De bewering van Huguette Taymans dat de eerste vervlaamste Gentse stadmedaille op 1 oktober 1940 werd uitgereikt (zie hoger), klopt dus niet: het is reeds vroeger gebeurd.

Ook het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen vereremert regelmatig personen en groeperingen die zich verdienstelijk hebben gemaakt op gebied van landbouw, kunst en handel. Zo heeft de bekende Gentse kunstenaar Georges Verbanck, beter bekend als Geo Verbanck⁽⁴⁾, voor de provincie Oost-Vlaanderen een huldemedaille gemaakt⁽⁵⁾. Op de voorzijde (zie Afb.5) zit links

een geknielde naakte man met baard, naar links. Hij houdt in zijn rechterarm een zeilschip vast en hij leunt met zijn linkerarm op het wapenschild van Oost-Vlaanderen. Hij stelt de Schelde voor. Rechts zit een geknielde naakte vrouw met haar dat in vlechten op haar schouders hangt, naar rechts. Zij houdt in haar linkerarm een visserssloep vast en leunt met haar rechterarm op het wapenschild van Oost-Vlaanderen. Tussen de schouders van beiden in zien we een stralende zon. Bovenaan staat de tekst OOST-VLAANDEREN. Op de banderol onder het wapenschild staat het woord SCHELDE en rechts het woord LEIE. Onderaan (incuus): Geo Verbanck .46. Op de keerzijde (zie Afb.6) staat het wapenschild van Oost-Vlaanderen, met links een bundel korenaren met sikkel en rechts een Mercuriusstaf. Op de banderol staat de tekst LANDBOUW: KUNST: HANDEL Links onder de banderol lezen we (incuus): V. VAERWYCK

DEL.⁽⁶⁾

en rechts onder de banderol (incuus): G. VERBANCK
1947 SCULP.

Bovenaan het klimmende opschrift:

HULDE.DER.PROVINCIE.OOST-VLAANDEREN.

Onderaan is ongeveer 1/3 van de medaille vrijgelaten voor de te graveren tekst. Daniël Van Ryssel vermeldt op blz.263 van zijn hogergenoemd artikel dat Herman Van Overbeke in 1949 het monumentaal Lam Godsspel ontwierp, muzikaal omlijst door musicus, schilder en schrijver Robert Herberigs, een spel dat met grote praal voor de St.Baafskathedraal werd vertoond ter gelegenheid van het 1000-jarig bestaan van Gent. De provincie Oost-Vlaanderen betoonde Herman Van Overbeke haar dankbaarheid door hem te huldigen en hem daarbij een medaille te overhandigen (zie Afb. 6). Op de keerzijde van die provinciale huldemedaille is gegraveerd (op 4 regels):

AAN DE HEER
DR HERMAN VAN OVERBEKE
SCHEPPER VAN HET LAM GODS-SPEL
TE GENT

Hogergenoemde Robert Herberigs, geboren te Gent in 1886, behaalde in 1909 te Brussel de Prijs van Rome voor compositie met zijn cantate "La légende de St. Hubert". Vier jaar voordien had hij reeds de tweede prijs behaald. Wanneer de Stad Gent de zege van haar jong talent vernam, werd dadelijk besloten hem plechtig te onthalen. Op maandag 11 oktober werd hij stoetsgewijs van het Zuidstation naar het Stadhuis begeleid waar hem door de Heer Siffer een erpenning werd overhandigd (8). De medaille die hem werd overhandigd (zie

Afb. 7 en 8) is het eerste type van de standaardmedailles die de Gentse Stadsmagistraat vanaf 1881 liet aanmaken (zie hoger), een werk van Victor Lemaire (9). Op de voorzijde troont de gekroonde Gentse Maagd, centraal op een grasveld met een houten omheining. Haar linkerarm rust op het stadswapenschild. Op de grond naast het stadswapenschild liggen boeken, een mandje en een wereldbol. In haar rechterhand houdt zij een banier vast waaraan bovenaan een wimpel is gevestigd waarop S.P.Q.G. (= Senatus Populusque Gandavensis = het Bestuur en het Volk van Gent). Aan haar rechterzijde rust de leeuw van Vlaanderen met zijn kop en zijn voorpoten op haar rechterknie. Op de achtergrond rechts zien we Gentse torens en rokende fabrieksschouwen. Op de afsnede: LEMAIRE ⁽¹⁰⁾
Op de keerzijde (op 6 regels):

DE STAD GENT
AAN
MR HERBERIGS
OCTOBER
1909
PRIJS VAN ROME

WILLY ROUQUART

NOTEN

- ¹ Blz. 23 van “Gentse Penningen (1780-1980)”, 1989, een uitgave van de Dienst voor Culturele Zaken van de Stad Gent, naar aanleiding van de tentoonstelling in het Museum voor Volkskunde van 16-12-1989 tot 11-03-1990. (G.P.)
- ² Floris DeCuyper werd geboren te Antwerpen in 1875 en overleed te Mortsel in 1965. Hij was leerling aan de Academie en aan het Hoger Rijksinstituut voor Schone Kunsten te Antwerpen. Hij behaalde in 1900 de tweede Prijs van Rome voor beeldhouwkunst. Hij ontwierp tal van oorlogsmonumenten (1914-1918) in het Antwerpse en ook enkele medailles. (G.P., blz. 190).
- ³ “De Muntklapper”, een uitgave van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde, nr. 70, 2011, blz 23.
- ⁴ Geo Verbanck werd geboren te Gent in 1884 en overleed te Aartselaar in 1961. Hij was leerling aan de Academies van Gent en Brussel. In 1909 was hij tweede laureaat van de Prijs van Rome. Later werd hij leraar aan de Gentse Academie en ontwierp hij tal van gedenkstenen en borstbeelden. Vooral bekend is zijn monument voor de Gebroeders Van Eyck te Gent. (G.P., blz.182) Geo Verbanck heeft ongeveer 36 kunstmedailles gemaakt. Daarnaast heeft hij tijdens de 1ste wereldoorlog voor de Stad Gent noodmunten ontworpen en in 1937 een project ingediend voor een muntenreeks. Voor een volledig overzicht van zijn numismatisch werk: zie het werk van Anthony Demey: “Geo Verbanck (1881-1961)”, 2003.
- ⁵ Anthony Demey, o.c., blz. 56-57.

- ⁶ Volledig: V. Vaerwyck delineavit = V. Vaerwyck heeft het getekend. Valentin Vaerwyck werd te Gent geboren in 1882 en overleed er in 1959. Hij was architect en tekenaar. Zijn belangrijkste realisaties zijn o.a. de herstelling van het Belfort in 1912-1913 en het ontwerp Oud-Vlaenderen op de Wereldtentoonstelling van 1913. Als bouwmeester tekende hij ook voor het Gemeentehuis van Zomergem, het Stadhuis van Diksmuide, het Justitiepaleis van Dendermonde en het Alijnsgodshuis te Gent. (G.P., blz. 179-180)
- ⁷ Volledig: G. Verbanck sculpsit = G. Verbanck heeft het gegraveerd.
- ⁸ G.P., blz. 103 en Gazette van Gent, 29.9/12.10.1909.
- ⁹ Victor Lemaire werd geboren te Gent in 1826 en overleed te Gentbrugge in 1905. Hij werd reeds als kind tewerkgesteld bij een edelsmid en daar leerde hij de eerste knepen van het vak. Hij volgde lessen voor tekenen en beeldhouwen aan de Gentse Academie. Vooral het graveren van medailles sprak hem aan. (G.P., blz. 170)
- ¹⁰ Dit ontwerp van Victor Lemaire wordt nog zeer lang na zijn dood gebruikt, omdat het zo populair was.
- ¹¹ incuus = “ingeslagen”, dus niet in reliëf

HET KRONIEKJE VAN EEN OUDE GENTENAAR

Vandaag met de S.

Sâorge: Deken.

Sâovol: Sabel.

Sans-souci: Iemand die zich geen zorgen maakt.

Sajette: Saai.

Sarol: Charles.

Sooveere: Redden.

Saveuje: Savooi.

Salão: Salade.

Sakrijkruit: Witloof.

Sakkerde pietses: ook Sapperdepieses = Een bastaardvloek.

Schabbernakke: Nek.

Schâoverdijne: Schaatsen.

Schalse: Discalsen. Ongeschoeide karmelieten.

Schandelizee: Champs-Élysées.

Schawe: Overkleed. Ook soms: voorschoot.

Schamateur: Goochelaar.

Schèwe: Schouw. Ook Schaduw. Schèwe geven: Iets vlug laten vooruitgaan.

Scharmijnkel: Toegepast in negatieve zin op een persoon. E lûulijk scharmijnkel.

Scheel: Deksel.

Schèwer: Schouder.

Scheete: E scheete op e flassche of in e flassche: Iets zonder waarde of betekenis.
Gien scheete van en'èwe hoere wird zijn. Niets waard zijn. Van een scheet een donderslag maken.

Scheetse: Koosnaam voor een meisje.

Schîef: Zijn mutse stâo schîef: Hij is in slecht humeur.

Schîen: Scheiden.

Schelle: Schil. Ook: snee. E schelle hespe.

Schelpirweete: Erwtten die met de schelp gegeten worden.

Schijnkel: Schenkel, dijbeen van een rund.

Scheute: Een schot. Alle scheute zijn gien âoze.

Schirre: Scheren.

Schis: Scheermes.

Schup: Schop. Iemand ne schup onder zijn gat geeve.

Schuppe: Tuingerief, een schop.

Schoelde: Een gemene kerel.

Schijtiefer: Een verwaande vrouw.

Schijtkèze: Iets zonder waarde. E pond schijtkèze.

Sakrijje: Chicoree.

Schanfelirkes: Artificieel rubberen borsten. Ook wel condoms.

Scharte: Een schram.

Scharten: Krabben.

Schampavie: Hij ès schampavie: hij is weg.

Schûun weere: Hij hee màor den helft van 't schûun weere verstâon: hij heeft er niet veel van begrepen.

Schieflâon: Stelen. In de Gentse haven deed een douanier een auto stoppen, in de koffer lagen verscheidene kratten met bananen. Hij zei tegen de chauffeur: "Schief geslegen aan de haven zeker?" "Nee, zei, hij, ze waren al krom."

Schîeve: Ne schieve krijgen: afgewezen worden.

Schreepe: Ge zul GIJ mijne weurtel nie schreepe. Ge zult mij niet liggen hebben.

Schuifelen: Fluiten. Da d'èk nog op gienien vioole hûure schuifele. Dat heb ik

nog nooit gehoord.

Schuifpoejer: Talc.

Schuimerkes: Destijds snoepgoed.

Scéance tenante: Onmiddellijk.

Sekateur: Snoeischaar.

Sebiet: Onmiddellijk.

Schrebielde: Sintels.

Sansiebol: Gevoelig.

Serzant: Werktuig van een timmerman = Serre-joint.

Siesselootse: Spreken met een siesselootse = Een spraakgebrek waarbij men moeilijkheden heeft met het juist uitspreken van s en sch.

Suikerlootse: De uitverkoren leerling van de meester of de juffrouw.

Sigare: E lochte sigare = een lichtzinnig persoon.

Silderee: Selder.

Sies - Siesse: Mansnaam. Afkorting van Francis.

Seskes: Stuipen.

Sijsse: Saus. Iemand zijn sijsse geven. Het kwaad zeggen wat men over iemand denkt.
Dat gebeurde liefst anoniem, zoals op carnaval en men gemaskerd was zodat men niet kon herkend worden.

Schof: Schuif. In het bovenste of onderste schof liggen.

Slabâorze: Ieveranst zijn slabâorze in slâon: In een gesprek, meestal ongewenst, tussenkomen en opmerkingen maken.

Slag: Hij hee in de slag geweest. Hij is gehavend.

Slâope: Slapen. Slâope tot wannier da de zonne in zijn gat schijnt = lang slapen.

Slimûure: Dommerik.

Slaphangerstrâotse: De Prosper Claeystraat waar enkel oude koppels wonen.

Sleine: Sleidinge.

Slekkestekker: Sabel van de burgerwacht. En niet porte-feuille.

Sleppetrekker: Een vleier, een mouwveger.

Slets: Pantoffel.

Slidderen: Glijden.

Slijnke zesse: Wanneer men struikelt en moeite doet om overeind te blijven.
Dit was een danssprong uitgevonden door Pier den Beulync, voorzitter van de "Zware Gentenaars". Het bestond in 3 maal voorflikkeren, 3 maal achterflikkeren en dan omhoog springen en, vooraleer op de grond te komen, 3 maal de voeten tegen elkaar kletsen. Een moeilijke acrobatische sprong.

Slûusters: Bolsters van noten of kastanjes.

Smesse: Smidse.
 Smirrijnge: Rammeling.
 Smijt: Reuzel.
 Snêew: Sneeuw. 't Zal teege zijn gat sniewe. Hij zal er naast pakken.
 Sneukolderijje: Snoepgoed.
 Sofietses: Kakkerlakken.
 Soluuse: Rubberlijm om fietsbanden te plakken. Vóór het ontstaan van de
 "rustinekes".
 Soelazement: Opluchting.
 Soemèteere: Voorleggen.
 Soepape: Klep.
 Sossietsesprâot: Dwaze praat.
 Sossietsesboelvaar: De Elisabethlaan. Ook "Boulevard Boe-Boe".
 Soepsonere: Verdenken.
 Spaneetse: Een zeer nauwsluitend rokje. Vandaar het liedje: "In mijn lief die
 drâog de e spaneetse, in dat spand'an eur poepescheetse. Ze kan op de tram
 nîe mîer gân, in ze moe op 't plankier blijve stâon."
 Speeklâosse: Speculoos.
 Smûur: Mist.
 Smèws: Ne rijke smèws.
 Stekske: Een zwavelstokje. Stekskeshâor: Een "brosse".
 Steppe: Stikken op de machine.
 Stietebijntse: Stuit.
 Stijnkadoor: Een goedkope sigaar.
 Spekuleere: Op de beurs spelen. Ook zich aan iets verwachten. Hij speeku-
 leert er op da zijne gebuur zijn huis gân verkuupe.
 Speelwajâoze: Huwelijksreis.
 Spiete: Spuit.
 Spurte: Sport van een ladder of van een stoel.
 Staminee: Herberg.
 Stijnezel: Dommerik.
 Spandeere: Uitgeven.
 Stijnkerkes: Bloem. Afrikaanderkes. Tagète.
 Stopseltrekker: Kurkentrekker.
 Streutses leggen: Toenadering zoeken.
 Suus: Van zijne suus valle. In zwijm vallen.
 Wat doet een boerin die van hare Suus valt? Zij kruipt er weer op.
 Spierke: Een kleine hoeveelheid.
 Stille: 'Es stille wâor dat nie wâojt.
 Slûure: Een arme of te beklagen vrouw.

Sukkolstrâotse: In het Sukkolstrâotse zitten: In de miserie zitten.
Sossefine: Joséphine. Ook afgekort: Sosse.
Suke: Iets dat versleten is. Iets dat niet veel waard is.
Supozeere: Veronderstellen.
Spoed: Hâostige spoed ès zelden goed, tenzij in het vangen van vleuje.
Soorte: E soorte om unit te kwêeke in de jonkskes te versmûure.
St-Raspijn: Het Koevent van Sèn Raspijn: Het gevang. Verwijzing naar het Rasphuis.
Stoeferke: Een pochette.
Stoelkeszetterigge: Die in de kerk de stoelen goed zet en rondgaat om het “stoelgeld” te ontvangen.
Steekkèrre: Een stootkar.
Storse: Store.
Strâotse van Berèw: Officiële naam van de straat: Berouw.
Stremijne: Vergiet.
Stronkomisse: Een bescheten commissie. Iets wat men niet graag doet en waarvan men geen resultaat verwacht.
Stronzat: Erg dronken.
Stuiven: ‘t Gâo dèm dâor vrie stuive: Het gaat het er daar erg aan toe gaan.

Hugo Collumbien

BIBLIOGRAFIE

Bij de Uitgeverij Peeters in Leuven verscheen **“Het Mysterie van het Lam Gods”**. “Filips de Goede en de Rechtvaardige Rechters van Van Eyck”.

Weeral een boek over het Lam Gods? Ja, dat schijnt een onuitputtelijk onderwerp te zijn. Maar deze keer gaat het niet over de verdwenen Rechtvaardige Rechters en de klassieke beschrijving van het retabel.

De auteur is Luc Dequeker, emeritus hoogleraar KU Leuven die van 1969 tot 1979 oudtestamentische exegese doceerde aan de Faculteit Godgeleerdheid.

Het is een studie over de iconografie van het Lam Gods in verband met de tekst uit de Apocalyps en de Profeten. De titel van enkele hoofdstukken kunnen dit misschien verduidelijken: “Het Lam Godsretabel en de Apocalyps van Johannes”, “Het Lam Gods en het Hooglied. De Bruiloft van het Lam.”, “Het Lam Gods en het weefsel van Civitas Dei in de 15e eeuw”, “Filips de Goede en het Lam Gods”, een thema dat meestal niet aan bod komt.

U merkt het, het is geen boek dat men vlug eens gaat lezen op trein, tram of bus. Het is een studieboek van 286 bladzijden, geïllustreerd met talrijke kleurenfoto's, niet alleen van het Lam Gods, maar ook van aanverwante thema's.

Het boek heeft een formaat van 16 x 24 cm.

Te bekomen in de boekhandel aan 40,48 €.

Een andere publicatie is de 32 bladzijden tellende brochure **“Verhalen uit onzalige tijden.”** “De dagen van September 1944 in Mariakerke-Kolegem”

Een thema dat al behandeld werd in ons tijdschrift, maar toch zeer interessant wegens het feit dat het niet het verhaal is van één auteur, maar van een 20-tal auteurs, allemaal mensen die het in hun jeugd meegemaakt hebben, samen rond een grote tafel gaan zitten zijn en besloten hun herinneringen op papier te zetten, met als resultaat veel interessante details, die zonder dat definitief verloren zouden gegaan zijn.

Deze geïllustreerde brochure van 14,5 x 20,5 cm. kost 5 €. Ze is te koop op zondagmorgen van 9 tot 12 u. in het K.W.B. lokaal, Eeklostraat 134 te Mariakerke. Of bij Roger Leybaert, Tel. 09.227.41.70 of bij Jozef Demaeght, Tel. 09.226.24.94

“Huldeboek Emile Flamant (1933-1994)” is een publicatie van het “Liberaal sociaal Werk De Voorzorg” met meewerking van het Liberaal Archief.

De actieve, sociaal voelende Emile Flamant was niet alleen gemeenteraadslid,

volksvertegenwoordiger, Voorzitter van het Verbond van Liberale Mutualiteiten, maar eveneens actief in een groot aantal andere verenigingen waar hij zich door zijn minzaam, innemend karakter vele vrienden maakte.

Dat moge blijken uit dit huldeboek waarin velen het goed komen vertellen wat zij over hem dachten.

Men vindt er getuigenissen van Mathias De Clercq, Noël Bouquet, Jan De Clercq, Herman De Croo, Roland Deswaene, Roni De Waele, Jean Pede, Gilbert Temmerman, Ignace Van Belle, Etienne Vermeulen, Willy Waldach, Rudy Coddens, Lieve Cerulus, Hedwig De Koker, Erwin De Vriendt, Frederik Evers, Geert Messiaen, Dirk Verhofstadt en Geert Versnick.

Het boek heeft een formaat van 17 x 24 cm. telt 172 bladzijden en bevat een 80-tal foto's. Het kost 20 € en is te koop in het Liberaal Archief, Kramersplein 23 - 9000 Gent.

Tel. 09.221.75.05

De **“Handelingen LXIV - 2010”** van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent wordt nu uitgegeven door “Academia Press”. Het zijn weer 2 boekbanden met doorlopende paginanummering.

Wij noteerden daarin verschillende bijdragen die ook onze lezers kunnen interesseren:

- Ruimte en bebouwing in het centrum van het middeleeuwse Gent.
- Willem Rym in opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk (1482-1492).
- Een Gentse staatsgreep.
De gevangenneming van de Hertog van Aarschot en andere edelen te Gent op 28 oktober 1577.
- De Gentse edelsmeden en hun ambachtsleven tijdens de 15e en 16e eeuw.
- De productie en gebruik van wandtapijten in Gent.
- De Gentse rentenverkoop in de 16e eeuw.
- Incestprocessen voor de Gentse officialiteit tijdens de 18e eeuw (1764-1784).

Tot onze grote verbazing, om niet te zeggen ongenoegen, hebben wij met spijt vastgesteld dat men gemeend heeft er goed aan te doen een van de meest interessante bijdragen te schrappen, nl. de Bibliografie van Gent, dit was uitstekend, zeer nuttig documentatiemateriaal. Wij vragen ons af wie een dergelijke onzalige beslissing genomen heeft en wat men daar denkt mee te bereiken. Niet te begrijpen.

Deze “Handelingen” tellen 408 bladzijden.

Prijs voor de niet-leden van deze Maatschappij: 21,25 €. Te storten op rekening van de Maatschappij: N° 000-0370.680.43

H.C.

VRAAG EN ANTWOORD

Antwoord van de heer **Guy Schrans** op de vraag van de heer **Willy Tys**, (G.T. 2011 - N° 3 – 288)

Ziehier enkele gegevens betr. Elisabeth-Pauline de Gand (1737-1794)

1. Er bestaat een heel boek over deze dame en haar familie: G. Dansaert, *Une grande suzeraine au XVIIIe siècle - Elisabeth-Pauline de Gand-Merode-Isenghien, comtesse de Lauraguais*, Bruxelles, 1943.
2. Buiten de biografische gegevens in voormeld boek, signaleer ik nog dat zij afstamde van de oude Vlaamse familie Gand-Vilain welke verwant was met de hoogste adel in de Europese landen. Zij werd geëxecuteerd te Parijs in 1794. Haar hierna te vernoemen echtgenoot (van wie ze gescheiden leefde) was de revolutie genegen en ontsnapte aan de Terreur.

Deze echtgenoot, de hertog Louis-Léon de Brancas-Villars, graaf de Lauraguais (1733-1824), was een kunstliefhebber en mecenas. Hij was vooral bekend als grapjas en rokkenjager. De beroemde zangeres Sophie Arnould (1740-1802) was een hele tijd zijn maîtresse. Hij schreef enkele oppervlakkige werkjes die buiten de mondaine kringen geen succes hadden. Van belang zijn wel de door hem bezorgde *Souvenirs* van zijn grootmoeder de hertogin Marie-Angelique de Brancas (1676-1763) betr. de eerste jaren van het koningschap van Louis XV en het drukke amoureuze leven van deze vorst. Hij werd lid van de Académie des Sciences en was een vurig voorstander van les *Lumières*.

3. Uit voornoemd huwelijk volgde o.m.:
 - de hertogin Pauline-Louise-Antoinette de Brancas-Villars (1755-1812), die huwde met de erfelijke prins hertog Louis-Englebert d' Arenberg (1750-1820) een van de meest vooraanstaande edellieden van onze gewesten, en een leidend democraat (Vonckist) tijdens de Brabantse Omwenteling. Ook gekend als 'de blinde hertog').
4. Uit de buitenechtelijke relatie tussen graaf Louis Léon de Lauraguais en Sophie Arnould volgde in 1761 ridder Augustin-Corneille de Brancas-Villars. Deze was tijdens de Brab. Omwenteling kapitein in het Patriotten-

leger. Hij voegde zich later bij het Franse leger en werd gedood tijdens de slag bij Wagram (1809).

Antwoord van de heer **Walter Vanden Berghe** op de vraag van de heer **Willy Van Mossevelde** (G.T. 2011 - N° 3 – p. 288). En zijn vraag.

- 1) Bij deze zend ik u een antwoord op de vraag van de heer van Mossevelde betreffende Prof. Dr Minne. Waar hij juist woonde weet ik niet maar hij had wel een dispensarium voor opsporing van TBC gelegen in de Zwarte Zusterstraat. Ik ben daar regelmatig op controle geweest tussen 1945 en 1950. Ik herinner mij ook de naam van de verpleegster nl Mevrouw Lossy. Ik had vermoedelijk een paar zwarte vlekjes op mijn longen en heb daardoor vier jaar na mekaar 3 maanden in verschillende preventoria ergens in ons land doorgebracht; en zoals St. Quintin voor Johnny Cash was,they were hell to me.
- 2) Wat de opmerking van de heer Dobbelaere betreft over de afbeelding op blz. 478 van Gentsche Tijdingen nr. 6 /2010, kan ik hem alleen maar bijtreden. Ik heb de eerste 25 jaar van mijn leven doorgebracht op het Rabot. (Gasklokstraat, IJskelderstraat en Maria-Theresiastraat). Vanaf het Griendeplein richting Desmetbrug heeft men achtereenvolgens IJskelderstraat, Citroenstraat, Kerkstraat, Schaliestraat en Pannestraat
- 3) Last but not least heb ik zelf nog een vraag. Na de bevrijding (1944) heb ik mijn moeder soms een schimpliedje horen zingen op de wijze van “Klokke Roeland” waarvan ik mij nog de volgende regels herinner:
Boven Berlijn hangt er een zwijn
T’ es Hietelere die hangt te druuge
En bovenop Geuring zijn kop
Die tweeje gaan al naar omhuuge
Zijn er soms lezers die zich iets meer tekst herinneren?

Antwoord van Mevrouw **Paula D’haen** op de vraag van de heer **Willy Van Mossevelde**

In Gendtsche Tydinghen mei-juni 2011 staat een vraag van de heer Willy van Mossevelde betreffende dokter Minne. Graag geef ik hierop een antwoord: In de Grauwpoortstraat te Gent, was er een Dispensarium tegen Tuberculose waarvan dokter Achiel Minne Directeur was. Rond de jaren 1946 was er in het “Blindenhuis” Inst. Van Caeneghem, Coupure Links, een afdeling voor

Tuberculosen (waar ik als II. verpleegster stage heb gedaan) en was dokter Minne Achiel (1874-1960) daar ook afdelingsoverste. Er zijn ook inlichtingen en een foto te vinden in: RUG, Liber Memorialis 1913-1960, Faculteit Geneeskunde, 1960.

Ik hoop dat deze gegevens een beetje helpen.

Vraag van de heer **Frans De Bleeker**:

Wie kan mij iets vertellen over de links op de foto staande fabriek? Naam? Bouwjaar? Jaar van afbraak en bouw UCO-vestiging?

Onderschrift: Foto 1940. Afkomstig van het Documentatiecentrum (DSMG).

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Van de heren **Prof. em. A.K. Evrard**, doctor der Universiteiten van Gent en Leiden en van **Zenuwarts André Viane**, doctor der Universiteiten van Gent en Leiden ontvingen wij volgend schrijven:

“Gezien geen enkele vorst in gans onze geschiedenis op zo’n korte tijd van 15 jaar zo veel voor Gent gedaan heeft als Koning Willem I (met als hoogtepunten Universiteit, textielindustrie en Kanaal van Terneuzen), willen wij deze grote weldoener van onze stad in het jaar 2015 in ere herstellen door het oprichten van een standbeeld.

Tot het Comité van aanbeveling zijn o.a. reeds toegetreden: Consul-generaal der Nederlanden Philippe Leroy, Ere-Gouverneur Prof. Herman Balthazar, Ere-Schepen der haven Sas van Rouveroy, Ere-Directeur Cultuur Johan Decavele, Rector Prof. Dr.Paul Van Cauwenberghe, Volksvertegenwoordiger Siegfried Bracke en een reeks professoren alsook vertegenwoordigers van culturele verenigingen zoals VTB en Davidsfonds.

Een rekening tot medewerking is geopend onder n° BE80 9730 3300 3777 van het Comité 1815-2015 (Willem, Bedankt) bij de Argenta Bank op de Astridlaan. Iedere steun is welkom.

Van de heer **André De Schepper** (Evergem) ontvingen wij wat commentaar op artikels verschenen in G.T. 2011 - nr. 3:

Mevrouw Lieve Vande Castele vermeldt op blz. 261 over Edward Anseele jr. “tijdens de bezetting leefde hij als weerstander jaren in de clandestiniteit...” Naar ik mij herinner was hij schepen te Gent tot aan de aanstelling van Elias als burgemeester.

Er is ooit een foto verschenen waar Anseele in het openluchttheater in het park bij een toneelopvoering naast Duitse officieren op de eerste rij zat.

In verband met het openluchttoneel meen ik dat er na de oorlog geen voorstellingen meer zijn geweest?

Schatten op zolder en hun geschiedenis, **Van Cleven Pierre**, G.T. nr. 6 2010, blz. 243

Over Gustave Geirnaert: weerstandsgroep mobile A.S.111, sector Gent slachtoffer van een sluipschutter: bij het aftrekken van de laatste Duitse soldaten werd nog hevig weerstand geboden aan het kanaal naar Brugge en sneuvelden heel wat verzetslui, zie gedenksteen hoek De Smetsstraat / Elyzeese velden (aan Desmetbrug).

Brief, Michel Dobbelaere, G.T. nr 6 2010, blz. 291

Nog enkele inlichtingen over de Pool Luczack.

De inlichtingen welke ik mij nog herinner van E.H. van der Meeren waren lovenswaardig voor een zeer katholiek gelovige welke steeds ten dienste stond van de aalmoezenier van het rusthuis te Lembergen-Merelbeke.

Na het overlijden van zijn Gentse echtgenote welke hij bij de bevrijding van Gent had leren kennen en waar hij na zijn ontslag bij het leger terug was gekeerd om te huwen en er in de omgeving van het Van Beverenplein woonachtig was geweest. Hij was een zeer stijlvol gepensioneerde.

Zijn verhaal : soldaat in 1939 bij overval door Duitsland maar ook door Rusland (wat men soms vergeet). Krijgsgevangen in kampen in Rusland ,en door tussenkomst van Generaal Sikorski uitgewisseld om een Poolse brigade te vormen in Engeland en zo ingezet bij de landing en de bevrijding van ons land o.a. Gent!

De heer **Alois Goyvaerts** (Beveren-Waas) schrijft ons:

“Die goeie ouwe tijd (3) door Gaston Arens.

Ik denk mij te herinneren dat de Duitse aanval op o.m. Sint-Denijs plaats had op 1 januari 1945. Wij woonden toen op de Afsneelaan en ik kwam van een nieuwjaarsbezoek van bij mijn grootouders. Ik weet niet of er een Duits vliegtuig in een huis vloog. Wel in 1940 op de Elisabethlaan, bloemhandelaar Toebaert waarbij de zoon gedood werd. Die jongen zat bij mij in de klas op Sint-Paulus, L.O. Of was het toch 1945 en vergis ik mij van datum ?”

De heer Goyvaerts besluit zijn brief met een vriendelijke P.S.: “Tussen haakjes, Proficiat voor uw boeiend tijdschrift.”

REFLEXIES VAN EMIEL ROUQUART (GENT 1917-1994), NEERGESCHREVEN NA HET BIJWONEN VAN EEN VOORDRACHT VAN DE HEER ALBERT BRY SSE.

Stokerijstraat, nr. 8 (v.l.n.r.) Cordula Colman (moeder van Emiel Rouquart), Zulma Rouquart (tante van Emiel Rouquart), Livinus Rouquart, de kleine Emiel Rouquart.

Na de prachtvoordracht van de heer Brysse is het voor om het een wie een onbegonnen zaak om het publiek op dezelfde manier te boeien, de voorgebrachte stof te laten beleven en te laten meeleven op dezelfde wijze als Mijnheer Brysse. Gij weet vooraf dat niet hetzelfde peil zal bereikt worden. En toch durf ik het aan om iets over de belevenissen in mijn jeugd naar voren te brengen. Reeds jaren had ik ervan gedroomd al deze oude herinneringen samen te brengen. Als geboren Gentenaar heeft Gent mij altijd nauw aan het hart gelegen en als verzamelaar eveneens. Jaren geleden toen Richard Minne zijn 20 lijnen verschenen, heb ik mij dikwijls voorgenomen hem een en ander te schrijven over mijn vroegere buurt, over mensen en typen die er geleefd hebben, over de “bijlappen (1) uit die tijd, maar helaas, als ik moet schrijven, dan komt het altijd “uit de

Lange Munte” (2) en dus is het er nooit van gekomen.

Ik ben niet van St.-Pieters of de Brugse Puurt of de Muie, maar van ‘t Seleskest (3), dus heel dicht bij de Muie. Ik ben geboren in de Stokersstraat (waar ik verwekt ben weet ik niet, want volgens het schijnt was ‘t een ongelukje en ben ik op den trew (4) geweest). ‘t Was geweldig koud, veel sneeuw, den Dok was toegevroren, want ze stonden met kraampjes op het ijs en men reed met paard en kar van de ene oever naar de andere. Ik zag ‘t levenslicht op ‘t eerste verdiep van het huis van Gust den Boer. Mijn grootouders langs moederszijde woonden in dezelfde straat en daar ik waarschijnlijk een ietsje te vroeg het hoofd aan ‘t venster gestoken heb, was er geen vuur op de kamer en mijn vader moest bij mijn grootouders achter een stoofke komen. ‘t Lag hoog

Stokerijstraat, nr. 8: Cordula Colman, de al enkele jaren oudere Emiel Rouquart en zijn jongere broer Julien Rouquart. We krijgen een zicht op de "1ste cité" (zie hoger). Gans deze huizenrij werd afgebroken tussen 2004 en 2011.

gesneeuwd en vader en 't stoofke zijn een paar keren in de sneeuw terechtgekomen op die paar honderd meter. In ieder geval moet het stoofke goed zijn dienst hebben gedaan, want 'k heb nooit de slijmziekte gehad.

Zoals er in ons goede Gent heel wat veranderd is sedert jaren, hebben ze van de Stokersstraat nu de Stokerijstraat gemaakt. Deze straat begint op het Nieuwland en komt uit op den Dok (Stapelplaats) recht op den Entrepot (Stapelhuis) en loopt

evenwijdig met de vroegere Priestersstraat (5) en Fiévestraat. Een verbindingsstraat met de Priestersstraat heette vroeger 't Ankersstraatje. Binnenkomend van het Nieuwland heb je rechts twee beluiken, cités. Tegen den Dok op de linkerkant een derde cité. Dat kenden wij alleen als den 1ste, 2de en 3de cité. Nu hebben die beluiken een naam gekregen. Mijn grootouders woonden op het hoekje van de 1ste cité en hielden een beenhouwerswinkel. Fien de Vleeshouwer (6) was mijn peetje en was gekend gelijk slecht geld (7). Misschien komt het daardoor dat ik collectionneur van slecht geld geworden ben.

In die tijd was het de mode dat de kleine de voornaam kreeg van zijn peetje

en daarom hebben ze mij geen Lievin genoemd, maar Emiel, de voornaam van mijn vader: gruute Miele en kleine Miele, en dat is altijd zo gebleven. Als tweede naam was het dan Livinus. Mijn moeder was tegen die

Groepsfoto voor woning nr. 38 in de Stokerijstraat. Emiel Bouquart bevindt zich op de voorste rij, uiterst rechts.

Hoezeer bijnamen ingeburgerd waren, zien we op deze prentkaart die Livinus Rouquart in 1905 ontving vanuit Duistland.

naam en terecht. Zijzelf was door haar meetje gezegend met de naam Cordula. Zij heeft het haar meetje nooit vergeven en ik nog minder, want telkens toen wij in de klas de naam en de voor-naam van ons ouders moesten opgeven, was ik telkens de oorzaak van de

algemene lachbui van mijn klasgenoten toen ze de naam Cordula hoorden. Ik had dus een naam, ik had de slijmziekte niet gekregen en korte tijd nadien zijn we naar nr. 6 verhuisd, juist naast mijn grootouders. Daar heb ik dan mijn jeugd doorgebracht, een jeugd rijk aan herinneringen en telkens ik daaraan denk, is het met heimwee, niet alleen omdat wij een dagje ouder geworden zijn, omdat wij telkens verbaasd zijn dat wij 20, 30, 40, 45 jaar kunnen terugkeren, maar vooral om de sfeer waarin wij die jeugd hebben doorgebracht, de omgang met die mensen van ons “stroate”. Die mensen in al hun eenvoud, die dikwijls moesten scharten (8) om toe te komen, in die huizen met niet het minste comfort. Die mensen van toen stonden veel dichter bij elkaar in vreugde en tegenspoed. Die buurt, dat was een blok, dat was van ons. Iedereen kende iedereen. Nu gebeurt het dat wij niet meer weten wie ons naaste burens zijn. Door radio, T.V. en het moderne verkeer is de gezelligheid van de straat verdwenen.

Noten

- (1) Bijlap: Gents voor “bijnaam”
- (2) Het komt uit de Lange Munte: Gents voor “het wordt op de lange baan geschoven, het wordt uitgesteld.
- (3) ‘t Seleskest: Gents voor “Heilig Kerst”.
- (4) trew: Gents voor “trouw, huwelijk”.
- (5) Priestersstraat: nu Doornzelestraat.
- (6) Fien: roepnaam voor Livius.
De Vleeshouwer: naar zijn beroep.
- (7) Gekend gelijk slecht geld: Gents voor “zeer goed gekend zijn”.
- (8) Scharten: Gents voor “krabben”.